

Quaderns de la Càtedra Josep Anton Baixeras

EL PIRINEU LITERARI DE PALMIRA JAQUETTI

Carme Oriol Carazo

EL PIRINEU LITERARI DE PALMIRA JAQUETTI

Quatre passejades literàries: la Seu d'Urgell,
Andorra la Vella, Esterri d'Àneu i Arties

Carme Oriol Carazo

Lleida, Tarragona
2025

PUBLICACIONS DE LA UNIVERSITAT ROVIRA I VIRGILI

Av. Catalunya, 35 - 43002 Tarragona

Tel. 977 558 474 · publicacions@urv.cat

www.publicacions.urv.cat

EDICIONS DE LA UNIVERSITAT DE LLEIDA

C. Jaume II, 67, 1a planta - 25001 Lleida

www.publicacions.udl.cat

1a edició: agost de 2025

ISBN URV (paper): 978-84-1365-195-8

ISBN URV (PDF): 978-84-1365-196-5

ISBN UdL (PDF): 978-84-9144-564-7

ISBN UdL (PDF): 978-84-9144-565-4

DOI: 10.17345/9788413651958

Dipòsit legal: T 83-2025

DEPARTAMENT DE
FILOLOGIA CATALANA
Universitat Rovira i Virgili

Cita el llibre.

Consulta el llibre a la nostra web.

Llibre sota una llicència Creative Commons BY-NC-SA.

Publicacions de la Universitat Rovira i Virgili és membre de la Unión de Editoriales Universitarias Españolas i de la Xarxa Vives, fet que garanteix la difusió i comercialització de les seves publicacions a nivell nacional i internacional.

CONTINGUTS

Agraïments	7
Introducció	9
Les protagonistes de la missió	11
Palmira Jaquetti i Isant	13
Maria Carbó i Soler	15
El contingut del llibre	18
El Pirineu literari de Palmira Jaquetti. Una passejada literària per la Seu d'Urgell.	21
1. Passeig Joan Brudieu.	22
2. Carrer dels Canonges	25
3. Catedral	27
4. Seminari	31
5. Llar de Sant Josep	32
6. Ajuntament	34
7. Espai Ermengol	37
8. Centre Cultural Les Monges	39
Referències bibliogràfiques	43
El Pirineu literari de Palmira Jaquetti. Una passejada literària per Andorra la Vella	45
1. Casa de la Vall	46
2. Plaça de la Vall	48
3. Monument al primer centenari de la Nova Reforma	49

4. Jardins de la Casa de la Vall	50
5. Casa Bauró	56
6. Església de Sant Esteve	60
7. Centre Cultural La Llacuna	62
8. Plaça Guillemó	64
Referències bibliogràfiques	66
El Pirineu literari de Palmira Jaquetti. Una passejada literària	
per Esterrí d'Àneu	67
1. Plaça del Bon Consell	68
2. Pont romànic	69
3. Església parroquial de Sant Vicenç	72
4. Ecomuseu de les Valls d'Àneu	75
5. Consell Cultural de les Valls d'Àneu	79
6. Edifici Joaquim Morelló	84
7.AVINGUDA Joaquim Morelló	88
8. Ajuntament	89
Referències bibliogràfiques	91
El Pirineu literari de Palmira Jaquetti. Una passejada literària	
per Arties	93
1. Plaça Ortau	94
2. Església de Santa Maria	98
3. Carrer des Banhs	100
4. Jardí del carrer Sant Pelegrí	102
5. Escultura del Taro	104
6. Monument a Gaspar de Portolà	107
7. Carretera de Baqueira. Vista del Montardo	111
Referències bibliogràfiques	113
Relació de peces musicals	115

AGRAÏMENTS

Fer aquest llibre ha suposat per a mi una experiència molt gratificant: per tot el que he après, per la nova mirada amb què he tornat a visitar indrets que ja coneixia i, sobretot, per l'ajut que he rebut de moltes persones durant aquest temps. A totes elles dedico ara aquest llibre.

Al meu marit, Robert, als nostres fills, Guillem i Roger, a les seves esposes, Georgina i Magda, i a les meves precioses netes, Gala i Tània. Amb tots ells he compartit la il·lusió de dur a terme aquest nou repte.

A la Guillermina Jeggler i a l'Elisabeth Moga, la família més directa de Palmira Jaquetti, que, des què ens vam conèixer amb motiu de l'Any Palmira Jaquetti, m'han mostrat sempre estima; i també ajut generós i desinteressat per a la consulta de documents del seu arxiu familiar.

A Maria Àngels Subirats, que va fer les primeres passes per descobrir qui era Maria Carbó, la companya de Palmira Jaquetti en algunes de les missions de l'Obra del Cançonero Popular de Catalunya, i de qui, pràcticament, només sabíem que havia treballat de mestra a l'Escola Baixeras de Barcelona.

A Mercè Garcés, professora, ara jubilada, de l'Escola Baixeras, i a Cèlia Cañellas, que ha investigat a fons la història de l'escola, pel seu ajut en l'obtenció de dades biogràfiques de Maria Carbó. Amb elles, a més de mantenir converses profitoses, vaig poder compartir un dia inoblidable a Barcelona que va incloure la visita a l'Escola Baixeras, l'accés al seu arxiu, i una passejada per llocs de la ciutat vinculats a la vida de Maria Carbó.

A la família Gris Yrayzoz i, molt especialment a Fernando Gris Yrayzoz, metge establert a Tarragona i professor de la URV, que de jove va conèixer Maria Carbó. Ell, amb l'ajuda dels seus germans, em va proporcionar dades de primera mà, documentació i fotografies de Maria Carbó.

A Josep Jorge, professor i historiador valencià, que em va proporcionar dades molt valuoses sobre la vida de Maria Carbó de forma altruïsta i generosa.

A Isabel de la Parte, Ferran Rella i Carla del Valle per llegir el llibre i fer-me tot un seguit d'aportacions i comentaris que han ajudat a millorar-lo.

A Montserrat Olivé, bibliotecària de la URV, per facilitar-me l'accés a documentació d'arxiu que només les bones bibliotecàries saben aconseguir amb rapidesa.

A Laia Bertran, exalumna meua i jove investigadora, que amb la seva expertesa ha elaborat els quatre mapes de les passejades literàries.

A Fina Anglès i a Rosa Solà pel seu ajut en moments puntuals de l'inici de la recerca.

A Salvador Rebés pel seu suport indirecte, fruit de la intensa col·laboració mantinguda durant l'Any Palmira Jaquetti.

A la Direcció General de Cultura Popular i Associacionisme Cultural del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya i a l'Abadia de Montserrat pel permís de reproducció dels materials de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya (OCPC) i, a Quim Manyós i a Esther Navarro per les facilitats de consulta d'aquests materials.

Al Jaume i a la Magalí, els pilars insubstituïbles de Publicacions URV, que han posat temps, idees i professionalitat per a la bona edició del llibre.

Al Departament de Filologia Catalana de la URV per valorar tan positivament la meua proposta de publicació i per concedir-me l'ajut econòmic que ha fet possible l'edició del llibre.

INTRODUCCIÓ

Aquest llibre que ara es publica neix d'una voluntat d'homenatge, ja que l'estiu de 2025 s'escauen els 100 anys de la primera missió de recerca realitzada per Palmira Jaquetti i Isant (Barcelona 1895 – Santa Margarida i els Monjos 1963) i Maria Carbó i Soler (Barcelona 1899 – 1989) per comanda de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya. Aquest important projecte, iniciat el 1922 i interromput a causa de la Guerra Civil espanyola (1936-1939), va ser finançat per l'industrial i humanista Rafael Patxot i Jubert (Sant Feliu de Guíxols 1872 – Ginebra, Suïssa 1964) en tant que marmessor de la important dotació econòmica que la seva cunyada, Concepció Rabell i Civils, havia deixat en morir per al conreu de la cultura catalana. L'encàrrec per dur a terme el projecte va recaure en l'Orfeó Català. Francesc Pujol i Pons (Barcelona 1878 – 1945), sotsdirector de l'Orfeó, en va assumir les funcions de director i Joan Puntí i Collell (Manlleu, Osona, 1886 – Barcelona, 1962) les de secretari.¹

Entre el 9 de juliol i el 3 de setembre de 1925, Palmira Jaquetti i Maria Carbó van dur a terme la missió de recerca de cançons i músiques populars al Pirineu. Eren dues noies joves, de 29 i 25 anys, respectivament, mestres de professió, que van aprofitar les vacances per participar en aquesta missió, l'onzena de les seixanta-cinc que es van dur a terme en el marc d'aquest ambiciós projecte.

La missió de recerca (avui en diríem treball de camp) es va iniciar a la Seu d'Urgell, va continuar per pobles i parròquies de l'Alt Urgell, Andorra, els dos Pallars, i la Vall d'Aran i va finalitzar a Barcelona, on, ja a casa, Jaquetti va escriure en la memòria de la missió les seves darreres impressions sobre la tasca realitzada i sobre la importància que ella do-

1. En aquesta introducció s'han fet servir dades que han estat publicades en diversos estudis sobre l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya. Entre ells, els de Josep Massot i Muntaner, Jaume Ayats i Salvador Rebés. També s'han fet servir dades que es troben disponibles al web de l'Any Cançoner Popular de Catalunya, elaborat sota la direcció de Jaume Ayats, comissari de l'Any commemoratiu.

nava a la cançó popular. El treball de recollida de cançons va ser intens i sistemàtic; a més, va ser itinerant, ja que Jaquetti i Carbó van explorar una àmplia zona geogràfica, anant d'un poble a un altre, amb la intenció de no deixar, en la mesura del possible, cap llogaret per visitar, per petit que fos.

Tot i que Jaquetti i Carbó no tenien experiència en aquest tipus de treball, es van esforçar molt per fer-lo bé. Els resultats van ser molt bons, ja que en prop de tres mesos van recollir 637 cançons. Jaquetti transcrivía la música de les cançons, mentre que Carbó n'annotava la lletra. Però, a més de la lletra i de la música, totes dues van deixar constància escrita d'algunes dades contextuals relacionades amb els cantaires que van visitar. Així, van anotar, de forma sistemàtica, el lloc i la data de recollida de les cançons, i, de forma ocasional, van indicar en quina situació es cantaven les cançons i de qui les havien après els cantaires.

Palmira Jaquetti va dirigir la missió i en va redactar la memòria, tal com era preceptiu de fer en cada missió. La memòria presenta forma de dietari i és molt extensa. Ocupa 52 pàgines en la versió publicada a cura de Josep Massot i Muntaner (Palma 1941 – Montserrat 2022). El seu títol és «Memòria de la Missió de recerca de cançons i músiques populars realitzada per Palmira Jaquetti i Maria Carbó a la Seu d'Urgell, Pallars i Aran, del 9 de juliol al 3 de setembre de 1925, per comanda de l'Obra del "Cançoner Popular de Catalunya"» (Massot, *Obra del Cançoner Popular de Catalunya. Materials*, vol. VI, 1996). Jaquetti va redactar la memòria de la missió de forma molt personal. A més de la descripció exhaustiva del dia a dia, hi va reflectir el que va ser per a ella tota una experiència vital, amb pensaments i reflexions sobre la forma de vida d'una societat rural que sovint la va sorprendre i, fins i tot, en alguns casos, no va arribar a entendre del tot. Ella venia d'un medi urbà, d'una gran ciutat, com era la Barcelona de l'època, i el contrast amb la societat pirinenca era evident. La memòria de la missió és molt rica en tota mena de detalls i constitueix un document etnogràfic extraordinari, però, alhora, està escrita en una prosa molt rica des del punt de vista lingüístic i literari, la qual cosa dona a aquesta memòria un caràcter especial i únic, amb fragments de gran bellesa poètica.

Palmira Jaquetti es va interessar en el projecte de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya, ja des del seu inici, l'any 1922. El 30 de juny de 1922, arran de la convocatòria del I Concurs de l'Obra del Cançoner (una de les formes que els responsables del projecte van posar en

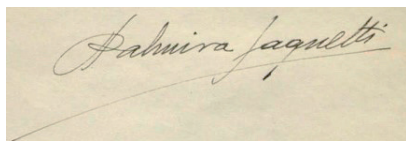
pràctica per recollir cançons), va decidir presentar-s'hi. Ho va fer amb un aplec de cançons recollides a Vilaplana (Baix Camp), on va fer de mestra durant uns mesos, i al Solsonès, on tenia família. El recull, titulat «Cançons populars catalanes. Lema: Les velles cançons, dolces i belles», va ser premiat amb un accèssit. Aquest fet li va permetre entrar en contacte amb els responsables de l'Obra del Cançoner, que el 1925 li van confiar la direcció de la missió que ara ens ocupa. En un principi, l'havia d'acompanyar Maria Assumpció Pascual i Mañé, vinculada a l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana i companya de Jaquetti als Estudis Normals de la Mancomunitat de Catalunya, que s'impartien a l'Escola Industrial, i també a l'Institut de Cultura i Biblioteca Popular per a la Dona. Al darrer moment, però, ella no hi va poder anar i, en el seu lloc, ho va fer Maria Carbó i Soler.

La missió es va dur a terme l'any 1925, en plena dictadura de Primo de Rivera (13 de setembre de 1923 – 28 de gener de 1930). L'Orfeó Català havia estat clausurat i les oficines de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya s'havien traslladat a un pis de la Via Laietana. La situació política era complicada, però, malgrat les dificultats, les tasques de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya es van seguir realitzant.

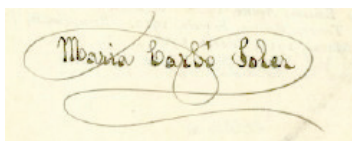
Les protagonistes de la missió

El 1925 Palmira Jaquetti i Maria Carbó exercien de mestres d'ensenyament primari.² Totes dues havien aprovat les oposicions l'any 1920; Palmira Jaquetti amb el número 16 i Maria Carbó amb el número 6. En

2. Diversos treballs dels investigadors Josep Massot i Muntaner i Salvador Rebés aporten dades biogràfiques de Palmira Jaquetti. El més complet de tots és la biografia publicada per Salvador Rebés amb el títol «Palmira Jaquetti i Isant. “Tota la vida una llum” Biografia» (inclosa en el llibre *Llum a l'ànima*. *Palmira Jaquetti 1895-1963*, Direcció General de Cultura Popular i Associacionisme Cultural, ed., 2022, p. 12-55). El web de l'Any Palmira Jaquetti, creat sota la supervisió de Carme Oriol, comissària de l'Any commemoratiu, també aporta dades rellevants sobre la seva figura (<https://cultura.gencat.cat/ca/temes/commemoracions/2020/anypalmirajaquetti/inici/index.html>). Molta de la informació que contenen aquests treballs, però, no hauria estat possible d'obtenir-la sense la inestimable col·laboració de la seva família, en particular, de la seva afillada, Guillermina Jeggler, i de la filla d'aquesta, Elisabeth Moga. De la vida de Maria Carbó i Soler no s'havia publicat pràcticament res fins ara. Aquest llibre aporta, doncs, com a novetat, una primera aproximació biogràfica seva. En la recerca realitzada, he d'agrair l'ajuda de moltes persones, especialment de Mercè Garcés, de Cèlia Cañellas, de la família Gris Yrayzoz i de Montserrat Olivé.

Signatura de Palmira Jaquetti i Isant (Fons Obra del Cançoner Popular de Catalunya, d'ara endavant OCPC.).

Signatura de Maria Carbó i Soler (Fons Família Gris Yrayzoz).

aquesta època Jaquetti va col·laborar com a auxiliar en tasques de formació a l'Institut de Cultura i Biblioteca Popular per a la Dona, regentat per Francesca Bonnemaison, que el va fundar el 1909. Totes dues van coincidir en aquest lloc i, possiblement, per això, Jaquetti va pensar en ella perquè l'acompanyés en la missió.

Durant la missió, Jaquetti i Carbó es van avenir molt. De fet, tenien un perfil semblant. Totes dues havien rebut una bona formació i escrivi-en molt bé en català (a més, Jaquetti tenia bons coneixements musicals, cosa que li va permetre anotar la música de les cançons en les partitures). Van transcriure la música i la lletra de les cançons a mà, a mesura que el cantaire les interpretava, ja que la tecnologia de l'època no permetia l'enregistrament sistemàtic en un aparell de so. Això els produïa alguns problemes. Per exemple, quan demanaven als cantaires que repetissin una cançó, podia ser que aquests introduïssin variacions en segones o terceres realitzacions i això els ocasionava una dificultat afegida. Tot i aquests reptes, totes dues eren molt voluntarioses i se'n van sortir molt bé. A més, tenien una gran capacitat de treball i eren molt perseverants. En alguns moments, la memòria de la missió deixa constància que s'aixequen molt aviat, a punta de dia, i que van a dormir tard, per tal d'aprofitar al màxim la jornada. En altres ocasions, Jaquetti explica que van a missa de bon de matí, ja que totes dues tenien un profund sentiment religiós i eren catòliques practicants.

Jaquetti i Carbó van realitzar quatre missions de recerca juntes (els anys 1925, 1926, 1927 i 1931) i, en total, van recollir 3.320 cançons. La primera missió va ser la de 1925, que és la que ara ens ocupa. Com hem dit, la van realitzar del 9 de juliol al 3 de setembre a l'Alt Urgell, els dos Pallars, Andorra i la Vall d'Aran i hi van recollir 637 cançons. El 3 de gener de 1926 van exposar l'experiència viscuda en aquesta missió a l'Institut de Cultura i Biblioteca Popular per a la Dona. La segona missió va tenir lloc del 2 de

juliol al 2 de setembre de 1926. La van fer al Pallars i la Conca de Tremp, on van recollir 1.412 cançons. La tercera missió la van dur a terme de l'1 al 9 de gener de 1927 a Sant Feliu de Guíxols i hi van recollir 160 cançons. Finalment, la quarta missió la van realitzar del 27 de juny al 27 d'agost de 1931 a la Ribagorça i el Pallars, on van recollir 1.111 cançons.

A part d'aquests aspectes comuns, oferim, a continuació, un breu perfil biogràfic complementari de les nostres protagonistes.

Palmira Jaquetti i Isant

Palmira Jaquetti i Isant va néixer el 21 de setembre de 1895 al Poble-sec de Barcelona.³ Des de petita va rebre una formació inusual per a una noia de família modesta com la seva. El seu pare, Ignasi Jaquetti Cerdà (la Seu d'Urgell 1861 – Barcelona 1924), obrer especialitzat de la construcció, i la seva mare, Maria Isant Torra (Vilanova de l'Aguda, 1865 – Barcelona, 1939), mestressa de casa, van fer tots els possibles perquè pogués estudiar. Van posar en ella totes les esperances ja que va ser l'única supervivent dels cinc fills que va tenir el matrimoni. El 1910 vivien al carrer de Sant Pau, 73, 3r, 1a de Barcelona. Uns anys després, el 1914, es van traslladar al carrer de Casanova, 116, 4t, 2a.

Palmira Jaquetti va seguir cursos de francès, música i dibuix, i va obtenir els títols de mestra de primera ensenyança (1914), de batxiller (1924) i de llicenciada en Filosofia i Lletres (1927). També va cursar els Estudis Normals de la

Palmira Jaquetti i Isant (Fons Hereus de Palmira Jaquetti Isant).

3. Aquest perfil biogràfic pren com a base el text que vaig elaborar per a l'inici de l'exposició «Llum a l'ànima». *Palmira Jaquetti 1895-1963* i l'he enriquit amb informació de la biografia elaborada per Salvador Rebés per a aquesta mateixa exposició. Tots dos textos es van publicar al llibre catàleg de l'exposició «Llum a l'ànima». *Palmira Jaquetti 1895-1963*, Direcció General de Cultura Popular i Associacionisme Cultural, ed., 2022.

Palmira Jaquetti i Isant amb Domènec Perpinyà Bonsoms "Gandaia", de can Perpinyà, que vivia a can Gandaia, a Pardines. Missió de recerca Palmira Jaquetti-Mercè Porta a Molló, Prats de Molló i Pardines. 1934 (Fons Obra del Cançoner Popular de Catalunya, F-37_018).

Mancomunitat de Catalunya (1921-1924), que eren complementaris als de mestra de primera ensenyança, tot i que, a conseqüència de la dictadura de Primo de Rivera, que no va reconèixer aquests estudis, no se li va atorgar el títol.

El 1927 es va casar a Montserrat amb el belga Enric D'Aoust (Verviers, Bèlgica, 1906 – Ciutat de Mèxic, 1982). Entre 1934 i 1937 va estar hospitalitzada, a causa d'una greu malaltia, a l'Hospital de Sant Pau de Barcelona. El 1937 el seu marit li va demanar el divorci, tot i que no el va aconseguir de forma oficial fins al 1951.

La docència va ser sempre la vocació de Palmira Jaquetti. Va fer moltes classes particulars i també en diverses institucions, com l'Escola Muni-

pal de Labors i Oficis de la Dona i també l'Institut de Cultura i Biblioteca Popular per a la Dona. Va exercir de mestra de primera ensenyança, per oposició, a Vilaplana (Baix Camp). El 1933 va ser contractada com a professora de la xarxa d'instituts escola de la Generalitat de Catalunya. Primer va fer docència a l'Institut Escola del Parc de la Ciutadella i, a continuació, al Pi i Margall. Un cop acabada la Guerra Civil, amb l'ocupació de Barcelona, el 26 de gener de 1939, els instituts escola es van abolir. Jaquetti va ser readmesa com a professora, després de superar un expedient de depuració, i va exercir com a catedràtica de francès del cos estatal de professors de segona ensenyança, primer a l'Institut Verdaguier, successor de l'Institut Escola del Parc de la Ciutadella, i després, a l'Institut Montserrat de Barcelona. Va treballar en aquest institut fins a la seva mort, a causa

d'un accident de cotxe, el 8 de maig de 1963, a Santa Margarida i els Monjos (Alt Penedès).

Al llarg de la seva vida va estar vinculada a importants institucions culturals del país, com l'Institut de Cultura i Biblioteca Popular per a la Dona i l'Ateneu Barcelonès. Es va relacionar amb personalitats del món de la cultura catalana com Carles Riba, Rafael Patxot, Ventura Gassol i Pau Casals. I va tenir amistat amb dones rellevants del món intel·lectual i artístic del moment com Francesca Bonnemaison, Hermínia Grau, Clementina Arderiu, Maria Antònia Salvà i Roser Matheu.

Va produir una obra extensa que abasta camps com el de la poesia, la traducció, la música, la pedagogia i el folklore. Va ser la col·laboradora més prolífica de l'Obra del Cançonero Popular de Catalunya. Entre 1925 i 1934 va realitzar tretze missions de recerca, en les quals la van acompanyar Maria Carbó i Soler (en quatre), Enric D'Aoust (en set) i Mercè Porta i Pino (en dos). Hi va recollir més de 10.000 cançons. Enamorada de la Vall d'Aran, hi va passar llargues temporades. El 1973, amb motiu dels deu anys de la seva mort, se li van dedicar homenatges a Barcelona, Arties i Salardú.

Maria Carbó i Soler

Maria Carbó i Soler va néixer el 23 d'abril de 1899 a Barcelona. De soltera va viure al domicili familiar, situat al primer pis del número 8 del carrer Sant Domènec del Call, avui carrer de Salomó ben Adret; l'edifici, declarat bé cultural d'interès local, fa cantonada amb el carrer de la Fruita. El 20 de febrer de 1939 Maria Carbó vivia a la Via Laietana 45-1r-1a i el 1947 tenim constància que havia canviat de pis en el mateix edifici i vivia a Via Laietana 45-3r.

El pare, Rosendo Carbó Mañosas, que va regentar l'empresa Géneros de Punto Rosendo Carbó de Barcelona, va morir el 27 de juny de 1940 als 67 anys. La mare, Rosa Soler Cabré, havia mort el 1938.

Maria Carbó, única filla del matrimoni, va cursar estudis de llengua catalana i literatura catalana a l'Ateneu Politècnic i també va fer cursos de tall i confecció. Va estudiar la carrera de mestra a l'Escola Normal de Barcelona. El 10 d'octubre de 1921 va ingressar, per oposició, al Magisterio Nacional de Primera Enseñanza. Va treballar de mestra a Castellar de n'Hug i a la Palma de Cervelló. El 23 de març de 1933 va aprovar el concurs per exercir de mestra del Patronat Escolar de l'Ajuntament de Barcelona,

Maria Carbó i Soler. Carnet de l'Associació Obrera de Concerts. 1934 (Fons Família Gris Yrayoz).

que vetllava per oferir un ensenyament de qualitat, basat en una pedagogia activa, en les seves escoles. El 16 de juny de 1933 va incorporar-se a l'equip docent del Grup Escolar Baixeras de Barcelona.

El 13 d'octubre de 1934 va ingressar a l'Associació Obrera de Concerts de Barcelona, fundada l'any 1925 per iniciativa de Pau Casals. L'Obrera de Concerts (com se la coneixia) tenia per objectiu acostar la música simfònica a gent treballadora.⁴

En una data encara per precisar, entre 1934 i 1936, es va casar amb Joan Darné i Dalmau. Ho deduïm, d'una banda, perquè Jaquetti, en un escrit autobiogràfic en què parla de la seva malaltia, deixa constància d'un viatge de totes

dues el 1934, quan Maria Carbó encara no estava casada: «I vaig caure malalta el 6 d'octubre de 1934. Tornava de la que fou última missió de Cançoner [sic]. Havia atès les 10.000 fitxes. I també d'un gran viatge amb l'amiga Carbó —encara no a punt de casar-me—; Itàlia, Oberammergau, Viena».⁵ I, d'altra banda, perquè es conserva un poema de Jaquetti, titulat «Epitalami» (gènere de la poesia amb què es designa un poema nupcial), datat el 22 juny 1936, que conté la dedicatòria: «En la festa de noces de Maria i Joan».⁶ El matrimoni no va tenir fills.

4. Vegeu la web de la Fundació Pau Casals. <<https://www.paucasals.org/articles/el-compromis-de-llassociacio-obrera-de-concerts/>>.

5. Jaquetti escriu «casar-me», però devia voler dir «casar-se», ja que Jaquetti havia contret matrimoni el 27 de juny de 1927. Vegeu Roser Matheu (1972: 182), «La vida i l'art de Palmira Jaquetti (1895-1963)», *Quatre dones catalanes*. Barcelona: Fundació Salvador Vives Casajua-na, p. 171-192.

6. Vegeu Palmira Jaquetti (2021: 152-153), *Em lliga la beutat de cada flor. Poesia escollida de Palmira Jaquetti*, a cura de Carme Oriol Carazo, Tarragona: Publicacions URV.

Maria Carbó compartia amb Joan Darné l'afició per la música. Assistien regularment als concerts que es feien al Palau de la Música Catalana, un lloc molt a prop d'on vivien, a la Via Laietana 45.⁷ Joan Darné i Dalmau regentava la llibreria especialitzada en obres de pedagogia Hijos de J. Darné, que feia de dipòsit a Barcelona de les obres del pedagog i editor gironí Josep Dalmau Carles. Aquesta informació fa pensar que Joan Darné Dalmau probablement era germà de Concepció Darné Dalmau, nascuda a Pals el 1886, pianista i professora del conservatori del Liceu. El 1938, Concepció Darné es va casar amb Josep Maria Dalmau Casademont (fill de Josep Dalmau Carles), que va ser regidor i alcalde de Girona el 1934.

Des de 1933, Maria Carbó va ser mestra del Grup Escolar Baixeras de Barcelona. Amb el final de la Guerra Civil, el 1939, va ser suspesa de feina pel règim franquista. Després de superar l'expedient de depuració, el 8 de gener de 1940 va ser readmesa a l'Escola Àngel Baixeras, on va exercir la docència fins a la seva jubilació, l'any 1969.

Joan Darné va morir el 24 de juliol de 1985, als 90 anys, a Barcelona. Maria Carbó va morir el 30 de gener de 1989 a la mateixa ciutat.

Maria Carbó i Soler, a l'esquerra, i Maria Oliva Ferrer "Agustineta", a la dreta. Areny de Noguera (Baixa Ribagorça). Missió de recerca Palmira Jaquetti-Maria Carbó a la Ribagorça i el Pallars. 1931 (Fons Obra del Cançoner Popular de Catalunya, F-28_058, F-28_059).

7. Informació facilitada per Fernando Gris Yrayzoz. La seva àvia va ser molt amiga de Maria Carbó i les respectives famílies van conservar l'amistat tota la vida. En l'esquela de la mort de Maria Carbó, que va publicar *La Vanguardia* el 31 de gener de 1989, es pot llegir: «Els seus apenats parents i la família Gris-Yrayzoz fan saber a llurs amics i coneguts tan sensible pèrdua i els pregunten de voler-la tenir present en les seves oracions».

El contingut del llibre

El mèrit d'aquesta missió de 1925 cal atribuir-lo a les seves dues protagonistes, Palmira Jaquetti i Maria Carbó. Tot i això, el llibre que ara es publica se centra en la vessant literària de Palmira Jaquetti vinculada a la missió. Ella en va redactar la memòria, i ho va fer en una prosa poètica exquisida. Va descriure el paisatge, la gent, els costums i, en definitiva, la societat rural de l'època, de manera literària. El llibre parteix de la dimensió literària que té la memòria de la missió i d'aquí el seu títol, *El Pirineu literari de Palmira Jaquetti*. Però, alhora, vol reivindicar la literatura com una expressió artística unida a un paisatge i a uns llocs concrets del Pirineu. Per això, el llibre s'ha dissenyat en forma de quatre passejades literàries en indrets que van tenir una especial importància en la missió i en la vida de Palmira Jaquetti.

Les passejades literàries, centrades en llocs rellevants de la missió, es poden fer de manera independent o de forma consecutiva, ja que es presenten en el mateix ordre que van seguir Jaquetti i Carbó en el seu itinerari a la recerca de cançons populars. Així, la primera passejada transcorre a la Seu d'Urgell, la segona a Andorra la Vella, la tercera a Esterri d'Àneu i la quarta a Arties. En cadascun d'aquests indrets s'han triat uns punts d'interès que, d'una manera o altra, connecten amb fragments de la memòria o amb poemes escrits per Jaquetti que tenen una relació temàtica amb el lloc. En algunes ocasions, també s'han inclòs textos d'altres autors que estan relacionats amb temes que van interessar a Palmira Jaquetti o amb aspectes de la seva biografia.

El fet de presentar quatre passejades que poden fer-se de manera independent ha condicionat la manera com s'ha gestionat la informació que apareix en el llibre. Així, a l'inici de cada passejada, s'ha inclòs un text per emmarcar-la i contextualitzar-la; i, al final de cada passejada, s'ha posat un apartat de referències bibliogràfiques perquè l'usuari pugui saber quines han estat les fonts utilitzades. Aquest criteri de donar una entitat independent a cada passejada ha fet que, en el seu conjunt, el llibre presenti algunes repeticions de continguts i de referències bibliogràfiques si es mira de forma global. Tanmateix, els beneficis d'utilitzar aquest sistema han semblat superiors als seus possibles inconvenients.

El llibre té la voluntat d'oferir una informació el més completa possible. Això pot provocar que, en el moment de posar en pràctica la passejada literària, el temps per realitzar-la resulti una mica excessiu. En aquest cas,

es pot optar per escurçar-la mitjançant la reducció de punts de l'itinerari, del nombre de lectures per a cada punt del recorregut o de la part dedicada a la contextualització i als comentaris.

Pel que fa a la forma de publicació, el llibre constitueix un volum de la col·lecció de la Càtedra Baixeras de la Universitat Rovira i Virgili i, per tant, es pot consultar en accés obert al web de la càtedra. Així, cada usuari podrà adaptar fàcilment els seus continguts a les necessitats de l'itinerari que vulgui fer. Per a les sessions guiades, el guia pot repartir un petit dossier amb els textos perquè puguin ser llegits de forma col·laborativa durant el recorregut, i seguir, per a les explicacions i els comentaris relacionats amb els textos, el contingut complet, que només cal que tingui a mà el guia.

Amb aquest llibre he volgut contribuir a la celebració dels 100 anys de la primera missió de recerca, per comanda de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya, realitzada per dones. Una missió que va tenir lloc el 1925 en terres pirinenques i que va ser protagonitzada per dues dones extraordinàries i valentes, Palmira Jaquetti i Maria Carbó. Desitjo que aquest llibre us ajudi a entendre millor el que va significar aquella missió i que us permeti recórrer alguns dels llocs que elles van explorar des de la mirada que ofereix la literatura.

EL PIRINEU LITERARI DE PALMIRA JAQUETTI.
UNA PASSEJADA LITERÀRIA PER LA SEU D'URGELL

1. Passeig Joan Brudieu
2. Carrer dels Canonges
3. Catedral
4. Seminari

5. Llar de Sant Josep
6. Ajuntament
7. Espai Ermengol
8. Centre Cultural Les Monges

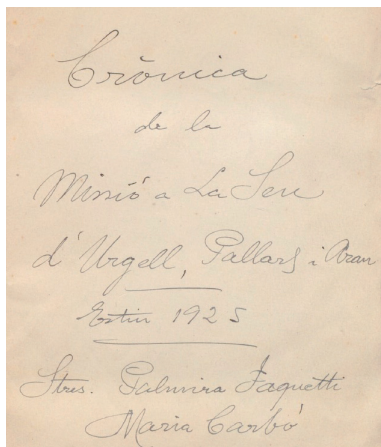

El lloc d'inici de la passejada literària és el passeig Joan Brudieu, a l'altura del número 24, on hi ha l'hotel Andria. Ens situem entre la font i el banc semicircular de pedra, on podem seure. En aquest lloc presentem i comencem la passejada literària.

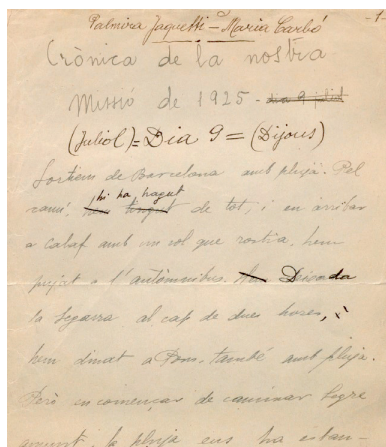
1. Passeig Joan Brudieu

La passejada literària per la Seu d'Urgell pren com a fil conductor la missió de recerca de cançons i músiques populars que la folklorista, escriptora i docent Palmira Jaquetti i Isant (1895 – 1963) i la mestra Maria Carbó i Soler (1899 – 1989) van realitzar l'estiu de 1925 per comanda de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya (OCPC). Aquesta missió va ser l'onzena del total de 65 missions que es van dur a terme en el marc d'aquest ambiciós projecte, que es va iniciar el 1922 i es va haver d'interrompre el 1939 a conseqüència de la Guerra Civil espanyola i de la posterior dictadura. El projecte de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya tenia com a objectiu elaborar un gran cançoner de les terres de parla catalana i comptava amb el finançament necessari gràcies al mecenatge de Rafael Patxot i Jubert (1872 – 1964). La direcció del projecte va anar a càrrec del músic i compositor Francesc Pujol i Pons (1878 – 1945), vicedirector de l'Orfeó Català.

La missió, que va transcórrer per terres de l'Alt Urgell, Andorra, els Pallars i la Vall d'Aran, va ser la primera realitzada per dones. Palmira Jaquetti va dirigir la missió i va transcriure les cançons, mentre que Maria Carbó en va anotar la lletra. En total van arribar a recollir 637 cançons.

Primer full de l'original de la Crònica de la missió de 1925 (Arxiu de l'OCPC, C.213).

Segon full de l'original de la Crònica de la missió de 1925 (Arxiu de l'OCPC, C.213).

La memòria de la missió, escrita per Palmira Jaquetti, és de gran valor etnogràfic per la informació que aporta sobre les formes de vida de la societat pirinenca, però també és de gran valor literari per la riquesa expressiva i poètica de la prosa utilitzada. Va ser publicada l'any 1996 a cura del pare Josep Massot i Muntaner (1941 – 2022) amb una selecció de les cançons recollides.

En aquesta passejada literària reproduïrem fragments de la memòria de la missió, però també poemes escrits per Palmira Jaquetti o textos sobre la seva vida i la seva obra que es relacionen amb els llocs per on transcorre la passejada.

La missió de recerca va començar el 9 de juliol de 1925 a la Seu d'Urgell i, probablement, el lloc que actualment ocupa l'hotel Andria va ser un dels primers que Jaquetti i Carbó van veure, en arribar a la Seu d'Urgell, ja que a prop hi tenien parada els cotxes de línia. L'hotel Andria és un edifici modernista de l'any 1875, però que es va reformar el 1927 quan es va construir el passeig Joan Brudieu. La reforma s'atribueix a l'arquitecte Joan Bergós, autor del projecte de reforma del nucli antic i de l'Eixample de la Seu d'Urgell.⁸ L'edifici està protegit com a bé cultural d'interès local per la Generalitat de Catalunya.

Jaquetti i Carbó van iniciar la missió de recerca a la Seu d'Urgell, fet que no devia ser casual, ja que Jaquetti hi tenia família i amics del seu pare. Aquesta circumstància els podia facilitar la trobada de cantaires i de cançons, sobretot tenint en compte que era la primera vegada que feien una

Edifici del carrer Sant Ot, nº 2. Ocupa el lloc on hi havia hagut la fonda Cal Bartolo (Fotografia de Carme Oriol Carazo).

8. Hotel Andria. Inventari del Patrimoni Arquitectònic de Catalunya. Generalitat de Catalunya. <<https://invarquit.cultura.gencat.cat/card/40191>>.

recerca d'aquest tipus i podien sentir-se una mica insegures. La tasca no era senzilla, tal com apunta Roser Matheu, biògrafa de Jaquetti.

1. La tasca dels missioners no era lleugera. A més dels coneixements tècnics per a anotar la música de les cançons i de la utilització de la màquina fotogràfica per a poder perpetuar la figura dels cantaires, necessitaven disposar d'una salut sòlida, de gent i hàbil diplomàcia. Les dues noies optaren per a dirigir-se, en arribar a un poble, a la rectoria: presentaven l'aval de la Fundació, firmat per Mestre Pujol i pel senyor Patxot, i la major part de les vegades eren ben acollides, el senyor Rector les guiava vers les cases dels cantaires, convenia a un i altre (Matheu 1972: 172-173).

Des del lloc on som, mirant en direcció a la plaça Catalunya, podem veure el començament del carrer de Sant Ot. Ens interessa fixar-nos en l'edifici que correspon al número 2 del carrer. És el de color rosa i blanc que hi ha a la dreta, el que fa cantonada amb el carrer Sant Josep de Calassanç.

En aquest lloc, al número 2 del carrer de Sant Ot, hi havia la Fonda Bartolo, que actualment no existeix. El dijous 9 de juliol, Jaquetti i Carbó es van allotjar en una casa annexa a la fonda i es van preparar per iniciar la missió de recerca. Havien sortit de Barcelona de matí, amb parada a Ponts per dinar. El dia era plujós i convidava a la nostàlgia, tal com evoca l'escrit de la memòria d'aquell mateix dia.

2. Sortíem de Barcelona amb pluja. Pel camí hi ha hagut de tot, i en arribar a Calaf, amb un sol que rostia, hem pujat a l'autoòmnibus. Deixada la Segarra al cap de dues hores, hem dinat a Ponts, també amb pluja. Però en començar a caminar Segre amunt, la pluja ens ha esbandit la carretera i el viatge s'ha fet intens, i mullat, adquiria una tendresa tota propícia al nostre ànim, una mica esquerp de la sortida i d'haver deixat els nostres, i jo, la meua mare. Aquelles muntanyes blaves i morades ens han ofegat l'última espurna de recança i aviat la mansuetud dels prats ha tornat a l'ànima la tendresa que li mancava, un xic torbada i esfereïda pel viatge. Hem trobat coneixences a Organyà; això prepara el terreny per més endavant.

A la Seu, buscada casa, l'hem trobada a cal Bartolo. I, visitades les persones a qui anàvem presentades, hem preparat la feina per demà (Massot 1996: 101).

El divendres 10 de juliol, Jaquetti escriu en la memòria de la missió unes paraules que mostren el lligam de la seva nissaga familiar amb la Seu d'Urgell i el confort que li dona sentir-s'hi ben rebuda.

3. Hem tornat a visitar els senyors a qui fórem presentades i alguna coneixença particular de casa meva. El meu pare era fill d'ací i la nostra família és recordada encara per tota la gent de mitjana edat. Aquesta circumstància ha estat d'un efecte meravellós. Les cares s'han aclarit i els somriures de benevolència han coronat les nostres recents amistats.

El dissabte 11 de juliol, Jaquetti dona detalls, a la memòria de la misió, del lloc on s'allotgen.

4. Tenim una cambreta al terç pis d'una casona annexa a l'*hotel*, amb balcó i finestra. Ens llevem de bon matí, quan encara no hi ha sol al balcó, i els pardals perden el temps a xerrar per les teulades. Tenim la taula sota la finestra; davant, el Cadí adormissat. Mentre escrivim, el ferrer marca el pas del temps picant el ferro a l'enclusa.

A la cara del davant hi ha una dotzena d'olles foradades, embotides dintre la paret; de vegades, en alçar la vista, em detura un moment aqueix piular i el tràfec dels ocells a les olles (Massot 1996: 102).

Des del passeig Joan Brudieu, anem pel carrer dels Estudis cap al carrer Major, el travessem i continuem pel carrer de la Sort fins al carrer dels Canonges.

2. Carrer dels Canonges

El carrer dels Canonges és un dels carrers més antics del centre històric. És gairebé tot porticat per les dues bandes. El conjunt constitueix una obra de l'arquitectura civil compacta i harmònica.⁹ Al carrer hi ha molts edificis notables des del punt de vista històric i arquitectònic, amb cases de pedra i balcons de fusta i forja. Entre aquests edificis destaquen Ca l'Armenter i Cal Roger, dues obres cabdals del gòtic civil català. Ca l'Armenter es troba al número 19, fent cantonada amb el carrer Sant Just; la planta baixa és porticada i als capitells de les seves columnes octogonals es poden veure unes mitges llunes esculpides.¹⁰ Al número 11 es troba Cal Roger, una casa en què també destaquen quatre columnes octogonals, en aquest cas, amb capitells que mostren diversos elements decoratius; sota els porxos,

9. La Seu d'Urgell. Enciclopèdia.cat. <https://www.enciclopedia.cat/gran-enciclopedia-catalana/la-seu-durgell>.

10. Ca l'Armenter. < <http://laseumedieval.com/loc/ca-larmenter/> >.

al portal de l'entrada principal de la casa es poden veure tres petxines esculpides.¹¹

En la memòria de la missió de recerca corresponent al dissabte 11 de juliol, Jaquetti explica que els seus avis paterns havien viscut en aquest carrer.

1. Ja tota la vila s'ha adonat de la nostra presència, i el que és més curiós, tothom sap que jo soc la neta d'aquells bons pagesos que vivien al carrer dels Canonges, que per a mi és el millor carrer, amb la porxada tan feixuga d'ombra i les balconades de fusta o forja, rialleres com una cara amable. Això ens dona una certa popularitat i la clau per entrar més de pressa al cor de la gent, un xic esquerpa, de moment (Massot 1996: 103).

El text mostra la que serà una de les primeres dificultats amb què Jaquetti i Carbó es trobaran al llarg de la missió. En la seva tasca com a recol·lectores de cançons sovint toparan amb la desconfiança i la incomprensió de molta gent. Francesc Pujol, sotsdirector de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya, ho posa de manifest en aquest escrit de l'any 1936 citat per Salvador Rebés.

2. En fer l'història, temps a venir, de l'«Obra del Cançoner Popular de Catalunya», els noms dels seus missioners deuran ésser esmentats com els herois d'aquesta epopeia. I d'entre aquests noms, destacaran d'una manera singular, el de les senyoretes Jaquetti, Carbó i Porta, les quals, a més de les múltiples dificultats que la comesa ofereix, han tingut de vèncer les que pel fet d'ésser noies, s'originaven en el tracte de gent a vegades de poca o nul·la cultura en els més enfilats poblets del Pirineu.¹² (Pujol 1936: 133; Rebés 2022: 21).

El text esmenta Jaquetti i Carbó, però també Porta. La raó és que Mercè Porta, bibliotecària de professió, també va ser companya de Palmira Jaquetti en missions de recerca per a l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya. Palmira Jaquetti va fer quatre missions amb Maria Carbó i dues amb Mercè Porta. Amb Maria Carbó, a més de ser companyes en la missió de 1925, també ho van ser en les de 1926 al Pallars i la Conca de Tremp, de 1927 a Sant Feliu de Guíxols i de 1931 a la Ribagorça i el Pallars. Amb Mercè Porta, van ser companyes en la missió de 1933 a Tregurà i Setcases i en la de 1934 a Molló, Prats de Molló i Pardines.

11. Cal Roger. <<http://laseummedieval.com/loc/cal-roger/>>.

12. El text ha estat regularitzat d'acord amb la normativa fabriana.

Continuem pel carrer dels Canonges en direcció al carrer Major. Abans d'arribar-hi, girem a la dreta pel carrer de Santa Maria. Observem la catedral, especialment, el campanar, que es veu molt bé des d'aquest punt. Al final del carrer, girem a l'esquerra i ens dirigim a la plaça dels Oms. Ens situem davant de la façana principal de la catedral.

3. Catedral

La catedral romànica, dedicada a Santa Maria, és l'edifici més notori i monumental del nucli antic de la Seu d'Urgell. És única a Catalunya per la seva unitat de construcció en un estil pur italianitzant. A l'interior es troba la imatge romànica de la Mare de Déu, patrona de la ciutat. La imatge és una talla policromada del segle XIII, restaurada el 1922. Al llarg de la història, la catedral ha sofert diverses restauracions. La de 1918, centrada en l'interior de la catedral, va ser realitzada per l'arquitecte i historiador de l'art Josep Puig i Cadafalch el 1918. La darrera va ser finalitzada el 1999 i va consistir en una millora del claustre, els sostres i la nau central.¹³

La catedral ocupa un lloc important en l'imaginari de Palmira Jaquetti. Tal com apunta la seva biògrafa Roser Matheu (1972: 171), Jaquetti pensava que en la fosa de la campana de la catedral hi havia intervingut el seu avi. Tot i que això no és segur que fos així, el cert és que els Jaquetti de la Seu d'Urgell provenien d'una família de fonedors que havien vingut d'Itàlia i una branca dels seus descendents va continuar l'ofici. Moltes esglésies del Pallars, la Garrotxa, la Vall d'Aran i Andorra tenen

Catedral de la Seu d'Urgell (Fotografia de Carme Oriol Carazo).

13. La Seu d'Urgell. Enciclopèdia.cat. <<https://www.enciclopedia.cat/gran-enciclopedia-catalana/la-seu-durgell>>.

campanes de la fonedoria dels Jaquetti. Aquest espai de la catedral, en què Jaquetti troba les seves arrels familiars, ens convida a llegir dos textos autobiogràfics de la mateixa Palmira Jaquetti en què ens parla del seu pare, Ignasi Jaquetti Cerdà, fill de la Seu d'Urgell, i de la seva mare, Maria Isant Torra, nascuda a Vilanova de l'Aguda, a la comarca de la Noguera.

1. Soc del 1895. Pares humils, la mare molt bonica i bona, excel·lent administradora de la llar. El pare, un home ardit, valent, muntanyenc, de [la] Seu d'Urgell. Molt fort i molt intel·ligent. Parlava anglès i francès. Gran excursionista. Gran lector a les vetllades.

Tingueren cinc fills. Els germanets moriren petits. Soc la mitjana (Matheu 1972: 178).

2. Aquest amor a la natura ja me l'infiltrà ell [el meu pare], que estimava tant la seva terra pirinenca i els prats en flor i també tots els secrets del teulat i les gàrgoles de la Seu nadiua on hi havia teules¹⁴ oblidades en immenses golfes, que ell usava per Carnaval quan era jove, amb altres minyons de la seva edat.

Vaig viure, sense adonar-me'n, en aquella riquesa de llenguatge de tots dos [el pare i la mare], com en un paradís. La meua mare procedia, per línia materna, dels Castellvell, [de] Vilanova de l'Aguda, prop de Ponts. Anys després, en ésser (jo) enviada de Col·lectora a les missions del Cançoner Popular de Catalunya i en entrar tan de ple al cor de la parla nostra conservada en la cançó, vaig comprendre què devia als meus pares: l'ànima humil i tan bella dels dos em quedava, com unes ales, als dits (Matheu 1972: 180).

La «riquesa del llenguatge de tots dos» devia despertar en Palmira Jaquetti l'amor cap a les paraules i el llenguatge, que, en definitiva, van ser l'embrió de la seva passió per escriure. Tal com assenyala Salvador Rebés (2022: 37), uns anys abans d'aquesta missió de 1925, Jaquetti va publicar prosas poètiques i versos amb el pseudònim de P. Castellvell a la revista *Marinada* de Palamós. Aquests escrits mostren l'ús d'un llenguatge poètic molt personal tant en la descripció del món interior de la llar com en la del món exterior de la natura. En veurem uns fragments extrets de la

14. Palmira Jaquetti aclareix el significat d'aquest terme en una nota a peu de pàgina: «*Capell de teula* del segle XVIII, molt allargat, sobreixint més de pam i mig tant del front com de l'extrem oposat».

Palmira Jaquetti es deu referir al «barret de teula» que l'Enciclopèdia catalana defineix com: «Capell d'eclesiàstic, en temps passats, en què l'ala alçada dels dos costats tenia una forma que recordava la d'una teula». <<https://www.enciclopedia.cat/gran-enciclopedia-catalana/barret-de-teula>>.

prosa poètica «Tebior de foc de febrer» i del poema «Perfums», publicats, respectivament, els anys 1923 i 1924 a la revista *Marinada*.

3. Tebior de foc de febrer (fragments)

Ara que al defora tot és fred i auster, els arbres són nus i l'ametller somriu provant de fer la primera rialla, el foc és més calent i més amic, i sembla que no crema, quan escalfa. Vora el caliu, els cors fidels s'apropen, l'amor devé més dolça i la flama detura i atreu el sentit. El foc astut, vos reté, tot jugant amb els troncs mentre els devora.

A la llar, la dolça confidència té l'afalac tebior d'una flama sagrada.

Hi ha una lluna blanca com magnòlia oberta. Els estels, amb discreció, se n'aparten.

Quan els núvols desgarrats es nuen i s'apilen destriant-se en rams de pluja dringadora, les campanes callen. [...] Els troncs cruixen, el foc els llepa, i talla l'aire amb el ganivet prim de la flama roja. La pluja truca a la teulada. La fosca va caient, a bocinets. L'amor es desvetlla i somnia, i la vella d'ullets aguts seu i vetlla el sopar, tota negra. A l'olla esclata un bull ritmant, la velleta treu la tapadora, fa un clotet del palmell de la mà esquerra i amb la cullera de boix treu de l'olla el just per fer un tast...

A fora, la pluja pica fort la terra i s'hi enfonsa. La teulada fa ballar les gotes, que tot tambalejant-se, s'esclafen.

[...]

Els arbres ara tenen un borriçol vell.

Es poliran a la primavera.

Les fulles tremolen i s'estremeixen.

El camí és tou, virolat. Els peus s'enfonsen amb delícia. El fullam es trenca. El vent en devé foll i se l'enduu.

El bosc, després de ploure, és nou. Tot és quiet; els pardals no diuen res.

(«Tebior de foc de febrer», Jaquetti 1923: 220, amb el pseudònim P. Castellvell; Jaquetti 2021: 37-38)

4. Perfums (fragments)

En l'aire tebi i quiet
l'oreneta bruna es gronxa
al cel càndid, rosa i mel,
el sol lentament s'acotxa,
i la noia d'ulls humits,
fa el seu camí cap a casa;
el xiscle del falziot,
li frisa arran de la cara.

[...]

El noi s'atura al portal;
tots els seus ja són a taula;
però no veu cap més llar
que la seva pròpia flama.
I amb el cor ple d'amor
se'n puja a la seva cambra.
Cantant obre el finestral,
i a mirar els estels s'encanta.

(«Perfums», Jaquetti 1924: 95-97, amb el pseudònim de P. Castellvell; Jaquetti 2021: 45, 50)

Aquests escrits poètics primerencs apunten al que serà una característica de l'estil literari de Jaquetti: el gust per les descripcions i l'ús de frases curtes i precises. Des d'un punt de vista temàtic, mostren l'amor per la natura i també per la cançó. Tots aquests elements, que seran recurrents en la seva obra, s'observen també en la prosa que Jaquetti utilitza en les memòries de les missions.

L'estima i gratitud de Palmira Jaquetti cap als seus pares, que hem vist en el text autobiogràfic, es reflecteixen també en algunes de les seves poesies, com per exemple, en la que du per títol «Joc», que forma part del poemari *L'estel dins la llar*, de 1938, l'únic que va publicar en vida.

5. Joc

Mare, on és el cor
de l'estrella blanca
que de dia es tanca?

Se l'enduu l'ocell.

Mare, on és l'ocell
que l'estel decanta?
On és que li canta?
Me'n vull anar amb ell.

I vós, mare, amb mi,
que la via és llarga
i no sé el camí.

(*L'estel dins la llar*, Jaquetti 1938a: 38; Jaquetti 2021: 77)

Des de la plaça dels Oms prenem el carrer de Sant Domènec i el seguim fins al carrer del Bisbe Benlloch. Al número 9 hi ha el Seminari conciliar.

4. Seminari

El seminari va ser erigit pel bisbe Andreu Capella el 1592. Posteriorment, el 1860, amb el bisbe Josep Caixal, va ser transformat en un edifici més gran, d'estil neoromànic, i va ser concebut com la universitat dels Pirineus.¹⁵ En el seminari, Palmira Jaquetti i Maria Carbó coneixen un jove de Bagargue que els canta cançons araneses. Fruit d'aquesta coneixença, es plantegen anar a la Vall d'Aran, un lloc que, en principi, no tenien previst de visitar. Així ho explica Jaquetti el dissabte 25 de juliol, en la memòria de la missió.

1. [...] ens quedava un jove seminarista aranès recomanat per mossèn Marfany, l'organista de la Seu. Comparant la poca quantitat de cançons d'avui amb altres dies, no podem, però, queixar-nos. El jove Moga ha cantat dues tonades i ens n'ha escrit la lletra, entre tots l'hem traduïda. Aquestes cançons i la promesa ferma del noi, que hi ha una velleta que en sap moltes, ens fa pensar que fora bo d'anar-hi. Cançons d'un encès i d'una gràcia insospitades, magnífic fermall d'aquest pom de la Seu (Massot 1996: 114).

Jaquetti i Carbó, efectivament, van anar a la Vall d'Aran. Ho van fer en autobús, des de València d'Àneu, al Pallars, pel port de la Bonaigua. Hi van ser els darrers cinc dies de la missió, del 29 d'agost al 2 de setembre.

La poesia de Palmira Jaquetti està molt influïda pel paisatge pirinenc. A una noia de Barcelona, com ella, les muntanyes del Pirineu la van impressionar molt i les va tenir molt presents en el seu imaginari. El poemari *Nova ofrena. Poemes*, que va presentar l'any 1959 al Premi de Poesia Catalana Ciutat de Barcelona, inclou el poema «Muntanyes». En aquest s'observa que la fascinació pel paisatge va unida a una religiositat profunda, una religiositat que Jaquetti va viure, des de molt jove, de manera intensa. Tot seguit en llegirem els primers versos.

2. Muntanyes (fragment)

Muntanyes de llum, muntanyes
de la cima a les entranyes

15. La Seu d'Urgell. Enciclopèdia.cat. <https://www.enciclopedia.cat/gran-enciclopedia-catalana/la-seu-durgell>.

parades de llum de neu.
Muntanyades cara a Déu,
i aigua que neix sense espera,
cada alba una primavera.

L'aigua baixa i el cor puja
amb el lliri de les neus
ran de front i arestes lleus
i esmicolaments de pluja.

I us feu més amples, més altes,
més fora del món, més lluny,
i el cor va creixent al puny
i el sol va florint les galtes

i els peus van cremant camí
cap una claror més clara
i el blau sedeja ferir
més joia encesa a la cara.

(*Nova ofrena. Poemes*, Jaquetti 1959; Jaquetti 2021: 316-318)

Seguim pel carrer Bisbe Benlloch i continuem pel Camí Ral de Cerdanya. Al número 7 hi ha la Llar de Sant Josep.

5. Llar de Sant Josep

La Llar de Sant Josep (antic Asil de Sant Josep) és un centre geriàtric regentat per la Congregació de les Germanetes dels Ancians Desemparrats.¹⁶ El centre, amb el nom d'Asil de Sant Josep, va ser fundat pel canonge Joan Peiró el 1900.¹⁷ L'asil va ser el lloc de la Seu d'Urgell on Palmira Jaquetti i Maria Carbó van recollir més cançons. Hi van anar diverses vegades. Era un lloc que els podia resultar molt productiu, ja que buscaven cançons antigues, especialment balades. Aquestes cançons anaven quedant en desús a causa dels canvis de vida que s'estaven produint i de

16. Ajuntament de la Seu d'Urgell. <https://www.laseu.cat/viure-a-la-seu/atencio/gent-gran/recursos-i-serveis/serveis-residencials>.

17. La Seu d'Urgell. Enciclopèdia.cat. <<https://www.enciclopedia.cat/gran-enciclopedia-catalana/la-seu-durgell>>.

la substitució per cançons de moda, com ara el xotis, però la gent gran encara podia recordar-les.

Jaquetti, en la memòria de la missió, descriu alguns dels cantaires que va conèixer a l'asil, com en Ventura, la Jerònima i la Roseta. El diumenge 12 de juliol, Jaquetti escriu:

1. A l'Asil. Avui hem fet coneixença amb en Ventura, un vellet cec i, per mi, la fesomia més emotiva que hagi vist en la meua vida. Cara llarga, arrugada i colorida pel sol. Havia estat paleta i de jove n'hauria desafiat tres alhora. Alt, sec, d'amplíssimes i robustes espatlles; encara us l'imagineu dalt de la bastida, si no fos que, de tant en tant, un tremolor nerviós li ressegueix les mans. [...]

Aqueix candor li il·lumina la cara enfortida de sol i el fa riure, si li diem que la cançó ens agrada, mostrant-nos les poques dents, com a pedres d'un castell enrunat, que encara n'aguanten la memòria. Però aqueix candor és la suprema gràcia d'en Ventura.

A la tarda hem anat a l'hort amb la Jerònima, que ens aconsellava d'aprofitar-ho, car els altres dies té feina a cosir.

També ha cantat la Roseta, amb aquella vivacitat d'esquirol. Totes es fan amigues nostres i esperen torn per cantar. També els vellets, els dos primers dies, manifestaven desigs d'ésser escoltats i ponderaven a la monja una cançó que sabien i eren certs que ens agradaria molt (Massot 1996: 103-104).

Jaquetti també deixa constància en la memòria de l'emoció que sent quan visita un amic del seu pare, en Martí Bordas, que no resideix a l'asil. Jaquetti té molt recent la mort del seu pare, un any abans, el 28 de març de 1924, als 63 anys. El dol de la filla es deixa entreveure puntualment en aquest fragment de la memòria escrit el dilluns 13 de juliol.

2. Ahir un amic d'infantesa del meu pare (a.c.s.), Martí Bordas, «Fideuaire», ens va prometre de cantar; avui s'hi ha posat, amb gran elegància de mots i tonades, i com que s'allargava més del que havíem pensat —ha afilerat tretze cançons d'un tret— hem decidit fer campana a l'Asil. A la tarda, quan Margarida ens ha obert la reixa, se li ha eixamplat el cor i ens ha dit l'enyorament de totes; Roseta temia que ahir, a l'hort, ens haguéssim refredat. Hem esvait les amoroses temences i tornat a escoltar en Ventura, que s'asseu amb gest mesurat, el cap enrere, la vista ampla posada damunt nostre; abans de començar, es treu la pipa de la boca —ben sovint buida!—, la desa a la butxaca. Té les mans enormes, recremades pel ciment i el sol; quan canta, les arrugues i solcs de la seva cara s'omplen de moviment. De vegades es treu la gorra i oneja el front amplísim; cara llarga i noble d'un irresistible encès, que a mi em recorda molt el gest del meu pare (a.c.s.) (Massot 1996: 104).

Tot i que en les missions de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya els cantaires cobraven per la seva col·laboració, en aquest cas, els vellets són recompensats amb un petit obsequi. El següent text, escrit per Jaquetti el dilluns 20 de juliol, fa referència a aquest fet.

3. A Martí Bordas li hem fet present d'una corbata i botons, molt embolicats i tapats. Acabava de dinar, moment propici, i li ha agradat de destapar la capsa. Ho ha trobat molt escaient, com ho confirmaven les guspires dels ulls. Se'n va descuidar una, encara, afegeix.

És qui ha cantat millor. [...] en Bordas havia estat cantaire, de jove, amb el meu pare i d'altres, als *coros*. Però en Bordas és un home de molt de seny, d'aquells que no diuen gaires paraules; així, no va ni esmentar cap cançó de *coro* (Massot 1996: 109-110).

Jaquetti elogia el repertori que els ha proporcionat en Martí Bordas, ja que els ha cantat les cançons que elles busquen, les que es transmeten per tradició oral, i no pas les que s'aprenen en els orfeons i són interpretades en cors de cantaires.

Tornem enrere pel Camí Ral de Cerdanya. A l'esquerra, agafem el Camí Clos. Després, girem a la dreta pel carrer Portal de Cerdanya i anem fins a la plaça dels Oms. Ens situem davant de l'Ajuntament, que es troba al número 1 de la plaça.

6. Ajuntament

L'Ajuntament de la Seu d'Urgell està situat a la Casa de la Ciutat, un edifici declarat bé cultural d'interès local per la Generalitat de Catalunya. La Casa de la Ciutat es va construir damunt de les restes de l'església romànica de Santa Eulàlia. L'edifici, de tres plantes, té l'aspecte d'un palau renaixentista i la façana conserva el portal de la primitiva església. Els orígens de l'edifici es remunten al segle xv i, successivament, ha viscut ampliacions i reformes. La de l'arquitecte Marià Gomà, realitzada entre els anys 1952 i 1953, d'inspiració noucentista, és la que, a grans trets, li ha proporcionat l'aspecte exterior actual.¹⁸

Amb motiu de l'Any Palmira Jaquetti, que va tenir lloc entre el 2 de març de 2020 i el 8 de maig de 2021, l'Ajuntament de la Seu d'Urgell es va

18. Ajuntament de la Seu d'Urgell. Inventari del Patrimoni Arquitectònic de Catalunya. Generalitat de Catalunya. <https://invarquit.cultura.gencat.cat/card/15769>.

sumar de manera activa a la tasca de reconeixement de la figura i de l'obra de Palmira Jaquetti. Les accions que va dur a terme, que es van estendre temporalment més enllà de l'Any Palmira Jaquetti, van ser fonamentalment tres.

La primera acció va consistir en l'acollida de l'exposició «Llum a l'ànima. Palmira Jaquetti 1895-1963», que es va poder visitar a la sala La Cuina del Centre Cultural Les Monges entre el 8 i el 29 de maig de 2021. L'exposició va mostrar la important aportació de Jaquetti a la cultura catalana en moltes i diverses vessants. Llegirem, a continuació, un fragment de la notícia sobre l'exposició que l'Ajuntament de la Seu d'Urgell va divulgar el 7 de maig de 2021 a través del seu web.¹⁹

1. Des de 1925 [Palmira Jaquetti] va participar de manera molt activa en les missions de recerca de cançons de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya, patrocinada i promoguda per Rafel Patxot i Jubert i l'Orfeó Català. Els seus escrits de les memòries dels viatges i dels treballs de camp són un testimoni viu i directe de la vida rural dels anys 20 i 30 del segle passat, a part d'una mostra de la seva sensibilitat estètica, literària i humana. Com a poetessa, va escriure una gran quantitat de poemes, la majoria dels quals inèdits fins ara que han estat recuperats a partir de les recerques que ha generat aquesta commemoració, va participar també en Jocs Florals celebrats fora de Catalunya i hi va guanyar diversos premis. Com a compositora, va harmonitzar cançons a dues, tres i quatre veus i ha deixat una obra, en bona part, encara per descobrir. La seva figura, la seva trajectòria i el llegat que ha deixat mereixen el nostre reconeixement i la seva divulgació.

La importància de Palmira Jaquetti no es pot circumscriure només en l'àmbit de la cultura popular, tot i que està en la base del seu llegat. Com a poetessa, escriptora, compositora, pianista, traductora, docent i recercadora científica, ja té una importància incontestable a nivell creatiu i intel·lectual.

La segona acció va ser la projecció del documental «Palmira Jaquetti, un cant a la vida», que va tenir lloc el 17 de juny de 2022 a la sala Sant Domènec i va comptar amb una presentació a càrrec del biògraf de Palmira Jaquetti, Salvador Rebés. El documental, dirigit per Susanna Barranco i produït per LaBarranco Films, va comptar amb la col·laboració i el suport de TV3, el Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, Mousiké, l'Institut d'Estudis Ilerdencs, la Diputació de Lleida, l'Ajuntament de

19. S'inaugura a la Seu d'Urgell l'exposició "Llum a l'ànima. Palmira Jaquetti 1895-1963". <<https://www.laseu.cat/news/s2019inaugura-a-la-seu-d2019urgell-l2019exposicio-201cllum-a-lanima-palmira-jaquetti-1895-1963201d>>.

la Seu d'Urgell, l'Abadia de Montserrat i el Museu d'Història de Sant Feliu de Guíxols. El documental mostra la recerca que va fer la folklorista durant les missions de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya i, entre els detalls biogràfics que hi aporta, explica les arrels familiars de Palmira Jaquetti a la Seu d'Urgell. Llegirem, tot seguit, un fragment de la notícia sobre el documental publicada per l'Ajuntament de la Seu d'Urgell el dia 14 de juny de 2022 al seu web.²⁰

2. El documental emula una part del recorregut que va fer Palmira Jaquetti a partir de les missions i les experiències explicades al seu diari [...].

Dona a conèixer la seva figura i remarca l'esforç, la voluntat de superació davant de les dificultats, la passió per escriure, l'amor per la cançó popular, l'espiritualitat i la connexió amb la natura d'aquesta intel·lectual tan polièdrica. I tot amb el rerefons de la seva condició de dona lluitadora, però subjecta a les limitacions i prejudicis del seu temps.

La tercera acció va ser l'aprovació per unanimitat del ple de l'Ajuntament de la Seu d'Urgell, el 19 de desembre de 2022, de donar el nom de Palmira Jaquetti a un nou carrer del municipi. El 21 de desembre de 2022 RàdioSeu donava a l'audiència la notícia que podem llegir a continuació.²¹

3. Les Trementinaires, Palmira Jaquetti i l'Alt Pirineu donaran nom als nous carrers que es construiran a la Seu d'Urgell amb el desenvolupament urbanístic del sector SUD-1, a l'entrada est de la ciutat, on s'ha de construir el futur Hospital Comarcal de l'Alt Urgell. El ple de l'Ajuntament urgellenc ha aprovat per unanimitat, aquest dilluns [19 de desembre de 2022], la denominació que tindran tant aquests vials com les zones verdes que es crearan a la zona.

[...] Pel que fa als dos primers noms [Les Trementinaires i Palmira Jaquetti], s'han escollit en resposta a una moció que havia proposat l'any passat el Comitè 8M després d'impulsar la campanya «Carrers per descobrir. [Dones ocultes]», en què es demanava que en els canvis del nomenclàtor es tingués en compte la incorporació de noms de dona, atès que la gran majoria de carrers de la Seu amb nom propi estan dedicats a homes.

[...] Pel que fa a Palmira Jaquetti, donarà nom al carrer que s'obrirà en direcció nord des de la rotonda de Bombers, per donar accés a la nova zona

20. Es presenta a la Seu d'Urgell el documental «Palmira Jaquetti, un cant a la vida». <<https://www.laseu.cat/news/es-presenta-a-la-seu-d2019urgell-el-documental-2018palmira-jaquetti-un-cant-a-la-vida2019>>.

21. Les Trementinaires, Palmira Jaquetti i l'Alt Pirineu donaran nom als nous carrers del sector SUD-1 de la Seu d'Urgell. <https://www.radioseu.cat/noticies/les-trementinaires-palmira-jaquetti-i-lalt-pirineu-posaran-nom-als-nous-carrers-del-sector-sud-1-de-la-seu-durgell>.

comercial i de serveis que hi haurà per damunt de la carretera N-260, amb dues noves illes urbanes a costat i costat.

Tant de bo aquesta important iniciativa, de donar el nom d'un carrer a una figura com Palmira Jaquetti, s'estengui a altres llocs del país.

Des de la plaça dels Oms ens dirigim cap al número 8 del carrer Major, on hi ha l'Espai Ermengol.

7. Espai Ermengol

L'Espai Ermengol acull el museu de la ciutat i l'oficina de turisme. Està ubicat a ca l'Álvarez, un edifici de finals del segle XIX, d'estil eclèctic, amb elements d'inspiració classicista i esgrafiats. El seu objectiu és conservar i valorar la col·lecció municipal, difondre el patrimoni i el llegat històric, i promoure la cultura i el turisme de l'Alt Urgell.²²

El museu que s'hi allotja es defineix com «un espai viu d'aprenentatge que vetlla per conservar la col·lecció municipal, difondre el patrimoni cultural, natural i gastronòmic de l'Alt Urgell i el llegat històric de la nostra ciutat».²³

L'Espai Ermengol té una connexió amb la figura de Palmira Jaquetti en tant que també ha contribuït al reconeixement i a la difusió de la seva obra. Així, el 14 d'octubre de 2020 va programar la conferència «Les arrels urgellenques de l'escriptora Palmira Jaquetti» d'Akió Santos. La conferència, que va formar part del cicle «Parlem d'història. Desenterrant el passat», és accessible per internet des del web de l'Espai Ermengol.²⁴ Akió Santos, bon coneixedor de la figura de Palmira Jaquetti, és l'autor del treball de final de grau «Palmira Jaquetti i els seus dietaris», que va presentar a la Universitat de Lleida el 2020.²⁵

Per la seva implicació en la commemoració de l'Any Palmira Jaquetti, aquest espai resulta propici per llegir dos poemes primerencs de l'escriptora que il·lustren la part de l'exposició "Llum a l'ànima" a què ens hem referit abans dedicada a la vessant literària de Palmira Jaquetti. El primer,

22. Espai Ermengol. <<https://espaiermengol.cat/el-museu/>>.

23. Espai Ermengol. <<https://espaiermengol.cat/>>.

24. Espai Ermengol. <<https://espaiermengol.cat/col-leccio/les-arrels-urgellenques-de-lescriptora-palmira-jaquetti/>>.

25. El treball es troba al repositori digital de la UdL i es pot consultar a través d'Internet. <https://repositori.udl.cat/server/api/core/bitstreams/2ad6cb00-a3f4-4ac5-bf09-b998030edc7d/content>.

que es titula «Llum», connecta plenament amb el sentit i el lema de l'exposició. En paraules de la comissària de l'exposició, Carme Oriol Carazo, «“Llum a l'ànima” indica una actitud positiva i una voluntat de superació constant, un voler donar sentit a la vida a través, sobretot, de l'esperitualitat i de l'art» (Oriol 2022: 9).

1. Llum

Vaig pel món cercant la llum,
que em cal llum pels meus sentits,
per menjar i beure i per l'ànima!

Vaig pel món i en llit de llum
m'adormia.
Petjo llum i nedo en llum,
llum de nit i llum de dia.

Vaig pel món i una flor ha obert
neta i segura la via.
Duc la llum viva als sentits
i és llum la força de l'ànima.

Tota la vida una llum,
tota la llum dins ma vida.

(«Gronxador de la llum», Jaquetti 1938b: 3; Jaquetti 2021: 97)

El segon poema, de ritme àgil i rialler, és molt breu i trasllada un missatge ple d'optimisme i vitalitat.

2. Bon dia

Em llevo i m'abrigo
amb un raig de sol.

I em cofo i clenxino
amb pintes de sol.

Qui em digui bon dia
li donaré el sol.

(*L'estel dins la llar*, Jaquetti 1938a: 37; Jaquetti 2021: 76)

Seguim pel carrer Major, continuem pel carrer de la Perdiu i travessem la plaça del Carme. Arribem a la plaça de les Monges i ens situem davant del número 2, on es troba el Centre Cultural Les Monges.

8. Centre Cultural Les Monges

El Centre Cultural Les Monges acull diversos equipaments culturals, entre els quals, la sala d'exposicions La Cuina, les escoles municipals d'expressió artística i l'Escola Oficial d'Idiomes. A la primera planta del Centre s'ubica l'Escola Municipal de Música. Creada l'any 1998, ha estat reconeguda pel Departament d'Ensenyament de la Generalitat de Catalunya i forma part de l'Associació Catalana d'Escoles de Música. L'escola centra la seva activitat en l'aprenentatge d'instruments i de llenguatge musical així com en la pràctica en agrupacions musicals i vocals. Entre els seus objectius destaca la realització de concerts, els intercanvis i la participació en els actes culturals de la ciutat.²⁶

Aquest espai dedicat a la cultura connecta de manera molt directa amb la figura de Palmira Jaquetti, una dona de personalitat polifacètica, que va conrear la literatura, la música i el dibuix, que va exercir com a docent i que, a més, va arribar a dominar diversos idiomes, entre els quals, el francès. De fet, des de l'any 1942 fins a la seva mort, el 1963, va exercir de catedràtica de francès a l'Institut Montserrat de Barcelona.

De tota l'activitat desenvolupada per Jaquetti, en aquest punt de l'itinerari ens fixarem, especialment, en la vessant musical, ja que la passió de Jaquetti per la música la va dur a recollir cançons populars, a interpretar peces de piano i a compondre obres musicals, especialment, cançons infantils. En la memòria de la missió, Jaquetti sovint fa comentaris sobre la vàlua dels cantaires i les seves aptituds musicals. A la Seu d'Urgell, troba una cantaire excepcional, la modista de Gósol. A continuació llegirem uns fragments de la memòria de la missió en què Jaquetti elogia el potencial d'aquesta cantaire, que, entre el 15 i el 20 de juliol, canta unes 45 cançons.

Dimecres 15 de juliol.

1. «La modista de Gósol» ja fa una vintena d'anys que viu a la Seu. Petita, rodona, a onades, com la baldufa, ens ha rebut en un revolt d'alegria, car a ella

26. Escola Municipal de Música. <<https://www.laseu.cat/viure-a-la-seu/cultura/escoles-municipals/escola-municipal-de-musica-1>>.

també li agraden molt les velles cançons i no li cal sinó el lleu tremolor d'un bri per a cantar-les (Massot 1996: 106).

Dijous 16 de juliol.

2. Avui hem continuat amb la modista de Gósol, una mina. A 39 anys, és una dona satisfeta de la vida; riu molt sovint, com la mar, estenen-se en randes abundoses; quan canta li lluen els ulls negres i ensenya, completa, la rastellera de dents blanques. L'hem deixada a l'hora de dinar (Massot 1996: 106-107).

Divendres 17 de juliol.

3. La modista de Gósol —Dolors Soler— ens rep sempre amb viva alegria. Avui ens contava com, de petita, anava tot el dia darrere una dona que tothom tenia per espantosament lletja, però ella no li havia trobada mai, car la dona sabia molt de cantar i la tenia encisada, amb la gràcia del seu cant. Així fou com n'apregué (Massot 1996: 107).

Dissabte 18 de juliol.

4. La modista de Gósol canta tan bé i té un repertori tan ric, que ens està suggerint la idea temptadora d'anar a la mateixa pedrera; ella, però, és jove i canta la frescor de la sanitàosa joventut, amb cançons *fresques* de ritme i melodia, plenes de dolcesa, molt afinades i amb lleugeres apoiadures de la seva invenció (Massot 1996: 108).

Dilluns 20 de juliol.

5. Continuem amb la modista de Gósol, que sap un niu de cançons, i cada dia en té una dotzena de noves. Les canta amb devoció i s'interessa per les que li cantem, distints [sic] o variants de les que ens dona; les troba precioses. [...]. El seu taller de modista és un forn de coure i pastar cançons. Aprèn les que li agraden de les seves aprenentes i alumnes i els ensenya, en canvi, el seu magnífic repertori. [...] És molt intel·ligent, s'atura quan cal i reprèn on es vulgui. Aquest matí es dolia d'exhauriment. Haurà cantat a la ratlla de 45 cançons (Massot 1996: 109).

Una de les cançons que canta la modista de Gósol és la següent versió de «Si tu te'n fas la lluna», que, segons diu ella mateixa, va aprendre de la seva mare.

6. Si tu te'n fas la lluna

— Si tu te'n fas la lluna,
la lluna d'un cel blau,
jo me'n faré el núvol
i te'n 'niré tapant.

— Si tu te'n fas el núvol
i a mi me'n vas tapant,

jo me'n faré anguila,
anguila d'un mar gran.
— Si tu te'n fas anguila,
anguila d'un mar gran,
jo me'n faré pescaire
i me'n 'niré a pescar.
— Si tu te'n fas pescaire,
i a mi me'n vas pescant,
jo me'n faré herbeta,
i herbeta d'un prat gran.
— Si tu te'n fas herbeta,
herbeta d'un prat gran,
jo me'n faré dallaire
i te'n 'niré dallant.
— Si tu te'n fas dallaire
i a mi me'n vas dallant,
jo me'n faré pometa,
poma d'un pomer gran.
— Si tu te'n fas pometa,
poma d'un pomer gran,
jo me'n faré plegaire
i te'n 'niré plegant.
— Si tu te'n fas plegaire
i a mi me'n vas plegant,
jo me'n faré ovelleta,
ovella d'un ramat gran.
— Si tu te'n fas ovella,
ovella d'un ramat gran,
jo me'n faré pastor
i te'n 'niré guardant.
— Si tu te'n fas pastor
i a mi me'n vas guardant,
jo me'n faré mongeta,
monja d'un convent gran.
— Si tu te'n fas mongeta,
monja d'un convent gran,
jo me'n faré un frare,
te'n 'niré confessant.
— Si tu te'n fas un frare
i a mi me'n vas confessant,
jo me'n faré malalta,
malalta d'un llit gran.

— Si tu te'n fas malalta,
malalta d'un llit gran,
jo me'n faré el metge
i te'n 'niré visitant.
— Si tu te'n fas el metge
i a mi em vas visitant,
val més que Déu ens casi,
fora de patir tant.²⁷

(Massot 1996: 175-176, núm. 30)

Missió de recerca Jaquetti-Carbó 1925

20. SI TU TE'N FAS LA LLUNA

Lent 1 $\text{♩} = 63$

Si tu te'n fas la lluna na la g lu na d'm cal
gran Jo me'n fa ré el mi vol i te'n mi-ré ta-

haut

cançons

Si tu te'n fas la lluna. Notació musical (Massot 1996: 175).

En aquest punt acaba la passejada literària per la Seu d'Urgell amb la mirada poètica de Palmira Jaquetti. Esperem que us hagi agradat i que us esperoni a llegir i a gaudir amb més profunditat de la seva obra.

27. Cantaire: Dolors Soler, filla de Gósol. Viu a la Seu d'Urgell. La va aprendre de la seva mare (Massot 1996: 175-176, núm. 30). La cançó conté notació musical.

Referències bibliogràfiques

- MASSOT I MUNTANER, JOSEP (1996), «Memòria de la missió de recerca de cançons i músiques populars realitzada per Palmira Jaquetti i Maria Carbó a la Seu d'Urgell, Pallars i Aran del 9 de juliol al 3 de setembre de 1925, per comanda de l'Obra del "Cançoner Popular de Catalunya"». *Obra del Cançoner Popular de Catalunya. Materials*. Compilació i edició. Vol. VI. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 99-232.
- MATHEU, ROSER (1972), «La vida i l'art de Palmira Jaquetti (1895-1963)». *Quatre dones catalanes*. Barcelona: Fundació Salvador Vives Casajussana, p. 171-192.
- JAQUETTI, PALMIRA (1923), «Tebior de foc de febrer». *Marinada* 111 (febrer), p. 220. Reproduït a Jaquetti, Palmira (2021), p. 37-38.
- JAQUETTI, PALMIRA (1924), «Perfums». *Marinada* 7 (juliol), p. 95-97. Reproduït a Jaquetti, Palmira (2021), p. 45, 50.
- JAQUETTI, PALMIRA (1938a), *L'estel dins la llar*. Barcelona: Edicions Oasi. Reproduït a Jaquetti, Palmira (2021), p. 53-104.
- JAQUETTI, PALMIRA (1938b), «Gronxador de la llum». *Meridià* 39, p. 3. Reproduït a Jaquetti, Palmira (2021), p. 97.
- JAQUETTI, PALMIRA (1959), *Nova ofrena. Poemes*. Reproduït a Jaquetti, Palmira (2021), p. 307-360.
- JAQUETTI, PALMIRA (2021), *Em lliga la beutat de cada flor. Poesia escollida de Palmira Jaquetti i Isant*. Edició a cura de Carme Oriol Carazo. Tarragona: Publicacions URV.
- ORIOI, CARME (2022), «Llum a l'ànima». Exposició en homenatge a Palmira Jaquetti. Dins Direcció General de Cultura Popular i Associacionisme Cultural (ed.). «*Llum a l'ànima*». *Palmira Jaquetti 1895-1963*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament de Cultura, p. 8-11.
- PUJOL, FRANCESC (1936), «L'Obra del Cançoner Popular de Catalunya». *Revista Musical Catalana* 388, p. 130-139.
- REBÉS, SALVADOR (2022), «Palmira Jaquetti i Isant. "Tota la vida una llum" Biografia». Dins Direcció General de Cultura Popular i Associacionisme Cultural (ed.). «*Llum a l'ànima*». *Palmira Jaquetti 1895-1963*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament de Cultura, p. 12-55.

EL PIRINEU LITERARI DE PALMIRA JAQUETTI.
UNA PASSEJADA LITERÀRIA PER ANDORRA LA VELLA

1. Casa de la Vall
2. Plaça de la Vall
3. Monument al primer centenari de la Nova Reforma
4. Jardins de la Casa de la Vall

5. Casa Bauró
6. Església de Sant Esteve
7. Centre Cultural La Llacuna
8. Plaça Guillemó

El punt d'inici de la passejada literària és la Casa de la Vall, al carrer de la Vall s/n. Ens situem al costat de la porta principal de la casa, la primera que trobem venint pel carrer de la Vall, que no està oberta al públic. Podem seure al banc que hi ha davant de l'edifici, paral·lel a la façana sud de la casa. En aquest punt presentem la passejada literària i n'iniciem el recorregut.

1. Casa de la Vall

La passejada literària per Andorra la Vella parteix de la memòria de la missió de recerca de cançons i músiques populars que la folklorista, escriptora i docent Palmira Jaquetti i Isant (1895 – 1963) va redactar l'estiu de 1925 en el seu pas per Andorra en el marc de l'onzena missió de recerca organitzada per l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya (OCPC). Palmira Jaquetti va realitzar la missió amb la mestra Maria Carbó i Soler (1899 – 1989). Totes dues van recórrer l'Alt Urgell, Andorra, els Pallars i la Vall d'Aran i, en total, hi van recollir 637 cançons. Palmira Jaquetti transcrivía la música de les cançons, mentre que Maria Carbó n'anotava la lletra. Aquesta va ser la primera missió realitzada per dones de les 65 que es van dur a terme entre 1922 i 1939 per encàrrec de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya, un projecte finançat pel mecenes Rafael Patxot i Jubert (1872 – 1964) i dirigit pel músic i compositor Francesc Pujol i Pons (1878 – 1945) de l'Orfeó Català.

La memòria de la missió, escrita per Palmira Jaquetti, és de gran valor etnogràfic, per la informació que conté sobre la societat pirinenca de l'època, però també literari, per la forma poètica en què va ser escrita. La memòria va ser publicada l'any 1996 a cura del pare Josep Massot i Muntaner

Casa de la Vall (Fotografia de Carme Oriol Carazo).

(1941 – 2022) amb una selecció de les cançons recollides. En la passejada per Andorra la Vella llegirem fragments de la missió, però també altres textos que s'hi relacionen, així com poemes escrits per Jaquetti en aquells anys de joventut.

Palmira Jaquetti i Maria Carbó van arribar a Andorra la Vella, procedents de la Seu d'Urgell, el diumenge 26 de juliol de 1925 i, possiblement, la Casa de la Vall va ser un dels primers llocs que van veure. La Casa de la Vall està ubicada a la Casa Busquets, un edifici de final del segle XVI que va ser comprat el 1702 per acollir la seu del Consell General, un dels parlaments més antics i amb més continuïtat d'Europa, creat el 1419. El Consell General estava integrat pels consellers generals, que representaven les parròquies, d'acord amb la divisió territorial característica d'Andorra. La Casa de la Vall avui és un museu, però en aquest edifici històric encara es fan les sessions tradicionals, els juraments i altres actes vinculats a la Sindicatura, l'òrgan rector del Consell General format pel síndic general, el subsíndic general i dos secretaris. Les diverses modificacions que s'han fet a la Casa de la Vall al llarg dels anys han realçat la bellesa interior i exterior d'un dels edificis més representatius d'Andorra. La seva arquitectura és mixta, ja que incorpora elements defensius en una construcció destinada a usos civils. Al primer pis hi ha la sala on es reunia el Consell General (avui ubicat en un edifici construït el 2011 que està situat en un dels laterals de la plaça de la Vall). En aquesta sala hi ha l'Armari de les Set Claus, on es guarden els documents més importants del Principat. Abans de 1978, però, a Andorra hi havia sis parròquies i, per tant, l'armari tenia sis claus. Aquest armari només es podia obrir amb la presència de tots els consellers de les parròquies.²⁸ L'edifici ha estat declarat bé d'interès cultural pel Govern d'Andorra.

Per la importància simbòlica en la identitat i en la sobirania andorrana que té la Casa de la Vall, llegirem les primeres línies que Palmira Jaquetti va escriure sobre Andorra en la memòria de la missió.

1. Som a Andorra, la primera velleta que hem topat tot seguit ha dit coses curioses referint-se a la seva pàtria. Parlen d'«espanyols» amb la mateixa idea de separació i distància que en té un francès, o un anglès (Massot 1996: 114).

28. Casa de la Vall. <<https://www.andorralavella.ad/cultura/?q=casa-de-la-vall>>; Museus.ad. Casa de la Vall. <<https://museus.ad/ca/monuments/casa-de-la-vall2>>.

Travessem la plaça de la Vall i, des del mirador, observem la vista de la ciutat amb les muntanyes al fons.

2. Plaça de la Vall

La plaça de la Vall va ser construïda el 2011 davant de la Casa de la Vall, allà on hi havia un penya-segat, d'acord amb el projecte del nou edifici que acull el Consell General. La plaça permet una nova perspectiva de l'antiga casa i ofereix una esplèndida vista sobre les valls.²⁹

En arribar a Andorra la Vella, el diumenge 26 de juliol, Jaquetti i Carbó s'instal·len en una casa d'hostes modesta que oferia una vista sobre les valls. Allà troben un hoste una mica desvergonyit que els parla amb un cert atreviment. En la memòria de la missió, Jaquetti evoca, amb ironia, l'experiència viscuda.

1. Hem trobat allotjament, encara que això és un dir; tenim una cambra que no ens permet de moure'ns totes dues alhora [...]. Hem menjat amb quatre persones més [...]. De primer érem cinc, però a mig dinar s'hi ha afegit un hoste, un pobre pedant que ha perdut el temps alabant-se i s'ha hagut de menjar les sobres dels altres, car essent els talls justos, li han tocat les pells i les molles. Ens ha amanit la menja amb inconveniències que volien tenir un color i un gust determinat, però entre el nostre menyspreu i la poca força que venia dels plats, s'ha esvaït la torbonada (Massot 1996: 114-115).

Aquest mateix dia, Jaquetti i Carbó comencen la recollida de cançons populars. A la tarda van a veure la velleta Maria, que havia estat llevadora i havia *plegat*³⁰ molts infants. Jaquetti evoca la trobada mentre mira per la finestra de la petita cambra on s'allotgen. La descripció de Jaquetti, que podia haver estat feta des d'un lloc com en el que ara ens trobem, se centra en els aspectes humans i paisatgístics que observa, però també mostra les dificultats del treball de camp, una tasca que demana temps i esforç. En aquest cas, després d'una hora i mitja de conversa amb una dona molt ben predisposada i acollidora, només aconsegueixen obtenir una cançó.

2. Damunt de les teulades, la muntanya feresta, i això i pensar en les mans tan arrugades de la velleta Maria, aconhorta. Maria és corbadeta i petitona, prima, amb bona veueta, oïda clara i seny serè. Els seus besnets juguen com a

29. Casa de la Vall. <<https://www.andorralavella.ad/cultura/?q=casa-de-la-vall>>.

30. La informant utilitza en verb «plegar» en el sentit d'ajudar a portar al món una criatura.

gatons i piquen el trespol de fusta amb les sabates. Ella, de tant en tant, s'atura de cantar per embadalir-s'hi i celebrar les gràcies del besnet més xic, un marrec de setze mesos que ha pres el botó del meu vestit per una imatge, i s'ha posat a «estimar-lo», ficant-se'l tot a la boca.

[...] I la velleta Maria, arrugadeta de mans i de cara, petita, cabdellada, marcida, ha començat de contar-nos la seva vida, els fills que ha tingut, els que ha *plegat*. Perquè les pacients anessin bé, abans del moment deia una oració, que ha recitada, amb els actes de fe, esperança i caritat; així tot deslliurament reeixia. No li hem pogut treure sinó una cançó, en una hora i mitja. [...] Té ulls menuts, que li riuen i ploren i li lluen de goig quan el menut prova d'enfilar-se-li a la falda. Ella se'l vol carregar, però no pot i el noi s'esmuny i rodola sobre la fusta amb les sabates massisses (Massot 1996: 115).

Tornem enrere i ens situem davant de la Casa de la Vall, on hi ha el monument al primer centenari de la Nova Reforma de 1866.

3. Monument al primer centenari de la Nova Reforma

El monument és un «homenatge a la Nova Reforma del 1866, que va atorgar el dret a vot i a ser elegibles a tots els caps de casa, no solament a les cases dels patricis, i va reorganitzar el Consell General».³¹ L'escultura, de 1967, és obra d'Antoni Viladomat i representa una parella que balla la dansa de la Morisca, un ball tradicional d'Andorra.

En la memòria de la missió, Jaquetti no fa referència a aquesta dansa, però en dues ocasions esmenta altres balls populars. Concretament, «el rotllet», a Andorra la Vella, i el «ball de Santa Anna», a les Escaldes.

Jaquetti, el dilluns 27 de juliol, anota en la memòria de la missió la següent referència al ball del «rotllet».

1. Hi ha encara una altra velleta. La pobra ja no sap res. Li n'hem començat una vintena [de cançons] i la seva amabilitat ens ha endolcit una mica el cor, si més no. Fins jo he giravoltat amb ella, i hem ballat el «rotllet» (Massot 1996: 116).

El «rotllet» és un ball rodó, una forma de dansa antiga i generalitzada. A Catalunya és conegut també amb els noms de rodon, rotlle, rutllet i rotlletó i se'n coneixen un gran nombre de variants coreogràfiques. «S'acompanya de lletra, de manera que pot ser ballat només amb l'acompanyament

31. Casa de la Vall. <<https://www.casadelavall.ad/ca/una-casa-amb-historia>>.

musical de la veu dels mateixos balladors i balladores» (Departament d'Ensenyament / Esbart Català de Dansaires 2014: 3).

«La majoria dels balls rodons tenen una part coreogràfica fixa en la qual els balladors i balladores van cap a la dreta, caminant o saltant, o cap a l'esquerra o bé una estona en cada direcció. [...] Quan els balls rodons ja són més difícils incorporen canvis de parella, cadenes de mans, serps i ziga-zagues» (Departament d'Ensenyament / Esbart Català de Dansaires 2014: 5).

Passem per davant de la porta d'entrada a la Casa de la Vall. Ens fixem en l'escut, que porta la data de 1580. Aquest és l'any en què es va construir l'edifici, ubicat sobre un roc que dominava tota la vall del riu Valira. Ens dirigim als jardins que es troben al darrere de l'edifici. En aquest espai, podem aprofitar per descansar en els bancs que hi ha i comentar alguns aspectes relacionats amb els balls populars.

4. Jardins de la Casa de la Vall

El projecte Càntut, que té una extensa base de dades de cançons a internet, recull una versió de la cançó «Dotze pomes n'hi ha al pomer». D'acord amb la informació que ofereix Càntut,³² sabem que la versió més antiga que han trobat d'aquesta cançó formava part d'un ball titulat «El rotlletó» i es va publicar, amb música i lletra, al volum 16 del *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya* l'any 1906. La lletra de la cançó i la informació sobre com s'ha d'interpretar és aquesta.

1. El rotlletó

El ballet del rotlletó,
de punteta, de punteta;
el ballet del rotlletó
de punteta i de taló.

Dotze pomes n'hi ha al pomer,
de dotze una, de dotze una;
dotze pomes n'hi ha al pomer,
de dotze una se'n caigué.
Si mireu el vent d'on ve,

32. Càntut. Cançons de tradició oral. <https://www.cantut.cat/canconer/cancons/item/2473-dotze-pomes-n-hi-ha-al-pomer>.

veureu el pomer com dansa;
si mireu el vent d'on ve,
veureu com dansa el pomer.

A la segona vegada es diu: «Onze pomes n'hi ha al pomer, d'onze una, d'onze una», etc.; a la tercera: «Deu pomes n'hi ha al pomer», etc., i així se va baixant cada vegada, fins que no queden pomes al pomer, i allavors s'acaba el ball.³³

(Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya, núm. 16, 1906: 314-315)

La cançó també va ser recollida per a l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya en diverses ocasions. Una va ser en aquesta missió de Jaquetti i Carbó de 1925. Es tracta de la cançó «El pomer», recollida el 10 de juliol de 1925 a la Seu d'Urgell. La cançó omet la primera part de la versió anterior i la lletra diu així:

2. El pomer

Dotze pomes n'hi ha al pomer,
que de dotze una, de dotze una,
dotze pomes n'hi ha al pomer,
que de dotze una se'n caigué.

*Si mireu el vent d'on ve,
veureu el pomer com dansa;
si mireu el vent d'on ve,
veureu com dansa el pomer.*

Onze pomes n'hi ha al pomer,
que d'onze una, d'onze una,
onze pomes n'hi ha al pomer,
que d'onze una se'n caigué.

Deu pometes n'hi ha al pomer,
que de deu una, de deu una,
deu pometes n'hi ha al pomer,
que de deu una se'n caigué.

Nou pometes n'hi ha al pomer,
que de nou una, de nou una,
nou pometes n'hi ha al pomer,

33. El text ha estat regularitzat d'acord amb la normativa fabriana.

que de nou una se'n caigué.³⁴

Algunes vegades canvien el refrany i diuen:

Dins de l'hort me n'entraré
per veure el pomer com dansa;
dins de l'hort me n'entraré
per veure dansar el pomer.

La cançó va seguint sempre igual. Es van disminuint el nombre de pometes fins a arribar a dues; llavors, s'acaba la cançó.

(Massot 1996: 158-159, núm. 4)

Palmira Jaquetti

4. EL POMER

Ritmat i viu 152

dot. ze po-mes el dot. po-mes que de dot. ze-mes de dot.

ze-mes dot. ze po-mes el dot. po-mes que de dot.

ze-mes dot. ze po-mes el dot. po-mes que de dot.

ze-mes dot. ze po-mes el dot. po-mes que de dot.

ze-mes dot. ze po-mes el dot. po-mes que de dot.

ze-mes dot. ze po-mes el dot. po-mes que de dot.

ze-mes dot. ze po-mes el dot. po-mes que de dot.

ze-mes dot. ze po-mes el dot. po-mes que de dot.

ze-mes dot. ze po-mes el dot. po-mes que de dot.

El pomer. Notació musical (Massot 1996: 158).

34. Cantaire: Josep Guiem, fill de Roní (Sort), 84 anys. Viu a l'Asil de la Seu d'Urgell. La va aprendre del jovent del seu temps i la cantava fent de pagès (Massot 1996: 158-159, núm. 4). La cançó conté notació musical.

La segona referència a un ball andorrà que apareix en la memòria escrita per Palmira Jaquetti és la del «ball de Santa Anna». El dimecres dia 29 de juliol, Jaquetti i Carbó van en l'auto de línia a Encamp. D'allí van a les Bons i a la Mosquera, on no troben cançons. Després es dirigeixen a les Escaldes, a peu, on fan nit. L'endemà, dijous 30 de juliol, van a veure una dona, de renom l'Estanyeta, que viu a Engordany.

3. L'Estanyeta, de forta personalitat, ens ha sorprès descalça, els peus torrats i embrunits com la cara arrugada, de posat agitanat. No ha calgut pregar-la. Alta, prima, de gest resolt i cabell negre. S'ha posat a cantar i ballar amb veu fortíssima, com si fos la seva única activitat. Meravella de fixesa dels cants i el ritme. Sembla feta i plasmada en un revolt de dama. Cantant, la casa fumada i misera es revesteix d'èlegància. Els peus lleugers freguen lleument el trespol. Acciona amb una energia que li aferma la veu i canta sense por, valenta, i malgrat l'aspror, la veu us entra a l'ànima. Després ha anat a entrecavar tabac. Ens ha acompanyat un tros enllà, per una dreuera a la vora de la segla. Tenim, d'ella, el ball de santa Anna. Gitana, ibera, erecta, grega potser, dansarina i cantaire d'un cor, el seu record ens acompanya en el camí estrellat d'ales i flors (Massot 1996: 117).

El ball de Santa Anna es troba publicat, amb aquest títol, en la selecta de materials que acompanya la memòria de la missió, tot i que, tal com assenyala Josep Massot, en els documents originals de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya, el text musical du per títol «Ball de l'Agneta» (Massot 1996, núm. 47: 199).

El ball de Santa Anna és present cada any en la festa major d'Escaldes-Engordany, on gaudeix de molta popularitat. És interpretat per l'Esbart Santa Anna, que el balla el 25 de juliol a mitjanit, a la plaça Santa Anna, i el 26 de juliol, després de la missa en honor a la patrona d'Escaldes-Engordany; en aquesta ocasió, en finalitzar el ball, els dansaires conviden tothom a ballar-lo.³⁵

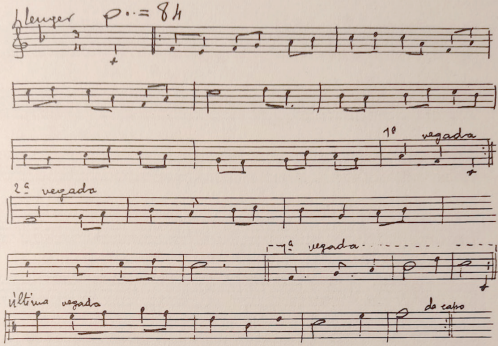
A més de les referències a «el rotllet» i al «ball de Santa Anna» que trobem a la memòria de la missió, en la selecta de materials que acompanyen la memòria s'inclouen les transcripcions musicals de dos balls. La primera és la d'una versió del ball de la marratxa d'una cantaire de Sant Julià de Lòria³⁶ i inclou una nota on es diu que «la marratxa és un ram de

35. 70 anys de l'Esbart Santa Anna. <https://esbartsantaanna70.com/home/reportatges/8-el-ball-de-santa-anna/>.

36. Cantaire: Dolors Camps, filla de Sant Julià de Lòria (Andorra), 57 anys. Viu a Sant Julià de Lòria.

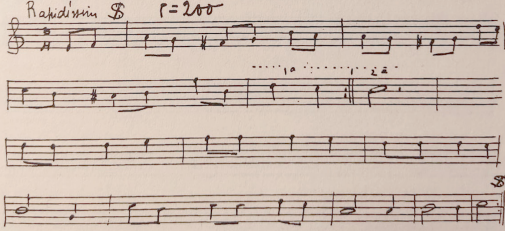
Missió de recerca Jaquetti-Carbó 1925

47. BALL DE SANTA ANNA

Cantaire: Carme Calva, filla d'Engordany. Viu a les Escaldes. [El text musical duu el títol *Ball de l'Agneta*. Hi ha una nota amb llapis que diu «No hi ha lletra».]

48. BALL DE LA MARRATXA

Cantaire: Dolors Camps, filla de Sant Julià de Lòria (Andorra), 57 anys. Viu a Sant Julià.

La marratxa és un ram de flors artificials que, quan ballen, se'l posen al cap.

— 199 —

Ball de Santa Anna i Ball de la marratxa. Notació musical (Massot 1996: 199).

flors artificials que, quan ballen, se'l posen al cap» (Massot 1996, núm. 48: 199). La segona és la d'una versió del ball cerdà probablement de la mateixa cantaire (Massot 1996, núm. 49: 200).

El ball de la marratxa és la dansa tradicional de la parròquia de Sant Julià de Lòria i s'ha convertit en una expressió viva i pròpia, festiva i identitària dels lauredians. Es balla el dilluns de la festa major (l'últim diumenge de juliol) i aplega tot el poble a la plaça Major. L'origen del nom de «la mar-

ratxa» prové de la morratxa o almorratxa, un recipient de vidre proveït de diferents brocs per espargar aigua perfumada. Amb el temps, el recipient va ser substituït per un pom de flors. Aquesta seria la forma que Jaquetti i

Palmira Jaquetti
49. BALL CERDÀ

blenger : 8. P = 192

Cantaire: No consta. Probablement és la mateixa del número 48

Ball Cerdà. Notació musical (Massot 1996: 200).

Carbó van anotar sobre com s'interpretava el ball el 1925. Actualment els balladors no porten el pom de flors.³⁷

El ball cerdà, com el de la marratxa i també el de la passa, s'interpreta el dilluns de la festa major de Sant Julià de Lòria. La festa, per la conservació, recuperació, vitalitat i exclusivitat que té, ha estat declarada festa d'interès cultural.³⁸

Tornem enrere, deixem la Casa de la Vall i prenem el carrer de la Vall fins a la placeta de Sant Esteve. Ens situem davant de Casa Bauró, on hi ha la placa commemorativa dedicada a l'escriptor Esteve Albert i Corp.

5. Casa Bauró

La Casa Bauró és una antiga casa pairal que va allotjar entre 1996 i 2020 la Biblioteca Nacional d'Andorra. Actualment allotja les dependències del Raonador del Ciutadà, que té, entre les seves funcions, vetllar per l'eficàcia de l'administració i defensar els drets dels ciutadans.³⁹

A la façana de la casa podem veure la placa commemorativa dedicada a l'escriptor, historiador, folklorista i promotor cultural Esteve Albert i Corp (1914 – 1995). El Govern d'Andorra va col·locar aquesta placa de bronze, obra de l'artista andorrà Sergi Mas, el 1996, en reconeixement de la important tasca cultural duta a terme per Esteve Albert al llarg de la seva vida.

Esteve Albert va néixer a Dosrius el 1914 i va morir a l'hospital de Nostra Senyora de Meritxell, a Escaldes-Engordany, el 1995. Membre actiu de la resistència catalanista durant la postguerra, es va exiliar a Andorra el 1956. Autor d'una obra extensa, va impulsar nombroses activitats culturals, per la qual cosa, el 1990 la Generalitat de Catalunya li va atorgar la Creu de Sant Jordi.⁴⁰ El 2014, amb motiu del centenari del seu naixement, el Govern d'Andorra i la Comissió Any Esteve Albert li van organitzar un acte d'homenatge a l'Auditori Nacional.

37. Esbart Lauredià. Ball de la marratxa de Sant Julià de Lòria. <https://www.esbartlauredia.com/products/la-marratxa/>.

38. Arxiu Nacional d'Andorra. https://x.com/Arxiu_Andorra/status/1817802611128426931.

39. Raonador del Ciutadà. <<https://www.raonadordelciutada.ad/tasques-i-competencies/>>.

40. Esteve Albert i Corp. Enciclopèdia.cat. <https://www.enciclopedia.cat/gran-enciclopedia-catalana/estev-albert-i-corp>.

Un dels aspectes potser menys coneguts d'Esteve Albert com a folklorista és el de la seva col·laboració en el projecte Obra del Cançoner Popular de Catalunya. Ho relata Jordi Pasques, comissari de l'Any Esteve Albert per designació del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya el 2014, amb aquestes paraules.

1. El nen curiós i el jove inquiet deixarien constància ben aviat i en forma escrita de dites i cançons, quan amb 17 i 18 anys va ser col·laborador directe de l'Obra del Cançoner Popular, que dirigia el mestre Joan Tomàs. L'Esteve Albert va recollir el cançoner dels pobles del Maresme i ens han arribat part de les seves anotacions manuscrites, que apuntava en el revers de fulls de calendari de bloc. «De minyó assaboria la paraula, / cada paraula, com feia amb el pa, / aquell pa de blat nostre, casolà, / que la mare pastava, duia a taula / i el pare beneïa en encetar. / Cada paraula era com una descoberta / i jo l'assaboria com un tast / d'una novella llepolia, oferta / al meu avidolat abast.» Cadaqués, 17-12-1972 (Pasques 2017: 53-63).⁴¹

Esteve Albert va participar en dues de les 65 missions que es van fer per encàrrec de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya. Concretament, va realitzar la número 51, amb el músic Joan Tomàs, el 1932 a Mataró, on van recollir 213 cançons. L'any següent, el 1933, també amb Joan Tomàs, va dur a terme la missió número 59 a Mataró i a Sant Andreu de Llavanes, on van recollir 40 cançons.

Potser va ser aquesta col·laboració amb l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya el que el va dur a conèixer Palmira Jaquetti. En tot cas, al llarg de la seva vida, hi va tenir una relació d'amistat i va ser un admirador de la seva obra. En l'article «Aquelles noies i aquelles cançons», publicat el 1958, i citat per Salvador Rebés (2022: 21), Esteve Albert parla de les dificultats i de la incomprensió amb què sovint es percebia la tasca d'aquelles noies joves com a recol·lectores de cançons populars. Llegim un fragment d'aquest article per fer-nos-en una idea.

2. Què hi podien cercar dues noies amb una motxilla al coll, volta que volta? Cançons? Cançons velles? Per què? Devien dur altres intencions. Qui sap quins secrets volien descobrir o quin tràfec amagat es duïen. A no ser que volguessin fer romanços per vendre a la Boqueria, o cantar i ballar en algun teatre de Barcelona! Vencent resistències i suspicàcies, suportant bromes i de-

41. L'Univers d'Esteve Albert. <https://mestrejoantomas.cat/wp-content/uploads/2021/01/Esteve-Albert.pdf>.

saïres, les dues noies pogueren fer una gran labor per a l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya (Albert 1958: 11-12).

A més de les dificultats amb els cantaires, els camins que transiten Jaquetti i Carbó durant aquesta missió de 1925 no estan exempts de perill. Referint-se a una drecera que segueixen, possiblement entre Engordany i les Escaldes, el dijous 30 de juliol, Jaquetti escriu:

3. Palanques insegures, herba fresca, flors càlides, aigua i soroll. Al fons, el riu fresseja i disposa a la meditació. El camí, de tan estret, no permet sinó un parell de peus a la vegada; és un treball deixar passar algú que ve en sentit contrari. Això fa que, una darrere l'altra, correguéssim aquella maroma com un camí de triomf. Els boixos feien sever el camí i els trèmols frisaven (Massot 1996: 117-118).

El cert és que Jaquetti i Carbó van tenir vivències de tota mena, fins i tot alguna que els va produir una certa por. N'és un exemple el següent text de la memòria de la missió que fa referència al lloc on es van allotjar a Ordino. El divendres 31 de juliol, Jaquetti escriu:

4. Hem sopat al millor hostal, però jo no estava certa que ho fos. Feia l'efecte d'una d'aquelles cases *misterioses* que surten al cinema. El sòl empostissat, i portes dissimulades que semblaven retenir gent amagadissa. En la calma dels vespres, i així que ens disposàvem al descans, ha sonat el ferro d'un gramòfon, predisposant-nos a pensaments tenebrosos. De sobte, la porta, que tancava amb baldó per fora, ha estat oberta amb terratrèmol, amenaçant el petit *lavabo* que havíem apuntalat darrere. Era la mestressa, sobtada del nostre esverament, que es donava a conèixer, invitant-nos a escoltar la música. Ho hem... agrait molt, i ens hem colgat de pressa (Massot 1996: 118).

El dissabte 1 d'agost, Jaquetti recorda els dos darrers moments de por viscuts, el de l'hostal i el de la drecera perillosa que havien seguit.

5. A l'hora que escric, encara veig, com si els tingués davant, no la casa i la bona gent que ens va donar sopar, sinó els lladres i bruixes que han perseguit el meu insomni. La davallada, a trenc d'alba, pels prats gemats de claror delicada, arremorats dels rius, fa oblidar un xic els pesombres i malestrugances. Atenyiem les Escaldes a temps per a l'auto de les 8. Ai! Camí de la segla, sol amb el cant del riu, fràgil i buit a les palanques, esborradís al pedregar! Com oblidar-te! (Massot 1996: 118-119).

Palmira Jaquetti i Esteve Albert van mantenir una bona amistat al llarg de la seva vida. El febrer de 1963 van participar en un acte poètic

d'homenatge al poeta Joan Maragall.⁴² Jaquetti hi va llegir el poema «Febrer, paraula viva», un dels darrers que va escriure, ja que va morir el 8 de maig d'aquell mateix any. Després de l'acte d'homenatge, Jaquetti, com els altres autors que hi van participar, en va donar l'original a la família de Maragall.⁴³ Llegim el poema.

6. Febrer, paraula viva

Em travessàveu d'àngels
tornant-me el dia clar,
ales de llum sospeses
de l'hora més esquiva.

I ametllers de joia,
del cor nou de la llum,
arboraven les branques
exultants de poncelles.

Aclarida dels àngels,
vestal d'un dia nou,
paraula, com tremoles
dins el teu vel de núvia,
terra lligada al cel!

(«Jaquetti, 1963», Jaquetti 2021: 394-395)

Esteve Albert va impulsar l'homenatge que el 1973 alguns amics de Palmira Jaquetti li van dedicar amb motiu dels deu anys de la seva mort. Un dels actes de l'homenatge va tenir lloc el 12 de maig de 1973 a l'Ateneu Barcelonès, on Esteve Albert va pronunciar la conferència «Folklorista a les Valls d'Andorra».

42. El 1961 es van dur a terme diversos homenatges al poeta Joan Maragall amb motiu del centenari del seu naixement (1860) i del cinquantenari de la seva mort (1911), que van continuar tenint ressò en els anys següents. Així, per exemple, entre el 12 d'abril i el 17 de maig de 1961 es va realitzar un cicle de conferències sobre Maragall i la seva obra a l'Orfeó Català (Millet 1963: 11). Les conferències es van publicar el 1963 en el llibre *Joan Maragall: conferències en commemoració del centenari de la seva naixença (1860) i del cinquantenari de la seva mort (1911)*.

43. Una còpia del poema es conserva al Fons Esteve Albert. Arxiu Comarcal del Pallars Sobirà, Sort.

Des de la placeta de Sant Esteve, continuem pel carrer de la Vall. A la dreta deixem l'entrada de l'església de Sant Esteve que dona al Racó del mestre Josep Fontbernat. Continuem fins a la plaça del Príncep Benlloch, on hi ha el monument commemoratiu al bisbe Joan Benlloch i Vivó (1864 – 1926), copríncep d'Andorra entre els anys 1907 i 1918. L'escultura, de 2007, és obra de Josep Viladomat. Observem la façana principal de l'església de Sant Esteve i ens dirigim cap al lateral que dona a la rambla Molines. Hi trobem el bust de bronze, fet per l'escultor Manuel Cusachs el 2009, en homenatge a mossèn Justí Guitart Vilardebò, bisbe d'Urgell i copríncep d'Andorra entre 1920 i 1940. Des d'aquest punt hi ha una bona vista del campanar i de l'absis romànic de l'església. Podem seure al banc de pedra que hi ha adossat a aquesta façana lateral de l'església.

6. Església de Sant Esteve

L'església de Sant Esteve, del segle XII, és d'origen romànic. L'absis, amb la decoració llombarda d'origen, és el més gran i ric en decoració esculpida de tot Andorra. També són de l'època romànica el campanar i la torre. L'edifici actual és el resultat de diverses modificacions i ampliacions de l'església romànica. La restauració feta l'any 1940, a càrrec de l'arquitecte modernista Josep Puig i Cadafalch, es va centrar en la remodelació del campanar i de l'entrada lateral actual pel carrer de la Vall.⁴⁴ Darrerament, dins de les accions de recuperació del patrimoni andorrà que duu a terme el Ministeri de Cultura, Joventut i Esports, s'han pogut adquirir dues pintures murals de l'església que havien estat venudes el 1926, «El bes de Judes» i «La flagel·lació». Així ho expressava el Govern d'Andorra el 6 d'agost de 2024 al seu web: «Les pintures de Sant Esteve d'Andorra la Vella són un exemple únic al Principat, per la temàtica que representen i l'estil emprat. Aquest es coneix com a estil 1200 i es caracteritza per un tractament de les formes més humanitzat, expressiu i carregat de moviment, que representa una transició entre el romànic i el gòtic. A més a més, la riquesa de les representacions es veu accentuada per un intent de crear profunditat i

44. Església de Sant Esteve. <https://www.andorralavella.ad/cultura/?q=esgl%C3%A9sia-de-sant-esteve>; Museus.ad. Sant Esteve. <<https://museus.ad/ca/monuments/sant-esteve-d-andorra-la-vella>>.

perspectiva per donar més solemnitat al conjunt».⁴⁵ Les pintures es poden visitar a l'Espai Columba de Sant Julià de Lòria. En aquest punt on som ara ens fixarem en el paper que van tenir els rectors de les parròquies com a col·laboradors de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya, que, en el cas de la missió de recerca que ens ocupa, va consistir, sobretot, a fer de mitjancers entre les col·lectores i els cantaires.

En una setmana, del 26 de juliol a l'1 d'agost de 1925, Jaquetti i Carbó recorren Andorra la Vella, les Escaldes, Santa Coloma, Encamp, les Bons, la Mosquera, Engordany, la Massana, Ordino i Sant Julià de Lòria per tornar, des d'allí, a la Seu d'Urgell. La recerca de cançons a Andorra no dona els resultats que esperaven. D'una banda, es troben amb dificultats perquè els cantin cançons i, d'altra banda, moltes de les cançons que troben són repetides d'altres que ja tenen.

A Andorra la Vella recullen 26 cançons i danses populars, interpretades per quatre dones: Maria Aubac, Cinta Torres (Biscàrria), Joaquina Serqueda i Isabel Colell (Fustera). Com en altres llocs, Jaquetti i Carbó troben en els rectors i els mestres dels pobles l'ajut imprescindible que els permet accedir als cantaires. Però, tot i això, molt sovint, els resultats no són satisfactoris, ja que topen amb prevencions i prejudicis per part dels potencials cantaires. Jaquetti, el dijous 30 de juliol, escriu:

1. A la Maçana, hem desmentar el digníssim rector Mn. Bordes, parent meu, que ens ha atès amablement i acompanyat a casa d'una dona, que, per respecte al reverend, ha cantat dues cançons de mala gana, i res més. Això, al vespre. Ha dit que demà no cantarà, de cap manera: se'n burlarien les dones del poble (Massot 1996: 118).

El dissabte 1 d'agost, a Sant Julià, el darrer dia de la seva estada per terres andorranes, Jaquetti reflecteix en la memòria de la missió la mateixa idea.

2. El senyor rector ha enviat a buscar una dona; ha començat una cançó bonica, però no ha estat seguida per cap altra. Altres dones que hem vist no sabien res de nou. Cançons revellides, esmicolades, enrunades. Les cançons de la contrada les trobem repetides, si no exactes, esmolades de tant córrer, engrunades a memòries febles i oïdes anèmiques (Massot 1996: 119).

45. Les pintures murals de l'església de Sant Esteve es podran visitar gratuïtament fins al 30 de setembre. <<https://www.govern.ad/cultura/item/16834-les-pintures-murals-de-l-esglesia-de-sant-esteve-es-podran-visitar-gratuitament-fins-al-30-de-setembre>>.

Travessem la plaça Príncep Benlloch i avancem pel Cap del Carrer. A l'altura de la font del Cap del Carrer, girem a l'esquerra pel carrer La Llacuna fins al carrer Mossèn Cinto Verdaguer. Des d'aquest punt observem el Centre Cultural La Llacuna, que es troba al número 4 del carrer. Podem fer les lectures en aquest punt o a l'interior del Centre Cultural la Llacuna, on, a l'entrada, a la dreta, hi ha un espai que funciona com una petita sala d'espera.

7. Centre Cultural La Llacuna

El Centre Cultural La Llacuna és un espai dedicat a la cultura en les seves múltiples manifestacions. Entre d'altres, acull l'Institut de Música, l'Escola d'Art i l'Aula de Teatre. Pel que fa a la cultura popular, l'Associació de Fallaires d'Andorra la Vella hi té un espai. A més, a la planta baixa, a l'entrada de la cafeteria, els gegants Ermessenda i Carlemany donen la benvinguda als visitants.

Aquest espai encaixa molt bé amb la personalitat de Palmira Jaquetti, una dona culta, polifacètica, que es va interessar per les més diverses manifestacions culturals i va excel·lir en moltes d'aquestes. Va ser música, compositora, escriptora, traductora, folklorista i docent. A més, va aprendre diverses llengües i va realitzar estudis artístics (especialment de dibuix i de pintura).

Aprofitant que el Centre Cultural La Llacuna acull l'Institut de Música, llegirem uns poemes de Palmira Jaquetti que s'hi relacionen. En la poesia de Jaquetti les referències a la cançó hi són molt presents. Així, en molts dels seus poemes apareix l'exaltació del cant com una manera vital d'assolir la llibertat. Els poemes «Cançó del vent» i «Salta, matinada», publicats el 1938 al llibre *L'estel dins la llar*, en són un exemple clar. Podem observar que en el primer poema el ritme és intens i alegre mentre que en el segon és una mica més pausat.

1. Cançó del vent

Salto i ballo
i em barallo
amb una espurna de vent,
i així la vida vaig fent.

Correria
nit i dia

cantant a cavall del vent,
i que enraonés la gent.
Prô una fulla
me l'esbulla
que també l'encalça el vent
rampellut d'enteniment.

I ara pica
que repica,
pica que va fort, el vent,
i el desig em va encenent.

Jo què feia?
La taleia
i he pres les ales al vent.
Ningú no hi parava esment.

Salto i ballo,
que m'encallo
si mai faig cas de la gent.
I visc a cavall del vent.

(L'estel dins la llar, Jaquetti 1938: 28-29; Jaquetti 2021: 70-71)

2. Salta, matinada

Salta, matinada,
que amb mil ocells a les mans
vull escampar la riuada
dels meus cants.

De qui era el primer cant?
Mostra't, ocell d'ala blava,
que la tonada se'm clava
i tot el món fa el teu cant.

Salta, matinada,
cada salt un pas d'abril.
T'esculpiré una tonada
tan folgada,
que un sol cant te'n dirà mil
i et plouré flors, com l'abril.

Salta l'espurna d'un cant
i sobre una margarida

dintre l'obac de ma vida.
Vull el sol? I em surt davant.

Salta, matinada! De llum faré el cant.

(*L'estel dins la llar*, Jaquetti 1938: 30-31; Jaquetti 2021: 72)

Continuem pel carrer Mossèn Cinto Verdaguer i arribem a la plaça Guillemó, on tenim la darrera parada. Des de la plaça observem el Centre Cultural La Llacuna des d'una altra perspectiva.

8. Plaça Guillemó

La plaça Guillemó s'ha convertit, en els darrers temps, en un lloc connectat amb la cultura popular, ja que s'hi fan moltes activitats relacionades amb les festes i les tradicions andorranes.

La cultura popular es troba molt present en l'obra poètica de Palmira Jaquetti. En aquesta ocasió en llegirem dues mostres que denoten aquesta influència. En primer lloc, el poema «M'he fet una nau», publicat el 1938 al poemari *L'estel dins la llar*, que evoca els contes populars en els dos versos finals.

1. M'he fet una nau

M'he fet una nau
al cor de la tarda.
La pinto de blau
i ara adeu-siau!

He trobat l'amor
voreta de l'aigua.
Qui t'empeny? L'enyor
d'un llunyà fulgor.

Quedem-nos ací,
al bres de l'onada
i el sol, en eixir,
ja durà el destí.

I hem bastit la llar
de cants i de lliris.
La llinda del mar
d'un bes vol el mar.

On m'ha dut la nau
de veles de plata?
Al cor del palau
del meu somni blau.

(*L'estel dins la llar*, Jaquetti 1938: 50-51; Jaquetti 2021: 89)

En segon lloc, i atenent que el Centre Cultural La Llacuna acull l'Associació de Fallaires d'Andorra la Vella, llegirem els primers versos d'un poema inèdit de Palmira Jaquetti, escrit entre els anys 1934 i 1937, que porta per títol «Sant Joan» i que fa referència a les fogueres de la nit de Sant Joan.

2. Sant Joan (fragment)

Sant Joan, flames i llum,
clamor de la nit feresta.
La foguera al cel s'esmuny,
cascada d'espurnes, fum,
i crepita el foc, que vessa
vives llengües de vellut,
encenalls de flama, festa!

(Jaquetti [s.d], Fons Hereus de Palmira Jaquetti)

La cremada de falles se celebra per la revetlla de Sant Joan, el 23 de juny, a Andorra la Vella, Sant Julià de Lòria, Escaldes-Engordany, Encamp, Canillo i la Massana, i per la revetlla de Sant Pere, el 28 de juny, a Ordino. És la festa del solstici d'estiu per excel·lència i està molt arrelada en la comunitat, ja que reforça el sentit de pertinença, la identitat i la cohesió social, alhora que promou la solidaritat, la integració i el diàleg entre generacions. Andorra va promoure la incorporació de les falles a la llista de Patrimoni Immaterial de la Humanitat per la UNESCO en una candidatura conjunta amb altres festes del foc del solstici d'estiu als Pirineus que se celebren a Andorra, Aragó, Catalunya i Occitània, i van ser declarades Patrimoni Immaterial de la Humanitat el 2015. Així mateix, les falles del solstici d'estiu són festes d'interès cultural incloses com a bé immaterial a l'Inventari General del Patrimoni Cultural d'Andorra.⁴⁶

46. Roda el foc! Les falles d'Andorra. <<https://fallesandorra.com/>>.

En aquest lloc donem per finalitzada la passejada literària per Andorra la Vella. Esperem que us hagi agradat. També, que us hagi esperonat a endinsar-vos més a fons en l'obra de Palmira Jaquetti i, sobretot, que, si ho feu, en gaudiu extraordinàriament.

Referències bibliogràfiques

- ALBERT, ESTEVE (1958), «Aquelles noies i aquelles cançons». *El Pont*, núm. 11, p. 11-12.
- DEPARTAMENT D'ENSENYAMENT I ESBART CATALÀ DE DANCEUSES (2014), *Les danses del 1714: el rotlletó*. Barcelona; Generalitat de Catalunya.
- JAQUETTI, PALMIRA (1938), *L'estel dins la llar*. Barcelona: Edicions Oasi. Reproduït a Jaquetti, Palmira (2021), p. 53-104.
- JAQUETTI, PALMIRA (2021), *Em lliga la beutat de cada flor. Poesia escollida de Palmira Jaquetti i Isant*. Edició a cura de Carme Oriol Carazo. Tarragona: Publicacions URV.
- MASSOT I MUNTANER, JOSEP (1996), «Memòria de la Missió de recerca de cançons i músiques populars realitzada per Palmira Jaquetti i Maria Carbó a la Seu d'Urgell, Pallars i Aran, del 9 de juliol al 3 de setembre de 1925, per comanda de l'Obra del "Cançoner Popular de Catalunya"». *Obra del Cançoner Popular de Catalunya. Materials*. Compilació i edició. Vol. VI. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 99-232.
- MILLET, FÈLIX (1963), «Prefaci». Dins [s.n.] *Joan Maragall: conferències en commemoració del centenari de la seva naixença (1860) i del cinquantenari de la seva mort (1911)*. Barcelona: editorial Selecta / Institut d'Estudis Catalans, p. 7-12.
- PASQUES, JORDI (2017), «L'univers d'Esteve Albert». *Recull de Conferències 2014*. Debats de Recerca 8. Andorra: Societat Andorrana de Ciències, p. 53-63.
- REBÉS, SALVADOR (2022), «Palmira Jaquetti i Isant. "Tota la vida una llum" Biografia». Dins Direcció General de Cultura Popular i Associacionisme Cultural (ed.). *Llum a l'ànima. Palmira Jaquetti 1895-1963*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament de Cultura, p. 12-55.

EL PIRINEU LITERARI DE PALMIRA JAQUETTI.
UNA PASSEJADA LITERÀRIA PER ESTERRI D'ÀNEU

1. Plaça del Bon Consell
2. Pont romànic
3. Església parroquial de Sant Vicenç
4. Ecomuseu de les Valls d'Àneu

5. Consell Cultural de les Valls d'Àneu
6. Edifici Joaquim Morelló
- 7.AVINGUDA Joaquim Morelló
8. Ajuntament

El punt d'inici de la passejada literària és la plaça del Bon Consell, que es troba al costat de l'Oficina de Turisme, al carrer Major 40 bis. En aquest punt presentem i comencem la passejada literària.

1. Plaça del Bon Consell

La plaça del Bon Consell, que duu el nom d'una de les principals institucions de govern de les Valls d'Àneu en l'època medieval, constitueix un excel·lent punt de trobada pel valor simbòlic que té en la història i en la vida de la gent d'aquestes valls.⁴⁷

La passejada literària per Esterri d'Àneu pren com a punt de partida la memòria de la missió de recerca que l'escriptora, folklorista i docent Palmira Jaquetti i Isant (1895 – 1963) va dirigir l'estiu de 1925 per comanda de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya (OCPC). En la missió la va acompanyar la mestra Maria Carbó i Soler (1899 – 1989). Totes dues van recórrer l'Alt Urgell, Andorra, els Pallars i la Vall d'Aran a la recerca de cançons populars. Palmira Jaquetti dirigia la missió i transcrivia la música de les cançons, mentre que Maria Carbó n'annotava la lletra. Aquesta missió de 1925, la primera realitzada per dones, va ser l'onzena de les 65 missions que es van fer per comanda de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya, un projecte finançat pel mecenes Rafael Patxot i Jubert (1872 – 1964) i dirigit pel músic i compositor Francesc Pujol i Pons (1878 – 1945) de l'Orfeó Català entre els anys 1922 i 1939. En la missió de recerca, Jaquetti i Carbó van recollir un total de 637 cançons.

La memòria de la missió, que va ser publicada el 1996 a cura del pare Josep Massot i Muntaner (1941 – 2022), constitueix un document de gran valor etnogràfic, però també literari, ja que les descripcions i reflexions de Palmira Jaquetti estan expressades en una prosa molt rica des del punt de vista lingüístic i literari. En la passejada literària reproduïrem alguns fragments de la missió així com cançons, poemes i escrits d'estudiosos que s'han interessat per l'obra de Palmira Jaquetti.

Palmira Jaquetti i Maria Carbó comencen la missió de recerca a la Seu d'Urgell el 9 de juliol de 1925. Després de fer-hi una bona col·lecta de cançons, recorren les parròquies d'Andorra, tornen a la Seu i continuen la recerca per la comarca de l'Alt Urgell. En veure que les cançons es repeteixen, prenen la decisió d'anar al Pallars Jussà, on també fan una col·lecta exhaustiva de cançons que acaba el 19 d'agost a Tremp. A continuació, es dirigeixen a Esterri d'Àneu per continuar la recerca al Pallars Sobirà, on s'estan nou dies, del 20 al 29 d'agost. El seu objectiu és ampliar el repertori

47. Sobre les Valls d'Àneu, és molt recomanable la lectura del llibre *Les Valls d'Àneu* de Ferran Rella (1993).

i trobar noves cançons. Després, però, tenen la intenció d'anar a la Vall d'Aran, ja que a la Seu d'Urgell coneixen un seminarista de Bagergue que els canta dues cançons araneses i pensen que l'Aran els proporcionarà noves cançons. El dimecres 19 d'agost, a Tremp, Jaquetti escriu en la memòria de la missió de recerca el que serà, a partir d'aleshores, el seu pla de viatge.

1. La repetició feu que abandonéssim la comarca de la Seu, i ara continuem topant-hi. Així, anirem cap a l'alt Pallars. Resseguir-lo és tasca llarga i només disposem d'uns deu dies. I com que tenim dues mostres de l'Aran que són dues meravelles, ens decantarem, des de l'alt Pallars, a l'Aran (Massot 1996: 135).

El seu darrer dia a Tremp, Jaquetti i Carbó s'assabenten que el mestre Francesc Pujol i Pons, vicedirector de l'Orfeó Català i director del projecte de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya, hi estiueja amb la família i intenten veure'l. Jaquetti escriu:

2. No n'hem pas dissimulat l'alegria i hem corregut a saludar-lo [al Mestre Pujol]. La seva esposa ens ha fet saber que torna a ésser fora; n'hem tingut una decepció. Ens hauria estat gran plaer mostrar-li el que tenim i consultar-li si anem bé (Massot 1996: 135).

Jaquetti i Carbó tenien poca experiència en l'arreplega de cançons populars (aquesta era la seva primera missió de recerca) i se sentien una mica insegures. A més, totes dues eren molt exigents amb elles mateixes. Volien fer-ho molt bé i causar bona impressió als responsables de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya que havien confiat en elles. Per això, els hauria anat molt bé comptar amb el consell del Mestre Pujol. Una mica decebudes per no haver-ho aconseguit, marxen cap a Esterri d'Àneu. Hi arriben el mateix dimecres 19 d'agost de 1925.

Prenem el carrer Major fins a l'altura de l'església de Sant Vicenç i girem a la dreta pel carrer del Pont. Ens situem al costat del pont romànic.

2. Pont romànic

El pont romànic és una construcció del segle xiii. És de doble vessant, amb una arcada central força gran i una altra de més petita. Fa 28 metres de llargada, 3,5 d'amplada i 9 d'alçada en la seva part més alta.⁴⁸ En algunes

48. Pont d'Esterri. Viquipèdia.<https://ca.wikipedia.org/wiki/Pont_d%27Esterri>.

Pont romànic (Fotografia de Carme Oriol Carazo).

de les cases de la vora del pont, Palmira Jaquetti i Maria Carbó troben bones cantaires que els proporcionen cançons noves. El dijous 20 d'agost comencen a recollir-les.

1. Hem despès el matí a preparar gent. A la tarda hem fet bona collita. Teníem compromeses quatre dones. De primer ha cantat Maria Aleu, un temperament rar; filla de Son;⁴⁹ ulls petits, de mirada penetrant. Intel·ligent, de front ample i parlar fosc, amb boca closa. Canta amb un deix natural, i accent una mica gavatx; li escau tan graciosament, que no em cansaria de sentir-la. L'altra dona ha resultat no saber res. [...] Maria, de llavis graciosos i ulls petits de mirada dura i penetrant, canta amb la boca gairebé closa. Quina gràcia posa en la cançó: «La camisa me'n venria per aquell bon vi!» d'accent inimitable! Nosaltres l'hem cantada tot el vespre, per mirar de fixar-la, però no hi reeixim, encara, i demà li farem tornar a dir «bón vi», amb una «o» tancada i un «vi» vibrant que mai no ens cansàriem de sentir. Aqueixa cançó és d'aquelles que aconhorta de tota fatiga. Ens n'ha dit d'altres; moltes ja les coneixíem, però ella sap tonades que, dites amb la boca closa i els llavis graciosos només entre-

49. La informació que Jaquetti dona a la memòria de la missió de recerca no coincideix amb la que figura al peu de les cançons cantades per Maria Aleu que es conserven al fons documental de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya. Mentre que a la memòria Jaquetti diu que Maria Aleu és filla de Son, al fons documental consta que és filla d'Escaló.

oberts en un punt, com una flor, resulten encara més exquisides. Sap tonades bellíssimes (Massot 1996: 135-136).

La cançó que tant va agradar a Palmira Jaquetti i a Maria Carbó diu així:

2. La camisa me'n venria.

La camisa me'n venria
per aquell bon vi (bis),
i ai, desgraciada de mi,
que el bon vi me'n farà perdre,
i ai, desgraciada de mi,
que el bon vi em farà morir.

La cotilla me'n venria
per aquell bon vi.
Les enagües me'n venria
per aquell bon vi.
Les faldilles me'n venria
per aquell bon vi.
Les mitges me'n venria
per aquell bon vi.
Les sabates me'n venria
per aquell bon vi.⁵⁰

(Massot 1996: 222, núm. 73)

El dijous 20 d'agost, Jaquetti explica a la memòria de la missió com es queden d'impressionades per la riquesa del repertori i per la bellesa de les cançons que els canten les dones d'Esterri, algunes de les quals viuen en cases prop del pont. Concretament elogia Maria Aleu, de 68 anys, filla d'Escaló, i Josepa Uet, de renom «Miqueua», de 71 anys, filla d'Isavarre.

3. D'allà [de casa de Maria Aleu] hem passat a casa de Roseta, vídua, que plora el bo del seu marit. No sabia sinó oracions. N'hem plegades dues. És una santeta, piadosa i endreçada, que viu damunt del riu, passat el pont (Massot 1996: 136).

4. «Miqueua», filla d'Isavarre, ha començat de cantar, amb un aire que encisava. L'hem trobada bon tros lluny de casa seva; filava. Té tanta traça a filar com a cantar i és bella, amb la clenxa partida, rossa, encara; 71 anys, baixa més que

50. Cantaire: Maria Aleu, filla d'Escaló. Viu a Esterri d'Àneu (Massot 1996: 222, núm. 73). La cançó conté notació musical. Arxiu de l'OCPC: C.32, 80-82. Hi figura l'edat de la informant, 68 anys, i la data de recollida, 23 d'agost de 1925.

73. LA CAMISA ME'N VENRIA

Prest $\text{♩} = 126$

La ca-mi-sa me'n ven-ria per a-quell bon vi la ca-mi-sa me'n ven-ria per a-quell bon vi.

Les enagües me'n venria per aquell bon vi.

Les faldilles me'n venria per aquell bon vi.

Les mitges me'n venria per aquell bon vi.

Les sabates me'n venria per aquell bon vi.

Cantaire: Maria Aleu, filla d'Escaló. Viu a Esterri d'Àneu.

La camisa me'n venria. Música i lletra (Massot 1996: 222).

alta, plena i bonica de cos. De mirar blau i tranquil, ha cantat al graó de l'escala d'una casa que no era la seva. (Massot 1996: 136).

Tornem enrere pel carrer del Pont fins a arribar al carrer Major. Ens situem davant de l'església parroquial de Sant Vicent.

3. Església parroquial de Sant Vicenç

L'església parroquial de Sant Vicent és de 1774 i està construïda sobre l'antic col·legi agustinia de Sant Jaume.⁵¹ A la façana principal destaca la portada d'estil neoclàssic amb una columna a banda i banda. El campanar és de torre quadrada, octavat a la part superior. L'interior és d'una

51. Vegeu Rella (1993).

nau i té sis altars laterals. A l'entrada hi ha una pica baptismal romànica procedent de l'antiga església.⁵²

L'església —i més concretament la rectoria— és un lloc que té molta importància en les missions de recerca de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya, ja que el rector del lloc acostumava a ser la primera persona a qui s'adreçaven els missioners. Aquests, sovint duïen una carta de presentació de l'Orfeó Català que els facilitava l'accés al rector i, a través d'ell, als cantaires. En algunes ocasions, la rectoria s'utilitzava com a punt de trobada, on els cantaires acudien convidats pel rector.

El divendres 21 d'agost, Jaquetti i Carbó van a trobar la Miqueua, que els canta més cançons. Ho fan de bon matí, en sortir de missa. Tant Jaquetti com Carbó eren creients practicants i aquest aspecte es veu sovint reflectit a les memòries de les missions. En aquest cas, el divendres 21 d'agost, Jaquetti escriu:

1. Després de missa, hem tornat a fer cantar Miqueua. Viu misèrament; la seva «casa» també dona al riu. Ha cantat molt i coses que no teníem. Té una fixesa de tonades i una humilitat i bon gust, quan canta, que ens arrenca sovint elogis; ella els pren rient, sense parar de girar el fus. Voldria enaltir aquesta dona de llenguatge concís i mesurat, de cançó divina! [...] A la tarda ha tornat a cantar Maria Aleu; no parem de taral·lejar la cançó que tanta gràcia ens feu ahir. [...] Encara, cloent la tarda, Miqueua. Plou i fa fred; una tarda fosca, damunt l'argent del riu (Massot 1996: 136-137).

Els dies 21 i 22 d'agost, Jaquetti i Carbó continuen la recerca de cançons a Esterri. El 22 d'agost tornen a quedar amb la Miqueua i amb la Maria Aleu. Aquesta darrera els canta tres cançons, entre les quals una cançó de bodes.

2. Ahir quedàrem amb Miqueua que l'aniríem a trobar de bon matí, l'acompanyariem a guardar els pollets. De cançons ja no n'ha recordada sinó una. El sol s'estenia ample, pertot. [...] Maria Aleu ha cantat tres cançons, encara. [...] Mentre hi érem, Miqueua ha avisat que li'n recordaven tres més; hi hem tornat, i les ha cantades, amb la precisió i justesa de sempre. Les seves cançons fan de bon prendre i escoltar; mai no perd la tonada, per llarga que sigui, ni la barreja amb altra. L'hem deixada a l'hora de dinar, amb l'escudella als dits (Massot 1996: 137).

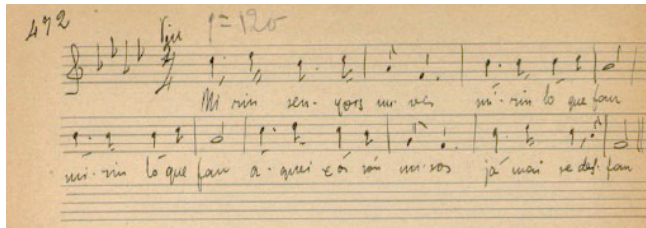
La cançó de bodes que els canta Miqueua és molt breu. Té l'estructura característica d'una cobla o corrandà. Està formada per quatre versos de cinc síl·labes amb rima en els versos parells.

52. Turisme Valls d'Àneu. <https://www.turismevallsdaneu.com/patrimoni-cultural/esglesia-parroquial-de-sant-vicenc/>.

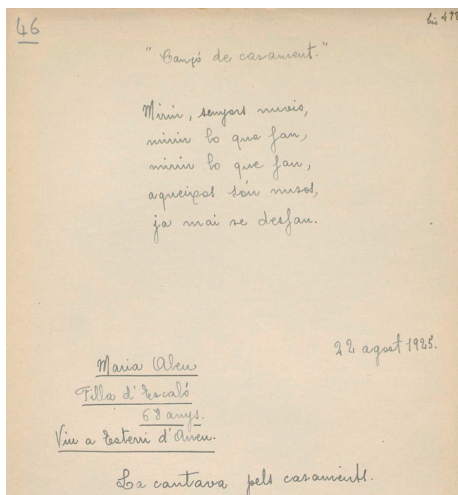
3. Cançó de casament

Mirin, senyors nuvis,
mirin lo que fan (bis),
aqueixos són nusos,
que mai se desfan.⁵³

(Arxiu de l'OCPC: C.32, 45-46)

Cançó de casament. Notació musical. Anotada per Palmira Jaquetti (Arxiu de l'OCPC: C.32, 45).

Cançó de casament. Lletre. Anotada per Maria Carbó (Arxiu de l'OCPC: C.32, 46).

53. Cantaire: Maria Aleu, filla d'Escaló. 68 anys. Viu a Esterri d'Àneu. La cançó no està publicada. Arxiu de l'OCPC: C.32, 45-46. Conté notació musical. Al final de la cançó, hi ha anotat: La cantava pels casaments.

Girem pel lateral de l'església. Travessem la plaça de l'Església i continuem pel carrer del Pas del Camp fins a l'Ecomuseu de les Valls d'Àneu, que té l'entrada principal als números 22-24 d'aquest carrer. Ens dirigim cap al darrere del museu i ens situem a la part del batedor.

4. Ecomuseu de les Valls d'Àneu

L'Ecomuseu de les Valls d'Àneu està ubicat en una casa típica pallaresa, Casa Gassia, que manté la seva estructura original. L'oferta expositiva del museu mostra la vida familiar i l'espai domèstic propi de les cases pallareses de la primera meitat del segle xx. S'hi poden veure les activitats que s'hi feien, les relacions que s'establien entre els membres que l'habitaven, les tasques i les responsabilitats domèstiques que tenien i l'evolució que han sofert aquestes dinàmiques fins avui dia. El seu compromís amb l'entorn ha quedat demostrat a través de les activitats de dinamització social i comunitària del territori que es fan.⁵⁴ L'ecomuseu, creat pel Consell Cultural de les Valls d'Àneu l'any 1987, va ser mereixedor de la Creu de Sant Jordi l'any 2020 pel «seu treball de recuperació, restitució i difusió de l'etnografia de les Valls d'Àneu i de la resta del Pallars», tasca duta a terme des de fa més de 30 anys.⁵⁵

Palmira Jaquetti va elaborar una memòria de la missió molt detallada i plena de descripcions etnogràfiques que avui dia són de gran valor. Aquesta vessant etnogràfica és la que connecta amb l'àmbit d'interès del museu, sobretot en aspectes com l'espai domèstic i el fet de cantar. Però la riquesa en la descripció etnogràfica que té la memòria es complementa amb la riquesa de l'escriptura literària i el resultat és el d'uns textos personals i únics.

El dimarts 25 d'agost, Jaquetti i Carbó deixen Esterri d'Àneu i van a València d'Àneu. Hi recullen algunes cançons i dinen a casa del rector. A la tarda van a Son, on s'allotgen a casa de Roseta, la mare de l'hostalera. En la memòria de la missió, Jaquetti descriu breument l'ambient intimista de l'interior de la sala de la casa i, en aquest marc, evoca les que considera que han estat les millors cantaires d'Esterri.

54. Ecomuseu de les Valls d'Àneu. <<https://www.ecomuseu.com/>>.

55. Vegeu Rella (1993).

1. Vora la llar, en la vetlla freda il·luminada per teies, en el crepitat de la reina abrandada i en la fumera que el vent esbulla fora de tiratge, en la penombra oscil·lant i l'oblit que comporta i atreu el volt meu, més grat evocar un moment les grans cantaires d'Esterri, *Maria Aleu*, marmòria, displicant, una flor de sensibilitat i expressió per llavis, que diu cançons de princesa. *Miqueua*, la ben cossada, serena, bella imatge d'un primer Renaixement; que, sense haver-lo après, té un llenguatge pulquèrrim, clàssic, només deturat als llibres, vivent, amb ella! I una cançó magnífica, profunda com el perfum de la magnòlia (Massot 1996: 138).

El dimecres 26 d'agost, des de Son, Jaquetti i Carbó tornen a Esterri i, d'allí, van a Isavarre. En aquests llocs no aconsegueixen recollir gaires cançons. El dijous 27 d'agost, van a Borén. Allí, el rector els proporciona unes cançons de bodes i de falles de Sant Joan que les deixen captivades.

2. El senyor rector ens ha donat unes cançons de *bodes i falles* de sant Joan. Hem demanat molt sovint les cançons de bodes i les alegres falles de sant Joan. La cançó del vi, de Maria Aleu d'Esterri, i les falles que ara trobem, amb les cançons de bodes, són de les coses més boniques i endolceixen una mica l'eixutesa d'aquests últims dies. Ací aquestes cançons es lliguen amb la terra magnífica i n'expliquen l'ànima amorosa. (Massot 1996: 139).

Veurem, a continuació, unes cançons de falles que van recollir Jaquetti i Carbó a Borén. Les cançons van ser cantades per Francesca Catarina, de 55 anys, nascuda a Borén, i van ser anotades en forma d'una composició de nou cobles (o corrandes) encadenades. Les cobles estan formades per quatre versos de set síl·labes amb rima en els versos parells. Aquesta senzilla estructura, molt comuna en les cançons populars, facilita la creació de noves cançons, que es poden anar encadenant fins on arribi la creativitat dels cantaires.

3. Cançons de les falles de Sant Joan

Esta nit alçarem falles (bis),
que demà n'és sant Joan;
diguem tots alabat sigui,
que per tot lo món ne fan.

'Nirem a collir berbena (bis),
lo matí de sant Joan,
'nirem a collir berbena,
que per tot lo món ho fan.

Aquí dalt de la montina (bis)
s'hi cull roses i clavells
per enflocar la custòdia
i el Santíssim Sagrament.

Sant Joan va per les costes (bis),
sant Pere per lo desert;
diguem tots alabat sigui,
si no, tot lo món se perd.

Sant Pere n'és un bon home (bis),
sant Joan és un bon sant;
ensenyaven la doctrina
perquè tot lo món fos sant.

Aquí dalt de la montina (bis),
la montina de la neu,
que n'hi ha una capelleta
que se'n diu sant Bartomeu.

Allí dellà d'aqueixa serra (bis),
que n'hi ha de guapos pins;
també n'hi ha en 'queixa plaça
de molt guapos fadrins.

Sortiu, sortiu, les casades (bis)
que saben les cançons,
que les han estudiades
tot bressant les [sic] infants.

Sortiu, sortiu, les fadrines (bis),
les que saben les cançons,⁵⁶
que les han estudiades
conversant amb los minyons.⁵⁷

(Massot 1996: 226, núm. 78)

Des de Borén, el mateix dijous 27 d'agost, Jaquetti i Carbó van a Sorpe, on recullen algunes cançons. L'endemà, divendres 28 d'agost, tornen a València d'Àneu. En diverses ocasions, Jaquetti anota en la memòria de

56. A Massot (1996: 226) diu «oracions». A l'original de l'arxiu de l'OCPC diu «cançons».

57. Cantaire: Francesca Catarina, 55 anys. Filla de Borén. Viu a Borén (Massot 1996: 226, núm. 78). La cançó conté notació musical. Arxiu de l'OCPC: C.032, 203-204.

Cançons de les falles de Sant Joan. Notació musical (Massot 1996: 226).

la missió algunes de les situacions en què han aconseguit recollir les cançons en el context que els és propi. Cal tenir en compte que normalment recollien les cançons en una situació d'entrevista i no en el si de l'activitat de la vida quotidiana que les feia possibles. Per això, algunes vegades els cantaires no volen cantar quan elles els ho demanen, ja que, en aquest cas, el fet de cantar no respon a una necessitat de la vida real. Veurem, a continuació, algunes d'aquestes situacions descrites per Jaquetti.

Dimarts 25 d'agost. Una dona de Son mentre treballa al camp.

4. Una altra dona ha cantat tot el dia entrecavant i no vol cantar més! Ens dol!
(Massot 1996: 138).

Dijous 27 d'agost. Una dona a Borén mentre esfulla cols.

5. Resseguides les eres, ha estat trobada una dona, que ha cantat mentre esfullava les cols per al dinar (Massot 1996: 139).

Divendres 28 d'agost. Una dona de València d'Àneu mentre fa feines domèstiques.

6. Jo l'he deixada tallar les trumfes i escapçar les tavelles, i cantant ha endegat el dinar (Massot 1996: 143).

Jaquetti també anota en la memòria de la missió situacions en què socialment no era ben vist que es cantés. Una d'aquestes situacions es donava quan algú estava de dol per la mort d'algun familiar proper.

Dijous 27 d'agost. A Sorpe.

7. Altres dues dones, tingudes com a cantaies per la fama, han refusat de demostrar-ho. Dols i desgràcies els ho impedièn, I «què diria, la gent del poble, si cantaven!» (Massot 1996: 141).

Divendres 28 d'agost. A Son.

8. Una en quedà, a Son, de cantaire! Hauria cantat. Era dolça i amable, de cara gòtica, de retaule. Però plorava el marit mort suara, recolzada en la filla, també vídua recent (Massot 1996: 142).

Prenem el carrer del Pas del Camp. Girem a la dreta per l'avinguda Hug Roger III fins a la plaça de la Closa, des d'on accedim a l'avinguda Joaquim Morelló. Al número 3 de l'avinguda es troba el Consell Cultural de les Valls d'Àneu.

5. Consell Cultural de les Valls d'Àneu

El Consell Cultural de les Valls d'Àneu és una entitat cultural molt activa, que, entre les moltes accions que duu a terme, organitza anualment un festival avui tan consolidat com és el Dansàneu. El seu esforç en l'impuls cultural de les Valls d'Àneu li va ser reconegut per la Generalitat de Catalunya amb el lliurament de la Creu de Sant Jordi el 2016 i del Premi Nacional de Cultura 2021 per al Dansàneu. L'entitat ha propiciat la publicació de llibres i d'articles sobre la tasca realitzada per Palmira Jaquetti en terres del Pallars, especialment arran de la commemoració de l'Any Palmira Jaquetti.⁵⁸ També ha publicat treballs sobre temes que van interessar a Jaquetti com són les falles i les cançons de falles.

Amb relació al tema de les falles, entre els molts treballs i materials que l'entitat ha contribuït a divulgar, cal destacar el dossier *Les Falles d'Isil 1957* (Català 1996), que conté la reproducció d'unes magnífiques fotografies en blanc i negre de Pere Català Roca, fetes a les falles d'Isil de 1957,

58. Any Palmira Jaquetti. <https://cultura.gencat.cat/ca/temes/commemoracions/2020/any-palmirajaquetti/inici/index.html>.

i la publicació *Aquesta nit encenem falles. Isil, Pallars Sobirà* de Pep Coll, Xavier Fàbregas, Cisco Farràs i Ferran Rella (1987).

Tot i que la tradició de les falles s'ha recuperat en molts pobles pirinencs, les falles d'Isil, que tenen lloc el 23 de juny, potser són les més conegudes i les que gaudeixen d'una major popularitat. Hi ha contribuït, segurament, el fet que la Generalitat de Catalunya les declarés, l'any 1991, festa tradicional d'interès nacional i, l'any 2010, festa patrimonial d'interès nacional. El 2015 les falles van ser declarades patrimoni immaterial de la humanitat per la UNESCO en el marc d'una candidatura conjunta amb 63 pobles de Catalunya, Aragó, Occitània i Andorra, amb el nom «Les festes del foc del solstici d'estiu als Pirineus».⁵⁹

En aquesta primera missió de recerca de 1925, Jaquetti va quedar impressionada per les cançons de falles que va sentir i en va recollir algunes mostres. L'interès per aquesta descoberta es va mantenir amb posterioritat. Salvador Rebés ha investigat aquest tema i n'ha aportat informació rellevant. El 2021 va publicar a la revista *Nabius. Dossiers de cultura pirinenca* l'article titulat «Palmira Jaquetti a Isil. Cançons i falles (1926-1945)» (Rebés 2021b). El treball analitza el contingut d'un quadern inèdit de Palmira Jaquetti amb notes, impressions i comentaris sobre la festa de les falles corresponent als anys 1926 i 1945 a Isil. El treball de Rebés és continuació d'un altre del mateix any titulat «Dues visites de Palmira Jaquetti a Isil, 1926 i 1945» (Rebés 2021a).

De l'article publicat a *Nabius* recuperem les anotacions personals i les tres estrofes inicials de les cançons de falles que va escriure Palmira Jaquetti en el seu quadern amb tota probabilitat durant l'estada que va fer a Isil l'any 1945.

1. I al volt de la plaça s'inicia una fantàstica passacaglia, tornen a prendre els troncs, ja molt gastats, evolucionen de mil intrincades maneres, repeteixen les creus en l'aire; després la música toca un ball pla o la bolangera. La ballen homes sols, puntejant encantadorament, i salten el foc. També canten: «Esta nit encenem falles...» [...].

Esta nit encenem falles,
esta nit de sant Joan,
que en esta nit collim roses
del Roser de sant Joan.

59. Falles d'Isil. <https://ca.wikipedia.org/wiki/Falles_d%27Isil>.

Fadrinets, sortiu en dansa,
los que esteu per a dansar,
poseu-vos entre dos noies,
agafeu-les per la mà.

Esta nit encenem falles,
esta nit, alegrement.
Diguem tots: «Alabat sia
lo Santíssim Sagrament».

(Rebés 2021b: 122)

Les tres estrofes constitueïen, segons Rebés (2021b: 122), «el tríptic ritual que prologava la diversió profana», però les cançons de falles continuaven amb altres cobles o corrandes, és a dir, amb una sèrie d'estrofes de quatre versos «que variaven cada any en quantitat, ordre i contingut perquè depenien de l'enginy dels participants, igual que en qualsevol "ball de cançons"» (Rebés 2021a). Aquest esquema és el que hem vist abans en les cançons de falles cantades per Francesca Catarina a Borén.

Les falles i les cançons de Sant Joan (o de falles) van deixar petjada en la poesia de Palmira Jaquetti. Un dels poemes que va escriure, «Sant Joan III», està inspirat en les falles del Pirineu tant pel que fa al contingut com a la forma. Així, el poema presenta l'estrofisme propi de les cançons de falles, amb estrofes de quatre versos heptasil·labs, que rimen, en aquest cas, el primer amb el tercer i el segon amb el quart. El poema forma part d'un recull inèdit, de 1959, titulat *Muntanya, pau, amor, joia*, que es conserva a la Biblioteca de Catalunya. El poema conté una nota explicativa de la mateixa autora sobre el taro, a peu de pàgina.

2. Sant Joan III

Del taro la creu de foc,
i al volt dels braços la dansa.
Dels homes d'Isil el toc,
i els estels en delectança.

Dels infants el fogueral
i el goig de riure per riure.
De les amors prenc la sal,
sense l'amor no sé viure...

Nota: El taro és el tronc ancestral asclat pel mig, en creu, descorticat i a punt de prendre foc la nit de Sant Joan. Es perpetua encara al Pirineu, i al poble d'Arties, de la Vall d'Aran. A Isil, a la Vall d'Alós, vora d'Esterri d'Àneu, els homes s'escullen, anticipadament, a l'alta muntanya, un pi, el tallen i asclen com un taro. La vetlla de Sant Joan hi prenen foc i baixen tota la muntanya amb el tronc encès a l'espatlla i el dipositen davant l'església, apilant la foguera i al so de l'orquestra, a punt pel ball, mentre prenen un ramellet, coca i vi de mans de les fadrines.

(*Muntanya, pau, amor, joia*, Jaquetti 1959: 64)

Un altre llibre impulsat pel Consell Cultural de les Valls d'Àneu és el titulat *Del viure i de la terra. Palmira Jaquetti al Pallars i a la Ribagorça en les missions de recerca per a l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya*, publicat el 2021. Conté treballs de Carme Oriol, Jaume Ayats, Josefina Roma i Artur Blasco. Coordinat per Carme Oriol, forma part de la col·lecció Dansàneu Publicacions. El llibre es va publicar en el marc de dues commemoracions impulsades per la Generalitat de Catalunya que van ser consecutives en el temps. D'una banda, l'Any Palmira Jaquetti, celebrat entre el 2 de març de 2020 i el 8 de maig de 2021 amb motiu dels 125 anys del naixement de Palmira Jaquetti i Isant (Barcelona 1895 – els Monjos 1963); i de l'altra, l'Any Cançoner Popular de Catalunya, dut a terme entre el 13 de març de 2022 i el 28 d'abril de 2023 per commemorar els 100 anys de l'inici, el 1922, d'aquest important projecte.

Amb relació a aquest llibre, tot seguit llegirem un fragment del treball de Carme Oriol que fa referència a la citació «Si n'és una dona que canta en la nit. J. M. L. Picó» que Jaquetti escriu el 27 d'agost en la memòria de la missió (Massot 1996: 141). La citació correspon al primer vers del poema de Josep M. López Picó «Balada de la dona que canta en la nit» i té tot el sentit que Jaquetti s'hi refereixi, ja que connecta amb el record d'una situació viscuda, la d'una dona de Sorpe que canta mentre bressa una criatura per fer-la dormir.

3. La memòria de la missió [de 1925] continua amb una citació: «Si n'és una dona que canta en la nit. J. M. L. Picó» i un breu apunt referit a una cançó interpretada en el context que li és habitual: «Una dona cantava al bressol. Quan l'infant s'ha adormit, no ha volgut continuar». [...] Palmira Jaquetti fa una connexió entre la poesia d'un autor que admira, en aquest cas Josep M.

López-Picó (Barcelona 1886 – 1959), i la seva realitat, la que ella viu en aquell moment. [...] ⁶⁰

Si n'és una dona que canta en la nit
quan canten els galls i dansen estrelles,
i en els camps els grills diuen meravelles...
Si n'és una dona que canta en la nit.

No l'he vista mai; i canta que canta.
¿És ella qui encén la claror que llu
en la fosca nit?... No ho sap pas ningú...
No l'he vista mai; i canta que canta.

Si n'és una dona que canta en la nit.
La cançó que canta bé l'hem prou sentida
talment si tot d'una se'ns fes cant la vida.
Si n'és una dona que canta en la nit.

No l'he vista mai; i canta que canta.
Els vianants pensen: "Deu sè a casa el cant;
cançó de la mare que adorm nostre infant..."
No l'he vista mai; i canta que canta.

Si n'és una dona que canta en la nit;
jovencell en somnis pensa: «Amor vigila»;
cançó de l'amor filadora fila...
Si n'és una dona que canta en la nit.

No l'he vista mai; i canta que canta.
En la nit batega un llum com un cor;
cançó, cançoneta, cada nota és d'or...
No l'he vista mai; i canta que canta.

Si n'és una dona que canta en la nit;
cançó que en la nit ens fas companyia;
dona que la cantes si jo et coneixia...
Si n'és una dona que canta en la nit.

No l'he vista mai; i canta que canta;
la té cada poble i és de cada nit...

60. El poema de López-Picó «Balada de la dona que canta en la nit» va ser publicat dins del poemari *Espectacles i mitologia* el 1914. Posteriorment, va ser reproduït en les seves *Obres completes* (López-Picó 1948: opuscle IV, 49-60).

Si n'és una dona que canta en la nit...
No l'he vista mai; i canta que canta.

(*Espectacles i mitologia*, Josep M. López-Picó, 1914)⁶¹

Continuem per l'avinguda Joaquim Morelló fins a enllaçar amb el carrer Joaquim Morelló (prolongació). Seguim per aquest carrer (a la dreta deixem la bifurcació de la carretera que va a València d'Àneu). Ens situem davant de l'edifici Joaquim Morelló, l'Escola Llar, que es troba al número 16 d'aquest carrer. L'edifici és més conegut popularment com l'«asillo Morelló».

6. Edifici Joaquim Morelló

L'avinguda que hem seguit i el carrer on som porten el nom de l'insigne aneuenc Joaquim Morelló i Nart, nascut a Esterri d'Àneu el 26 de setembre de 1859. Morelló estudia la carrera de farmàcia a Barcelona, lloc on, després, exerceix la professió de farmacèutic. Les seves inquietuds culturals abasten un camp divers que inclou l'astronomia, la fotografia i l'excursionisme. Mor a Barcelona el 15 d'abril de 1926.⁶² Deixa el llegat testamentari al poble d'Esterri d'Àneu, on es crea la Fundació Joaquim Morelló amb l'objectiu d'acollir els vells i els malalts pobres de les Valls d'Àneu. Als anys trenta es construeix l'edifici Joaquim Morelló, amb funció d'hospital. La construcció de l'edifici finalitza el 1936 i els damnificats pels aiguats de 1937 en fan un primer ús.⁶³ Més tard, és utilitzat pels refugiats de la Guerra Civil. L'any 1938 l'ocupen les tropes franquistes, que l'utilitzen com a quarter fins a la seva retirada. Durant els anys seixanta s'utilitza com a casa de colònies fins que l'any 1969 se cedeix a l'Ajuntament. L'any 1972 s'hi instal·la l'Escola Llar J. Morelló i el menjador escolar. Des de 1987 acull el Camp d'Aprenentatge Valls d'Àneu.⁶⁴

Palmira Jaquetti coneixia un treball que Joaquim Morelló va fer sobre les falles, tal com ha explicat Salvador Rebés (2021a, 2021b). L'any 1904, Morelló va publicar al *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya* l'arti-

61. El poema també es troba reproduït a (Oriol 2021: 30-31).

62. Fundació Joaquim Morelló. <<http://www.xtec.cat/cda-vallsdaneu/fundacio/index.html>>.

63. Vegeu Rella (1993).

64. Camp d'Aprenentatge Valls d'Àneu. <<https://serveiseducatiu.xtec.cat/cda-vallsdaneu/el-camp/allotjament/>>.

Edifici Joaquim Morelló (Fotografia de Carme Oriol Carazo).

cle «La Vall d'Àneu» en dos lliuraments.⁶⁵ En aquest treball, Morelló parla dels costums típics de les Valls d'Àneu i reproduïx cançons de falles i cançons de bodes. A continuació llegirem un fragment d'aquest treball.⁶⁶

1. Entre les costums típics del país pot citar-se la dels Fallaires, que es conserva amb més integritat en el poble d'Isil. Consisteix a córrer la nit de Sant Joan, amb les falles enceses, d'un punt determinat de la muntanya fins al poble. Falla es un tronc de pi jove esberlat d'un cap i entatxonat de teies. A l'entrada del poble són esperats per les noies, que així que van passant els ofereixen un ram i una copa de vi. Arribats que són tots a la plaça, dipositen les falles unes sobre altres, quedant fet lo foc de Sant Joan. Les noies comencen com una sardana al voltant del foc, i amb sos cants indiquen als fallaires quan poden entrar a la dansa. Heus-aquí les poques estrofes que hem pogut aplegar:

Aquesta nit encenem falles,
aquesta nit de Sant Joan;
aquesta nit collim roses
del roser de Sant Joan.

65. Joaquim Morelló i Nart. <https://ca.wikipedia.org/wiki/Joaquim_Morell%C3%B3_i_Nart>. El treball «La Vall d'Àneu» es va publicar sencer en forma de llibre (Morelló 1984).

66. El text original està escrit en ortografia prefabriana. En aquest llibre ha estat adaptat a la normativa vigent.

Fadrinets, sortiu en dansa,
los que esteu per a dansar.
Fiqueu's entre dos noies,
agafeu-les per la mà.

Aquesta nit encenem falles,
aquesta nit alegrement.
Diguem tots: «Alabat siga
lo Santíssim Sagrament».

Al dir aquest últim vers, la dansa para, els fadrins se descobren i torna a començar el ball al so de noves cançons.

Altra costum que pot esmentar-se és la referent a les bodes. Les noies del poble formen un cor que per dret de costum se presenta a totes les bodes i canta cançons al·lusives als actes de la boda i altres dedicades als nuvis, als sogres, capellà i convidats. És curiós veure una boda quan els nuvis no són del mateix poble, especialment si pertanyen a la classe acomodada. La núvia aporta sempre un parell de matalassos, dos coixins, un gall i una gallina, tot lo que va carregat en un matxo, cuidant bé que es vegin els brodatats de les coixineres i que l'animal vagi molt enflocat i guarnit amb dos o tres rastelleres de picarols al pitral. Aquest matxo és la vanguardia de la comitiva, al que segueixen els nuvis, parents i convidats, tots muntats en animals guarnits de festa, amb les tradicionals angarilles les dones i amb son corresponent mosso de peu cada una.

A l'acostar-se un poble, el matxo davanter s'avança un bon tros a la comitiva i serveix de nunci per a fer saber que la boda arriba. Llavors surten les cantores i, acompanyades de pandero, canten cançons després de regalar flors, primer als nuvis i després a tot l'acompanyament. Els fadrins se posen a l'entrada del poble i tapen el pas amb una cinta de seda, que no obren fins que els nuvis i demés de la comitiva han acceptat coca i vi que els ofereixen. Quasi sempre el pare de la núvia fa un present als fadrins, que passa al fondo de lo que en diuen la Comuna.⁶⁷

Vegi's algunes de les cançons que canten:

67. Morelló aclareix què és la Comuna. Diu: «La Comuna és una institució que funciona sols tres dies a l'any en quasi tots els pobles de la vall. Tots els diners que els fadrins poden recollir durant l'any s'inverteixen el dia de la festa major en coques i vi, que es reparteix gratuïtament i a totes hores a tothom que en demana, sigui o no sigui del poble» (Morelló 1904: 170).

Aquí venen les donzelles,
aquí venen per cantar,
aquí venen les donzelles,
si llicència els voleu dar,

Al baixar-ne de l'iglésia
heu perdut lo ram florit,
que es lo ram de les donzelles
tan hermós i requerit.

Flor del lliri lliri,
flor del lliri blanc,
ja les males llengües
ara callaran.

Despediu-vos de la filla,
mare del cor dolorós;
despediu-vos, que a la filla
no la manareu més vós.

Galan dama l'hi han dada,
cavaller gardeu-la bé:
no diran de qui n'és filla,
sinó de qui n'és muller.

Criats de la nuvia,
siau diligents,
que enllà d'aquest poble
hi ha el camí dolent.

Pare de l'hermosa núvia
ben content podeu estar:
heu casat la vostra filla,
l'heu posat en bona mà.

Lo manteu porta de seda
lo bon pare capellà:
quan serà canonge o bisbe
el portarà de tafetà.

En aqueixa casa
hi trobareu cunyades:
serviu-les i amau-les
com a vostres germanes,
millor si podeu;

més dels vostres pares
no vos olvideu.⁶⁸

(Morelló 1904: 169-171)

En el quadern esmentat anteriorment, Jaquetti hi va anotar una versió molt semblant a aquesta, però amb una estrofa menys i alguns canvis en l'ordre de les estrofes.⁶⁹

Tornem cap a l'avinguda Joaquim Morelló. A la primera bifurcació a l'esquerra s'agafa la carretera que va a València d'Àneu. Ens aturem en aquest punt, a l'altura de l'hotel Els Puis, que es troba en el número 13 de l'avinguda.

7. Avinguda Joaquim Morelló

A València d'Àneu, Palmira Jaquetti i Maria Carbó acaben la recollida de cançons en terres del Pallars. El divendres 28 d'agost, ja són a València d'Àneu.

1. Nit a València, en aquest pom de gabarneres en flor. Des d'ací ens mirem en l'espill de la vall d'Esterri. El riu és una llançada de sol (Massot 1996: 141).

A València d'Àneu, hi troben una dona que els canta malgrat les dificultats.

2. [...] una dona de mitja edat, de posat gavatx, parlar picat de lleugeres nasalitats, cara desperta i vermellosa, alta, ben plantada. Rentava, i no ha permès que ens asseguéssim al seu costat; s'ha alçat i hem anat a tancar-nos a una cort propera; volia amagar-se del seu marit, que ja de dies li ha prohibit que cantés; però ella té l'encert de desobeir-lo, convençuda que no fa cap mal, més comprensiva que el marit. Ens ha cantat l'única cançó catalana que sap; és una d'aquelles que valen per cent. En sap d'altres de franceses, car ha viscut molts anys a França; n'ha cantada una, "sur le pont de Lyon / trois filles s'y promènent", amb una gràcia exquisida.

68. Morelló indica d'on ha tret aquestes cançons. Diu: «Aquestes cançons són extractades d'una col·lecció nombrosa que ha anat aplegant nostre amic D. Carles Estevan, notari que ha sigut fins fa poc d'Esterri [...]» (Morelló 1904: 171).

69. Vegeu-ne l'anàlisi detallada que en fa Rebés (2021a).

El dissabte 29 d'agost, després de dedicar el matí a recollir cançons a València d'Àneu, marxen en autobús cap a la Vall d'Aran.

3. Matí aprofitat. La minyona és petiteta, front ample, madur, com si fos corbat dels pensaments que hi nien; és que enyora la cuina i l'hora de fer el dinar i d'anar a recollir herba pels conills. Ha cantat molt. [...] Quan l'hem deixada, lligats paquets i tancades maletes, hem marxat, en auto, a la vall d'Aran; bella gemma, esquitxada de pobles lluent i nets (Massot 1996: 143).

Continuem per l'avinguda Joaquim Morelló fins a la plaça de la Closa. Al número 1 hi ha l'Ajuntament. Ens hi situem davant. Podem seure al banc de pedra que envolta la plaça.

8. Ajuntament

A l'Ajuntament d'Esterri d'Àneu, que acull l'àrea de turisme i cultura i també la biblioteca, acabem la nostra passejada literària. Ho fem amb tres textos de Palmira Jaquetti. El primer és un fragment del final de la memòria d'aquesta primera missió de recerca per comanda de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya, la de 1925, en què Jaquetti reflexiona sobre la cançó popular. El segon i el tercer són dos poemes en què s'observa com Jaquetti pren la cançó com a font d'inspiració literària.

En acabar la missió de recerca, Jaquetti, ja a casa, a Barcelona, el dijous 3 de setembre de 1925, escriu sobre els tipus de cançons que ha recollit i remarca, entre d'altres, la importància de les cançons d'Esterri d'Àneu.

1. Per comiat voldria dir dos mots de la cançó.

No hem trobat cants de la treballada, en aquest recorregut per les terres altes, malgrat haver-los cercat molt. Eixits, aquests, de l'ànima del poble, tornen a ella, en cantar-los, com una pluja fecundant. Són l'expressió més noble i genuïna de poesia popular. Creiem en aquesta branca de la cançó com en les de bodes i falles, i ens arriscariem a atorgar-los paternitat popular sense por de penediment.

[...] no és pas difícil d'establir certes cançons com a populars, creades pel poble, amb regust de pebre i all, vestides de xaronisme, on l'odi o l'amor campegen. Són, generalment, de sàtira, de burla cruel. També de viu entusiasme, com les de bodes i falles.

[...] Hi ha la cançó de la treballada, ampla expressió, en ritmes, de la seva pròpia ànima, la més popular de les cançons, en la més noble manifestació.

Per això ens dol de no haver-ne trobades.

Hi ha una cosa de valor aproximada, la *Cançó de l'òs*, d'Esterri d'Àneu, cantada per un valent; qui sap si és un record escadusser de l'antic mite, de la lluita ancestral que encara es festeja, ja més rudimentàriament, en alguns llocs.

També tenim la magnífica

La camisa me'n venria

per aquell bon vi

Ai que el bon vi em farà morir

On hi ha, igualment, l'encís d'enumeració d'indumentària (Massot 1996: 151-153).

La cançó va constituir una de les grans passions de Palmira Jaquetti. A més de l'afany per recollir-la, va esdevenir un element característic de la seva producció literària. En molts dels seus poemes, especialment en els dels seus inicis com a poetessa, la cançó pren vida, esdevé juganera i dona ritme a la composició. Ho veurem en els poemes «Bon dia» i «Joguineig» que formen part del llibre *L'estel dins la llar*, publicat el 1938.

2. Bon dia

Del sol i la lluna us faig do,
bon dia!

Ja vessa, ja canta, ja riu
la vida!

L'ocell la travessa i la duu,
plegada,
al niu, a l'espai, al fogar
de l'arbre.

Jo canto i em gronxo en el cant
que vola.

Qui vulgui jugar digui un mot
i l'obro.

I el mot ja ha estat dit, deia, diu:
bon dia!

Anem, que el sol riu, té i et donc
la vida!

(*L'estel dins la llar*, Jaquetti 1938: 11; Jaquetti 2021: 58)

3. Joguineig

Ai com salta
la Miralta,

ai com salta
la cançó.
Si la tombo, si la giro
amb un vol sense raó,
si la mudo i la pentino
amb un tomb d'escarpidor,
ai com juga, fredeluga,
ai com juga la cançó.

(*L'estel dins la llar*, Jaquetti 1938: 40; Jaquetti 2021: 79)

En aquest punt donem per acabada la passejada literària amb el desig que us hagi agradat. Si disposeu de prou temps, podeu complementar aquesta passejada amb la realització de l'Itinerari Urbà per Esterri dissenyat per l'Ecomuseu de les Valls d'Àneu, amb el qual obtindreu un major coneixement dels punts històrics i culturals d'interès patrimonial d'aquest poble pirinenc.

Referències bibliogràfiques

- CATALÀ ROCA, PERE (1996), *Les Falles d'Isil 1957*. Esterri d'Àneu: CCVÀ i Dalmau Editors.
- COLL, PEP, XAVIER FÀBREGAS, CISCO FARRÀS I FERRAN RELLÀ (1987), *Aquesta nit encenem falles. Isil, Pallars Sobirà*. [Lleida]: Centre d'Estudis del Pallars, CCVÀ.
- JAQUETTI, PALMIRA (1938), *L'estel dins la llar*. Barcelona: Edicions Oasi. Reproduït a Jaquetti, Palmira (2021), p. 53-104.
- JAQUETTI, PALMIRA (1959), *Muntanya, pau, amor, joia*. Poemari inèdit. Biblioteca de Catalunya, M 6920/8.
- JAQUETTI, PALMIRA (2021), *Em lliga la beutat de cada flor. Poesia escollida de Palmira Jaquetti i Isant*. Edició a cura de Carme Oriol Carazo. Tàrragona: Publicacions URV.
- LÓPEZ-PICÓ, JOSEP M. (1914), *Espectacles i mitologia*. Barcelona: Imp. Altés.
- LÓPEZ-PICÓ, JOSEP M. (1948), *Obres completes*, vol. 1. Barcelona: Selecta.
- MASSOT I MUNTANER, JOSEP (1996), «Memòria de la missió de recerca de cançons i músiques populars realitzada per Palmira Jaquetti i Maria Carbó a la Seu d'Urgell, Pallars i Aran del 9 de juliol al 3 de setembre de 1925», per comanda de l'Obra del «Cançoner Popular de Catalunya». *Obra del Cançoner Popular de Catalunya. Materials*.

- Compilació i edició. Vol. VI. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 99-232.
- MORELLÓ, JOAQUIM (1904), «La Vall d'Àneu». *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya*, núm. 113, p. 165-185 (1a. part).
- MORELLÓ, JOAQUIM (1984): *La Vall d'Àneu*. Esterri d'Àneu: CCVÀ; Tremp: Garsineu edicions. [reedicions posteriors: 1997, 2019].
- MORELLÓ, JOAQUIM (1997), *Les Valls d'Àneu*. Tremp: Garsineu edicions.
- ORIOI, CARME (2021), «El Pallars en les missions de Palmira Jaquetti. La mirada poètica». Dins Oriol, Carme (coord.), Jaume Ayats, Josefina Roma i Artur Blasco. *Del viure i de la terra. Palmira Jaquetti al Pallars i a la Ribagorça en les missions de recerca per a l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya*. Esterri d'Àneu: Dansàneu Publicacions, p. 20-73.
- REBÉS, SALVADOR (2021a), «Dues visites de Palmira Jaquetti a Isil, 1926 i 1945». Dins Roviró i Alemany, Xavier, Carme Rubio i Larramona i Emili Samper Prunera (eds). *Miscel·lània etnopoètica*. La Vall d'Uixó: Trencatimons Editors, p. 69-87.
- REBÉS, SALVADOR (2021b), «Palmira Jaquetti a Isil. Cançons i falles (1926-1945)». *Nabius*, núm. 19, p. 120-122.
- RELLA, FERRAN (1993), *Les Valls d'Àneu*. Tarragona: El Mèdol.

EL PIRINEU LITERARI DE PALMIRA JAQUETTI. UNA PASSEJADA LITERÀRIA PER ARTIES

1. Plaça Ortau	5. Escultura del Taro
2. Església de Santa Maria	6. Monument a Gaspar de Portolà
3. Carrèr des Banhs	7. Carretera de Baqueira. Vista del
4. Jardí del Carrèr Sant Pelegrí	Montardo

El lloc on quedem per començar la passejada literària és la plaça Ortau. Ens situem al bell mig de la plaça, on podem seure al banc que envolta l'arbre que hi ha. En aquest punt presentem i iniciem el recorregut.

1. Plaça Ortau

La passejada literària per Arties pren com a fil conductor fragments de la memòria de la missió de recerca de cançons i músiques populars realitzada per Palmira Jaquetti i Maria Carbó a la Seu d'Urgell, Pallars i Aran, del 9 de juliol al 3 de setembre de 1925, per comanda de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya, que va ser publicada el 1996 a cura del pare Josep Massot i Muntaner (1941 – 2022). L'Obra del Cançoner Popular de Catalunya (OCPC) va ser un ambiciós projecte finançat pel mecenes Rafael Patxot i Jubert (1872 – 1964) que tenia per objectiu la recollida de cançons populars en les terres de parla catalana i la posterior publicació del cançoner. El projecte es va dur a terme entre 1922 i 1939.

Aquesta missió de 1925 va ser duta a terme per la folklorista, escriptora i docent Palmira Jaquetti i Isant (1895 – 1963) i la mestra Maria Carbó i Soler (1899 – 1989). Va ser l'onzena missió del total de 65 que es van realitzar en aquells anys i la primera en què van intervenir dones. Palmira Jaquetti va dirigir la missió, en va redactar la memòria i va transcriure la música de les cançons, mentre que Maria Carbó en va anotar la lletra. Entre les dues van recollir un total de 637 cançons.

L'extensa memòria de la missió, escrita per Palmira Jaquetti, és de gran valor etnogràfic per la informació que aporta sobre les formes de vida de la societat pirinenca, però també és de gran valor literari per la riquesa expressiva i poètica de la prosa utilitzada. Aquesta missió de recerca de cançons populars va deixar en Palmira Jaquetti una impressió molt bona de la Vall d'Aran i de la seva gent fins al punt que, uns anys després, va fer de la vall la seva segona casa. Hi va estiuajar durant molts anys, primer a Salardú i després a Arties. En aquestes estades va escriure molta poesia inspirada en la natura i en el paisatge que tant estimava. A més dels fragments de les missions, per a aquesta passejada literària, s'han triat alguns poemes de la seva etapa de joventut així com d'altres de posteriors, de la seva etapa de maduresa, majoritàriament escrits a la Vall d'Aran.

Per la informació que aporta la memòria de la missió, sabem que el dissabte 29 d'agost de 1925, Jaquetti i Carbó surten de València d'Àneu, al Pallars, i, a través del Port de la Bonaigua, arriben en autobús a Salardú. Com és habitual en moltes de les missions, al poble les rep el rector. D'acord amb ell, i veient les poques possibilitats que ofereix Salardú, decideixen anar cap a Bagargue. Allí, però, també troben dificultats per recollir cançons. Jaquetti n'explica la raó.

1. En tot el vespre no ha estat possible de fer cantar ningú, perquè tots tornaven tard i cansats, però cantaran demà que és festa. A l'estiu, però, no ho és mai de festa, ací, car l'any és com una flor amagada sota la neu, que, en florir, troba curt el sol per arribar a maduresa, i l'estiu és aquest breu temps que cal aprofitar, com una sola i ampla diada feïnera. L'hivern torna aviat, amb els pesats mantells de neu, i tot ho colga en un repòs de son i gel, que obliga a la immobilitat i callada feina casolana (Massot 1996: 144).

L'endemà, diumenge 30 d'agost, acompanyades d'un seminarista que havien conegut a la Seu d'Urgell, recullen algunes cançons a Bagergue. Encara que a la memòria de la missió no s'especifica el nom del seminarista, amb tota probabilitat es tracta de Joan Moga, de 23 anys, de Bagergue, que a la Seu d'Urgell els va cantar dues cançons araneses: «A ra mia Güellera» i «Cançò des Vidales at Texineret d'era Burdeta».⁷⁰ Precisament aquest fet, el de trobar noves cançons, és el que fa decidir Jaquetti i Carbó a anar a la Vall d'Aran.

Un cop a Bagergue, però, es dolen de no sentir cançons en aranès. Jaquetti escriu a la memòria de la missió: «“No trobem cançons araneses”, sinó catalanes» (Massot 1996: 146). Des de Bagergue tornen cap a Salardú. De camí, es deturen a Unha. Hi recullen algunes cançons. A Salardú el rector els confirma la manca de cantaires i no s'hi aturen. Continuen fins a Gessa, on els resultats són molt millors. S'hostatgen a casa d'una dona de renom «Quina».⁷¹ A casa seva s'hi troben molt bé.

2. «Quina» ja ens esperava. Alta, prima, esvelta, bellugadissa com una sargantana; tan garlaire que deixaria ben enrere un vol de pardals matiners. Passat l'atuïment nostre i la seva primera embranzida, ha vingut un moment de calma i s'han iniciat cançons. Després reprenia el fil de la conversa, ens posava al corrent de tota la seva vida, no estalviava detall ni anècdota. Quan l'entusiasme decandia una mica i es clivellava, insinuàvem cançons altra vegada. Raonable, assenyada, no es feia pregar gens. En tots els aranesos trobem aquesta finor de tracte, el costum de ben parlar, una civilitat que procedeix directament de França. És com l'entrada en un altre món, com si les muntanyes del

70. Sobre les cançons araneses recollides en aquesta missió, vegeu Oriol (2021) i, també, Carrera (2023), que inclou el text original de les cançons tal com figura en els materials de la missió i el text regularitzat per l'autor amb uns rics comentaris lingüístics. Així, el títol de les cançons que esmenta Jaquetti a la memòria de la missió un cop normalitzades lingüísticament en aranès és: «Ara mia oelhèra» i «Cançon des Vidales ath teishineret dera Bordeta».

71. Aquest renom, diminutiu de Joaquina, fa pensar que es tracta de Joaquina Moga, de 64 anys, filla de Bagergue.

port de la Bonaigua fossin un cercle més eixamplat, llunyà, màgic. És com si fóssim infinitament lluny dels pobles de muntanya.

«Quina» ens ha fet el sopar cantant. Talment un ocell, en la vesprada amable. No hem parat fins que la son ens cloïa els ulls.

Però *Quina* sembla incansable malgrat la seva seixantena. En haver sopat ha pujat a les cambres. Ha trastejat més de mitja hora, atrafegada, minuciosa. Sentíem el cruixir dels calaixos, el grinyol de les portes dels armaris. Taules mudant de lloc, que feien ressonar el trespol.

Érem un important esdeveniment i Quina volia quedar bé. Ens preparava una obra d'art. En efecte: no ha estalviat res per fer-nos agradable l'estada, però en baixar a buscar-nos amb l'espelma, ens ha hagut de despertar. Dormíem, de cap a la taula. Ens hem allitat tard i ens cal llevar-nos de jorn (Massot 1996: 147).

El dilluns 31 d'agost, continuen la recerca de cançons a Gessa. Tenen interès a trobar-ne d'araneses i els estranya que siguin tan escasses.

3. El despertador ha vingut a tallar-nos el repòs en la seva bella meitat. Però li hem estat fidels i ens hem llevat amb rigorosa puntualitat. Hem pres comiat de la bella cambra, ornada profusament amb delicades labors femenines. [...] Les raconeres llueïen petits drapets brodats, com avergonyides de mostrar-se en llur delectable nuesa i simplicitat. Damunt la tauleta, un gran ram de llana i seda tremolava als lleus passos nostres, com si ens donés la benvinguda. Tot pulcríssim, preparat amb un gran sentit de l'hospitalitat. «Quina»

Aquesta matinada, a la dolça claror del nou dia hem reprès la nostra tasca. No hi ha cançons en aranès, són ben escasses. Però Quina ha cantat fins a exhaurir-se. [...] Dolça Quina, bona, oberta, amable; amb un gran front, d'ulls penetrants i petits, concentrats; nas corbat i fi, que és un tret que uniforma la família. Viu sola. Fa de cosidora, i en tornar a casa, nit closa, no l'espera ningú (Massot 1996: 147-148).

Finalment, amb persistència i un xic de bona sort, aconsegueixen anotar una cançó en aranès.

4. Ella mateixa [la Quina] ens ha acompanyat a una casa amb una sala magnífica, presidida per un enorme morter romànic, lluent com una estrella. La cantaire ens ha cantat variants de cançons que ja hem repetit molt, però prometia cançons araneses cantades per la seva jove. Ella, però, ha estat de diferent parer que la sogra i ha refusat, dient-nos que no en sabia cap. Però la sort ens ha brindat, a la llinda de la porta, una dona alta que duïa molta pressa; la curiositat l'ha deturada vulgues no vulgues i s'ha deixat vèncer; no ens ha pas dolgut, una cançó aranesa que és com un vi guardat.

«Quina» els va cantar sis cançons catalanes, tres cançons castellanes i una d'aranesa (Oriol 2021: 143). A continuació reproduïm la cançó aranesa «Si bulets sabé fradís» («Cançò d'es Vidales at Texineret d'era Bordeta») en l'ortografia del original, tal com la va escriure Palmira Jaquetti (Oriol 2021: 150-151, 161), i en ortografia regularitzada (Carrera 2023: 66-67).

5. Se voletz saber, fradins (o Cançon des Vidales ath teishineret dera Bordeta)

Text original

Text regularitzat

Si bulets sabé fradís

Se voletz saber, fradins

Si bulets sabé fradís
lu que enguant m'us succeís
que en tût aquest terçon
nu s'es degue arrenc de bunc

Se voletz saber, fradins,
lo[/çò] qu'enguan mos succeís,
qu'en tot aquest terçon
non s'esdegue arren de bon

E rul, la, la,
e ra causa se saberà
e rul, la, la,
e Curnar, quan tornarà
e rul, la, la.

Erol-la-la!
E era causa se saberà!
Erol-la-la!
E cornar quan tornarà!
Erol-la-la!

E na camí de ra Laca
ja se'n jogue a ra sabata
a ûn prau teixiné
l'at joguen dauan darrè

En Camin dera Laca
ja se'n jògue ara sabata.
A un prau teishinèr
l'ac jòguen dauant darrèr.

A ûn home de ra Bordeta
li han vist bourra una jaqueta
celestial de paradís.
d'en tant en tant s'adormís.

A un òme dera Bordeta
l'an vist borrar una[/ua] giqueta.
celestial de paradís.
De tant en tant s'adormís.

E paquet li han apriat.
A l'estranger l'han enviat
Dues houres antes de dia
sigue qu'era despèdida

Eth paquet l'an apariat.
Tar estrangèr l'an enviat.
Dues ores antes de dia
siguec era despèdida.

Te se passaie u chagrin
tres uchans de vin.
E t'acompanyo at sentiment
u a lliura d'aguardent.

Se te passaue un chagrin,
tres uchaus de vin!
E «l'acompanyo ath sentiment»,
ua liura d'aiguardent!

Es ennes des texiners
que n'en de vounir papers,

Es hemnes des teishinèrs
que'n hèn, de boni papèrs,

que les hagen firmat
e per dret e per revès

E, nul, la, la.
e, ra causa se saberà,
e, nul, la, la,
e Curnar, quan tornarà!
e rul, la, la.

(Joaquima Mòga, Gessa)

que les agen firmat
e per dret e per revès.

Erol-la-la!
E era causa se saberà!
Erol-la-la!
E cornar quan tornarà!
Erol-la-la!

Sortim de la plaça Ortau i prenem el Carrèr Sant Pelegrí. Girem a la dreta pel Carrèr dera Glèisa i pugem les escales que porten a l'església de Santa Maria. Ens hi situem davant.

2. Església de Santa Maria

Som davant de l'església romànica de Santa Maria, que es troba enlairada presidint el nucli antic d'Arties. És dels segles XII-XIII, de planta basilical, amb tres naus acabades en tres absis semicirculars. Està molt ben conservada, ja que l'estructura general s'ha vist molt poc modificada amb el pas del temps. El campanar de torre, que s'alça a la banda de ponent, és una

Església de Santa Maria d'Arties (Fotografia de Carme Oriol Carazo).

esvelta construcció d'època gòtica, de planta quadrada i cinc pisos, amb obertures per a les campanes als tres darrers, i coberta piramidal.⁷²

El dilluns 31 d'agost, Jaquetti i Carbó passen per Arties, on no recullen cap cançó. No s'hi estan gaire. Segurament només el temps suficient per observar la bellesa de l'església, ja que Jaquetti en deixa constància en la memòria de la missió.

1. Exhaustides les dones que oferien probabilitat de cantar-nos, a Gessa, hem marxat cap a Arties. No hi hem trobat res. Si no fos l'església, d'un romànic tan bell, i un senyor rector molt amable, ni record en quedaria (Massot 1996: 148).

Aprofitem que som davant de l'església i que tenim el campanar a la vista per llegir un poema de Palmira Jaquetti de temàtica religiosa titulat «Campanes». La poesia religiosa ocupa un lloc important en l'obra de l'autora, ja que hi projecta la profunda religiositat que la va acompanyar al llarg de la vida. En aquest cas, el poema, d'un ritme alegre, com el so de les campanes, convida a seguir la crida a la missa del diumenge.

2. Campanes

Campanegen de mel les campanes
del diumenge i degoten de mel
les amors i les hores, germanes,
alteroses de cel.

Sentiràs, de tan dolça, la crida,
com si el cor se't fongués.
Ve la veu com del fons de la vida.
Cal seguir-la només.

Ves entrant. Si la veu se t'apaga
és del goig d'ésser mel, d'ésser cor.
D'ésser taula del Crist o tumbaga
de l'amor que no mor.

(*Nova Ofrena. Poesies*, Jaquetti 1959b: [s.n.]; Jaquetti 2021: 358)

72. Església de Santa Maria d'Arties. Inventari del Patrimoni Arquitectònic de Catalunya. <<https://invarquit.cultura.gencat.cat/card/176>>.

Des de l'església de Santa Maria, baixem per la rampa que hi ha a l'altura del campanar. Ens situem al petit espai de la cantonada entre la plaça Sapójo i el Carrer des Banhs.

3. Carrer des Banhs

El carrer des Banhs porta als banys termals d'Arties, que són a uns 10 minuts caminant pel sender que comunica Arties amb Garòs. Els banys són unes piscines d'aigua termal (aigües sulfuroses a 39 °C) a l'aire lliure que van ser dissenyades pel japonès Arata Isozaki i estan situades al costat de l'antic balneari. El balneari es va construir el 1817. El formaven dos edificis de pedra i va funcionar fins a l'any 1960, quan va patir un incendi i ja no es va reconstruir.⁷³ El balneari apareix esmentat a la memòria de la missió quan Jaquetti, a Vielha, descriu les dificultats per obtenir cançons.

El dilluns 31 d'agost, des d'Arties, Jaquetti i Carbó van a Escunhau i, després, a Vielha on s'estan només unes hores. A Vielha coneixen una dona d'Esterri d'Àneu que es recupera d'un accident patit quan anava al balneari d'Arties. El text que llegirem tot seguit mostra un dels prejudicis sobre el fet de cantar que eren més comuns en aquests pobles de muntanya: no estava ben vist que algú que estava de dol per la mort d'un familiar cantés. El text també permet observar la importància que tenia el rector com a intermediari entre elles i els cantaires. El rector era la primera persona que acostumaven a trobar en arribar a un poble. En aquest cas, la dona que seleccionen com a possible cantaire és família del rector.

1. Ací hi ha una dona d'Esterri, que venint al balneari d'Arties es trencà els braços en un accident de tartana. Ja és gairebé al terme de la convalescència, i habita la casa del rector, que li és cunyat. Aparentment, doncs, no hi havia obstacle per cantar, car és tinguda per bona cantaire. Però en rebre'ns, no se li ha encomanat res de la nostra alegria, i la cara se li ha enfosquit en una revelació de prejudicis i pesombres que feia una mica de basarda. «Senyores —ens ha respost—, vostès comprendran que una persona de la meua edat i vídua, no pot pas cantar.»

Jo li he mostrat la meua roba negra i significat que era dol del pare; he afegit que estava disposada a endolcir-li la tarda amb un ram de cançons que l'abelliria d'escoltar. Però ha estat inflexible. Una dona aranesa que li feia visita hauria rel·liscat pel pendís suauíssim de la cançó, però la convalescent alçava

73. Bloc de Ramon Solé. Els Banhs termals d'Arties. 21/05/2020. <<https://estimadaterra.wordpress.com/2020/05/10/els-bahns-termals-darties/>>

un veritable mur d'idees adquirides, veritables fòssils de l'honestetat i seny. Tot amb tot, ha hagut de sofrir un esvoranc, el mur del prejudici, i s'hi ha desclòs la cançó. Però aviat ha tornat a replegar-se, a ensombrir-se, a recloure's en el fosc i tupit mantell del «què dirien, si sabessin que canta una pobre vídua!» (Massot 1996: 147-148).

El dimarts 1 de setembre, des de Vielha Jaquetti i Carbó agafen el primer cotxe de línia per anar a Bossòst. D'allí es desplacen a Les, poble en el qual clouen la seva recerca de cançons populars a la Vall d'Aran. Acaben la missió sentint no haver pogut obtenir més cançons en aranès. Jaquetti dona per tancada la missió de recerca a l'Aran amb la frase: «Una completa exploració donarà al Cançoner més cançons araneses?» (Massot 1996: 150). El dimecres 2 de setembre, de tornada a casa, Jaquetti rememora, en la memòria de la missió, l'hospitalitat i l'acollida que han trobat en terres araneses.

2. L'auto matiner ens ha dut a la frontera. A Lés ens estatjàrem en una casa francesa; menjàrem sopa de llet. Una sucrera pulcríssima ens invitava. Seguien menges cuinades amb mantega, les cambres eren plenes de la gràcia i sentit del confort que regnen gairebé pertot a la terra veïna.

Èrem camí de Merinyac, en el tramvia de Fos, que encara sentíem el cor tebi de l'acolliment d'ahir.

L'hostalera era una mareta dolça que parlava francès i duia còfia blanca. Suau, tendra, una mica grassa, he de recordar-la amb agraïment i tendresa, en aquest graó final de la recerca. L'accés a casa seva es fa per una escala exterior, de fusta. Encara la veia, cararodona, amable, sota l'aurèola de la còfia blanca, dir-nos adeu des de la porta. Era una petita fada del bon viure, que ens havia donat la llibertat entre cortines de neu i sopa ensucrada, que ens tornava el repòs, perdut de dies per llits inhospitalaris, amb unes blanícies que ens criden a casa i renoen la llar.

Tolosa. Ampla passejada; avidesa nostra, insaciable. A les vint-i-tres, l'express; en pujar-hi, ha començat el capítol enutjós del nostre viatge, amb canvi de tren a Narbona, presentació de papers i equipatges a Cervera i Portbou. Seguir una cua és un gran sacrifici, i no ho hem fet sense protestes.

Per fi ha eixit el sol, ja a casa nostra (Massot 1996: 150-151).

L'endemà, dijous 3 de setembre, ja a casa, Jaquetti escriu unes paraules d'agraïment adreçades a la seva companya Maria Carbó.

3. Em resta parlar de la meua companya. Ha estat bona, hem anat sempre d'acord amb tot, ens hem partit penes i alegries. Ens hem avesat a seguir pobles, a descolgar la cançó, a excavar-la. Calen instruments molt subtils i m'he vist plenament ajudada (Massot 1996: 151)

La col·lecta de cançons a la Vall d'Aran ha donat bons fruits. En cinc dies, del 29 d'agost al 2 de setembre, Jaquetti i Carbó recullen 51 cançons d'un total de setze cantaires a les localitats de Salardú, Bagergue, Unha, Gessa, Vielha i Bossòst. De les 51 cançons, 35 són en català, 5 en castellà i 11 en aranès (Oriol 2021: 140, 142, 146).

Baixem pel Carrèr des Banhs i prenem el primer carrer que hi ha a la dreta, que envolta l'església i que permet observar-la des d'una perspectiva magnífica. Seguim pel Carrèr dera Glèisa. Girem a l'esquerra pel Carrèr Sant Pelegrí i ens aturem al jardí que queda a l'esquerra.

4. Jardí del Carrèr Sant Pelegrí

El Carrèr Sant Pelegrí porta a la capella del mateix nom, que es troba a uns 500 metres de distància. La capella està situada a la ribera del riu de Valarties en un paratge de gran bellesa. És d'origen romànic, però va ser destruïda i, posteriorment, reconstruïda l'any 1777, com indica la data que apareix damunt del portal. És d'una sola nau, reforçada amb contraforts, amb absis semicircular, sagristia a un costat i un petit campanar d'espadanya.⁷⁴

Palmira Jaquetti és l'autora de la lletra, la música i el dibuix dels Goigs de Sant Pelegrí d'Arties, publicats el 1956 en el format propi dels goigs.

1. Goigs de Sant Pelegrí Arties

Peregrí de santa vida,
Sant Pelegrí.
A la porta el cor us crida:
Pareu ací.
I us deturà Val Arties
dreta al cancell
d'una capella que els dies
fan escambell
d'esquerpes cristalleries,
d'isards castell,
d'on salta la veu polida
com un clarí
de l'aigua que ha beneïda

74. Capella de Sant Pelegrin. <<https://www.poblesdecatalunya.cat/element.php?e=10681>>.

Déu peregrí.

Llum de fervorosa ofrena
feia-us claror.
Santament l'ànima plena
crida el Senyor
i al Montardo se us emmena,
blau papalló
de la cima revestida
d'un cel tan fi,
que us pren, ala preferida,
pel cor diví.

Prô Nostra Dona us espera
que us don la mà,
i el món deixàveu enrere
pel cel més clar,
per eternal primavera
peregrinar.
I a la porta el cor us crida:
Pareu ací.
Jo us rentaré la ferida,
Sant Pelegrí.

Porta i cadira que us mostra
la humana gent
rebutgeu pel diví sostre
commós del vent,
i amb cada nafra més vostra
la creu s'encén.

Fins que ve Jesús i us crida:
—Reposa en mi—.
I la nafra us és guarida,
d'Ell, peregrí.

I aneu caminant pel viure,
sense repòs.
I el mal té en vós qui el deslliura
D'ànima i cos.
I com l'infant sabeu riure
i apagar els plors.
I a qui gràvida vol mida

del seu glatir
sabeu atorgar aclarida
d'una altra fi.

Pel més enllà s'il·lumina
L'altar del cor.
I un àngel amb vós camina,
que us serva el cor
com un ocell d'ala fina
que al pit se us mor.
Pel tomb dels anys afeblida,
cara al matí,
vuitanta voltes jaquida,
l'ala us baí.

I us dugué com nau la vela,
proa al mai més.
La nau jamai no s'arrela,
no els mariners.
De Déu la nau i la vela,
qui la trobés?
Peregrí de santa vida,
feu port de mi.
La terra en flor en mi us convida a
l'etern camí.

(Palmira Jaquetti, 1956)⁷⁵

Prenem el Carrèr deth Fòrt i creuem el pont de Valarties per arribar a la plaça Ortau. Continuem pel Carrèr dera Mòla i, un cop travessat el pont sobre el riu Garona, girem a l'esquerra pel Carrèr deth Remèdi. Al final del carrer, trobem, a la dreta, en una petita placeta rodona, l'escultura del Taro.

5. Escultura del Taro

L'escultura del Taro, obra de l'escultor Guillem Molinàs (Barcelona, 1968), constitueix un homenatge de l'Ajuntament a la festa del Taro, declarada l'any 2015 patrimoni cultural immaterial de la humanitat per la

75. Text reproduït d'Endrets. Geografies literàries dels Països Catalans. <<https://www.endrets.cat/textos/goigs-de-sant-pelegri-arties/2412>>.

GOIGS DE SANT PELEGRÍ ARTIES
Lletra i música: PALMIRA JAQUETTI

Prengut de santa vida,
Sant Pelegrí,
A la porta et cor se crida:
Parra sal!
I se demana Val Arties
dins al sacell
d'un sacell que els dies
han mençat,
d'espigas cristianes,
d'uns sacells,
d'un sacell la vau guida
que se crida
de l'espiga que ha llençat
dins pergit.

Lleus de ferveres olives
Blanes i clares
Santament l'entona plora
canta el sacell
i el Monestir se va entona,
blanc pagell
de la cleta vençuda
d'un cel com fi,
que se preu, als parafits
pel cor dret.

Pec Nostre Dona se espere,
Que per molts honts Peregrins.

*CHORUS: Dins pel sacell, Peregrins Angelans cristians, magistres Peregrins, sense vent alçats
mentres molts delectes de, per molts spais, abans que, al sacell Angelans, l'espiga, sacellans,
algunes espigas de vent se criden de sacell. Per molts Cristians, Dins l'entona, cristians.*

*CHORUS: Dins pel sacell, Peregrins Angelans cristians, magistres Peregrins, sense vent alçats
mentres molts delectes de, per molts spais, abans que, al sacell Angelans, l'espiga, sacellans,
algunes espigas de vent se criden de sacell. Per molts Cristians, Dins l'entona, cristians.*

Any 1932

Dibuxos Gràfics Martorelles

Goigs de Sant Pelegrí. Arties (lletra, música i dibuix de Palmira Jaquetti).

UNESCO dins d'una candidatura conjunta presentada per 63 pobles de Catalunya, Aragó, Occitània i Andorra, amb el nom «Les festes del foc del solstici d'estiu als Pirineus».⁷⁶ La festa del Taro, a Arties, es desenvolupa de la següent manera: La nit del 23 de juny, coincidint amb el

76. Projecte Prometheus: <https://prometheus.museum/ca/pci-unesco/>.

solstici d'estiu, es fa cremar el Taro, un tronc d'avet, desbrancat, sense escorça, clivellat i amb falques, que el dia de sant Joan de l'any abans ha estat clavat a terra als afores del poble. Quan comença a fosquejar, després d'encendre'l, els joves el fan caure i, al so de la música, l'arrossegueu pels carrers. Al llarg del recorregut, es realitzen diverses parades en les quals és tradició de saltar el Taro en flames.⁷⁷

Palmira Jaquetti va quedar captivada per les cançons de falles al Pallars en aquesta primera missió de recerca de cançons populars de l'any 1925. Posteriorment, va descriure aspectes de la festa de les falles a Isil en un quadern de treball inèdit que ha estat estudiat per Salvador Rebés (2021a, 2021b). En alguns dels seus poemes, Jaquetti fa referència a aquestes festes del solstici d'estiu que tant la van captivar. Així, en una nota al poema «Sant Joan III»,⁷⁸ esmenta la celebració de la festa del Taro a Arties.

1. El taro és el tronc ancestral asclat pel mig, en creu, descorticat i a punt de prendre foc la nit de Sant Joan. Es perpetua encara al Pirineu, i al poble d'Arties, de la Vall d'Aran (Jaquetti 1959a: 64).

En un altre dels seus poemes, titulat «Muntanyes de neu», s'observa la utilització de referents de les festes del foc al Pirineu durant el solstici d'estiu. Aquest poema forma part d'un recull mecanoscrit, que va ser premiat als Jocs Florals de la llengua catalana a l'exili celebrats a Tolosa de Llenguadoc el 1952. El poema esmenta la figura del fallaire en uns versos on s'observa el contrast entre la neu i el foc, en un joc poètic d'imatges antagòniques amb les muntanyes com a protagonistes.

2. Muntanyes de neu

Muntanyes de neu,
muntanyada nova.
D'un crit de claror
el vent se us emporta,
fallaire d'un foc
d'espurnes de joia
que volten el món
com ocells que volen

77. Informació extreta del panel explicatiu situat al costat de l'escultura.

78. Vegeu el poema en «El Pirineu literari de Palmira Jaquetti. Una passejada literària per Esterri d'Àneu».

amb el cor encès
a llevar els qui dormen.
Muntanyes de llum
cremant totes soles.
Cantarà la neu
trepidant de joia,
rosegant de vents
sebradors de roses;

Oh blanc paradís
de cascades mortes,
ales i blancor
de les mans que ploren
silencis de neu
tremolants d'aloses;
servau l'arbre blanc
perquè el cel s'hi posa
venint de la nit
si gosa no gosa.
Llisquen els estels
dins la terra nova.

(Jaquetti 1952, Jaquetti 2021: 295-296)

Refem camí pel Carrer deth Remèdi fins a trobar el Carrer Major. A l'esquerra del carrer trobem el monument a Gaspar de Portolà. Ens situem en el petit espai que l'envolta.

6. Monument a Gaspar de Portolà

El monument a Gaspar de Portolà i de Rovira (Os de Balaguer el 1717 – Lleida el 1786) és una còpia del que l'any 1988 la Generalitat de Catalunya va regalar a la ciutat californiana de Pacífica. Està situat al costat de la que va ser la casa pairal dels Portolà i avui és el Parador d'Arties. Representa l'explorador i primer governador de Califòrnia Gaspar de Portolà, de cos sencer, en bronze, situat dalt d'un gran pedestal de pedra. El monument va ser inaugurat l'any 1994 i és obra dels escultors Josep Maria Subirachs i Francesc Carulla.⁷⁹

79. Monument a Gaspar de Portolà. Pobles de Catalunya. <<https://www.poblesdecatalunya.cat/element.php?e=10677>>.

Casa on s'allotjava Palmira Jaquetti a Arties, amb la placa commemorativa (Fotografia de Carme Oriol Carazo).

Des d'aquest punt observem la casa que tenim al davant, una mica a l'esquerra. En aquesta casa es va allotjar Palmira Jaquetti, entre els anys 1944 i 1962, sempre que venia a Arties. Ho recorda la placa commemorativa que veiem a la façana, sobre la porta d'entrada. La placa es va posar l'any 1973, en el marc d'un homenatge organitzat per deixebles i amics seus per recordar els deu anys de la seva mort. Un d'aquests amics va ser l'escriptor Esteve Albert, que va tenir un paper cabdal en l'organització i el desenvolupament de l'homenatge.⁸⁰ En aquesta mateixa ocasió també es va posar una altra placa commemorativa a la casa del carrer Major de Salardú on Jaquetti va estiuajar entre 1940 i 1944. El 1974 en el marc del Festival Homenatge que es va celebrar a la Vall d'Aran es va col·locar una tercera placa commemorativa sobre una roca de l'Estanh Clòto de Baish, al circ de Colomers.

Palmira Jaquetti va escriure molta de la seva poesia a la Vall d'Aran, on passava llargues temporades. Ella mateixa ho explica en l'autobiografia

80. Sobre l'escriptor Esteve Albert i la seva relació amb Palmira Jaquetti, vegeu "El Pirineu literari de Palmira Jaquetti. Una passejada literària per Andorra la Vella".

Detall de la placa commemorativa (Fotografia de Carme Oriol Carazo).

que li va publicar el 1972 la seva amiga Roser Matheu al llibre *Quatre dones catalanes*.

1. Gran part de l'obra és escrita a la Vall d'Aran, que he cantat com a motiu puríssim, de primer, com a naturalesa i força de la Creació nostrada, feta de tota mida i de l'adoració i de la paraula cercant Déu. Després, prats i rius i muntanyes i gent venen com una gran onada d'amor i de donació divina a parlar-me en secret, també de Déu i de l'ànima. És en aquest moment, quan el paisatge es fa totalment interior, que crec ja fermament en la paraula alada, en el verb càlid que s'estructura i s'ordena amarat de presències que ens són donades i, per bé que invisibles, ens acompanyen sempre i són expectants als nostres deserts interiors i a les nostres eixorquies i amb amor ens tornen al camí beat del silenci fecund de la paraula creadora (Matheu 1972: 186).

Palmira Jaquetti va passar llargues temporades a Salardú i a Arties. Sobre la seva estada a la Vall d'Aran, n'ha parlat amb detall el seu biògraf, Salvador Rebés, al treball «Palmira Jaquetti i Isant. “Tota la vida una llum” Biografia». A continuació, llegirem alguns petits fragments d'aquesta biografia.

2. «Com deia ella mateixa: “Deixar les muntanyes costa molt. Si les heu estimades i les heu petjades i les heu guanyades d'una a una, el dia de la partença és un dia de dol”,»

[...]

«No es devia només a la magnificència del paisatge. Era cada detall, la vida tranquil·la, l'arquitectura, la llengua, la bona gent.»

[...]

«A l'Aran cercarà el millor descans, acabada la Guerra, primer a la Fonda Barberà de Salardú, que ja no existeix (de 1940 a 1944), i després a Arties (de 1944 a 1962), que esdevindrà una segona llar.»

[...]

«S'hi allotjà, d'entrada, a la pensió de la família Espanya, i passà després a Casa Portolà i a les Escoles, tot llogant el pis buit del mestre.»

[...]

«El 22 de maig de 1957, farta de la deixadesa en què l'Estat tenia la Vall d'Aran, cridava l'atenció de la Delegación del Ministerio de Información y Turismo de Barcelona tot dient que l'Aran "es el mayor tesoro montañoero de España", una Suïssa en potència, i que mereixia, per això, vies de comunicació dignes, indústria local i un turisme de qualitat. "Creo estar preparada, si tuvieran a bien llamarme, para hacer algo de provecho para nuestra tierra"» (Rebés 2022: 49).

El 2 de març de 2020, l'Ateneu Barcelonès va acollir l'acte inaugural de l'Any Palmira Jaquetti impulsat per la Direcció General de Cultura Popular i Associacionisme Cultural de la Generalitat de Catalunya, que, comissariat per Carme Oriol Carazo, va tenir lloc entre el 2 de març de 2020 i el 8 de maig de 2021. El lema de l'Any Palmira Jaquetti va ser «Em lliga la beutat de cada flor», que correspon al primer vers d'un poema inèdit, sense títol, que l'autora va escriure el 1960, en els darrers anys de la seva vida. El poema és representatiu de l'univers personal i creatiu de l'autora, un univers en què la natura i la religiositat donaven sentit a la seva vida.

3. [Em lliga la beutat de cada flor]

Em lliga la beutat de cada flor,
de cada crit d'ocell la imprevisible,
dolçíssima sorpresa i el periple
dels sols i de les llunes donant to
a l'amorosa brega. Tot és bo,
tota cosa em doblega i en mi fibla
la corda greu de l'ànima sensible
que en mi es retorna bella, al bell ressò.
I a migdia les ombres ajudant-se
bressaven l'hora lleu i el món en dansa
detenta una veu sola i tot és nu.
Tot es veu d'una joia al pit madur,
tota veu és un crit que se m'emmena
i els ulls clouen un llac de llum serena.

(Jaquetti, 1960, Biblioteca de Catalunya, M 6920/14; Jaquetti 2021: 393)

Continuem pel carrer Major fins a la carretera de Baqueira. Ens situem al costat de la parada d'autobusos, a l'entrada del pàrquing, on hi ha un panell informatiu sobre el Montardo i una vista preciosa de la muntanya.

7. Carretèra de Baqueira. Vista del Montardo

El Montardo és un dels pics més coneguts de la Vall d'Aran. La seva figura austera, magestuosa, esbelta i escarpada el fa fàcilment identificable, sobretot vist des d'Arties. Tot i la seva alçada de 2.833,2 metres, té una ascensió fàcil dels vessants sud. També és anomenat Montardo d'Aran o Montarto.⁸¹

El Montardo (Fotografia de Carme Oriol Carazo).

El Montardo és present, com a font d'inspiració, en la poesia de Palmira Jaquetti. El poemari *Segon llibre d'elegies*, de 1955, conté molts poemes que tenen com a referent les muntanyes araneses. Un d'aquests, titulat «Germana muntanya», ho diu explícitament en els mots finals del poema, escrits en forma de cal·ligrama:

81. Montardo. Viquipèdia. <https://ca.wikipedia.org/wiki/Montardo>.

La vall a què fan al·lusió
aquests poemes i a la
que pertanyen els
noms concrets
de muntan-
yes, és la
Vall d'Aran

En aquest poemari trobem un extens poema, titulat «Montardo», format per 79 versos, del qual llegirem els 31 primers.

1. Montardo [fragment]

Muntanya entre muntanyes, sola, muda
i oberta com les roses. Si mai més
tornessin els gegants i amb la mà morta
sorollessin muntanyes i cloquers
i arrenquessin els pins i l'estelada
robessin a la fosca i retornés
tota cosa als seus llims, voldria viure
plena de tu, muntanya, del teu bres,
dels teus boscos que canten com un orgue,
de la neu abraçada als teus costers,
i enyorar-me de tu, de la teva aigua
filada als dits que ploren els gèners
amb la trena gelada i abundosa
de cascada i silenci i sol revés.

Si del cor em robessin les aloses
que em fan el cel tan alt i traspassés
tot el que em ciny la sang d'arcades noves
i tot el que m'acima a verds xiprers
tindria d'or la rosa del Montardo,
esblaimada i encesa i tal com és.

Encesa com un calze que fulgura
i aixeca al cel la copa amb tanta llum
com no cabria al món i en mi s'acluca.
La bec a poc a poc, dolça a mig jorn,
aspra i fina al matí, al vespre muda.

Bella a les portes clares dels sentits,
cara a la nit, cara als estels que mullen,
té encara un frisament, un raig de sol,

una claror de mel que es perpetua
damunt la neu tan sola, tan rebel,
tan alta com la pau que la curulla.

(*Segon llibre d'èlegies*, Jaquetti 1955; Jaquetti 2021: 421-425)

El poemari també inclou una sèrie de dotze poemes titulada «Llum del Montardo», que és un cant a la natura i al paisatge que envolta la muntanya. En aquest cas, llegirem íntegrament el primer dels poemes.

2. Llum del Montardo. I

Lluminosa i alada! Al tall del vent
dones les mans com dues palmes vives,
com dos estels cremant al cel i arribes
a collir de l'atzur al firmament.
I amorosa te'l beus i el cor se'l sent
com una pau immensa i sense ribes,
sense temps ni mesura, amb neus esquives
pujant a summitats el pensament.
Abasta'm del teu cel de cada dia
la cançó de l'alosa, que viuria
clara al meu cel estès de cap a cap
de les anyades dretes com muntanyes,
pregones com la terra amb les entranyes
cremant d'aloses vives: qui les sap?

(*Segon llibre d'èlegies*, Jaquetti 1955; Jaquetti 2021: 436)

Amb aquests poemes i la vista espectacular del Montardo acabem la passejada literària per Arties amb el desig que tant la figura i l'obra de Palmira Jaquetti com la bellesa de la Vall d'Aran us hagin resultat ben plaents.

Referències bibliogràfiques

MASSOT I MUNTANER, JOSEP (1996), «Memòria de la Missió de recerca de cançons i músiques populars realitzada per Palmira Jaquetti i Maria Carbó a la Seu d'Urgell, Pallars i Aran, del 9 de juliol al 3 de setembre de 1925, per comanda de l'Obra del "Cançoner Popular de Catalunya"». *Obra del Cançoner Popular de Catalunya. Materials. Compilació i edició*. Vol. VI. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 99-232.

- ORIOI, CARME (2021), «Palmira Jaquetti com a col·lectora de cançons a la Vall d'Aran per a l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya». *Estudis de Literatura Oral Popular / Studies in Oral Folk Literature* 10, p. 135-163.
- CARRERA, AITOR (2023), «Les cançons occitanes obtingudes per Palmira Jaquetti i Maria Carbó a la Vall d'Aran. Assaig de regularització formal i aspectes lingüístics». *Estudis de Literatura Oral Popular / Studies in Oral Folk Literature* 12, p. 59-91.
- JAQUETTI, PALMIRA (1952), *Lalliberament. Poemes*. Biblioteca de Catalunya, Ms9107.
- JAQUETTI, PALMIRA (1955), *Segon llibre d'èlegies*. Reproduït a Jaquetti, Palmira (2021), p. 397-447.
- JAQUETTI, PALMIRA (1959a), *Muntanya, pau, amor, joia*. Poemari inèdit. Biblioteca de Catalunya, M 6920/8).
- JAQUETTI, PALMIRA (1959b), *Nova ofrena. Poemes*. Reproduït a Jaquetti, Palmira (2021), p. 307-360.
- JAQUETTI, PALMIRA (2021), *Em lliga la beutat de cada flor. Poesia escollida de Palmira Jaquetti i Isant*. Edició a cura de Carme Oriol Carazo. Tarragona: Publicacions URV.
- MATHEU, ROSER (1972), «La vida i l'art de Palmira Jaquetti (1895-1963)». *Quatre dones catalanes*. Barcelona: Fundació Salvador Vives Casajuanca, p. 171-192.
- REBÉS, SALVADOR (2021a), «Dues visites de Palmira Jaquetti a Isil, 1926 i 1945». Dins Roviró i Alemany, Xavier, Carme Rubio i Larramona i Emili Samper Prunera (eds). *Miscel·lània etnopoètica*. La Vall d'Uixó: Trencatimons Editors, p. 69-87.
- REBÉS, SALVADOR (2021b), «Palmira Jaquetti a Isil. Cançons i falles» (1926-1945). *Nabius*, núm. 19, p. 120-122.
- REBÉS, SALVADOR (2022), «Palmira Jaquetti i Isant. "Tota la vida una llum" Biografia». Dins Direcció General de Cultura Popular i Associacionisme Cultural (ed.). «*Llum a l'ànima*». *Palmira Jaquetti 1895-1963*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament de Cultura, p. 12-55.

RELACIÓ DE PECES MUSICALS

Les peces musicades estan disponibles a:

<https://sonsdAran.wordpress.com/>

Intèrprets

Tònhò Cuito: veus, flautes i arranjaments

Maika Casalf: veus, violí i arranjaments

Carles Sans: acordió i arranjaments

Eugènia Delgado: guitarra

Josep Mas: acordió

El projecte de recerca Sons d'Aran de Maika Casalf i Tònhò Cuito va començar l'any 2018 amb l'objectiu de recollir la música i els fenòmens sonors propis de la Vall d'Aran i retornar-los als aranesos. Per a aquest llibre, Casalf i Cuito han musicat les peces que es relacionen a continuació. La seva feina inclou la reconstrucció de cançons a partir de materials de diverses fonts. Aquest és el cas de "Si bulets sabé fradrís", que s'ha construït amb criteris musicològics a partir de la melodia de Joan Moga i la lletra de Joaquina Moga. En aquesta ocasió inclouen, també, la versió de Joaquina Moga sense acompanyament instrumental per tal de recrear les condicions en les quals Palmira Jaquetti la devia haver recollit a Gessa.

Una passejada literària per la Seu d'Urgell

Si tu te'n fas la lluna.

Versió de Dolors Soler (la Seu d'Urgell).

Una passejada literària per Andorra la Vella

Ball cerdà.

Versió de Dolors Camps (Sant Julià de Lòria), probablement.

Una passejada literària per Esterri d'Àneu

La camisa me'n venia.

Versió de Maria Aleu (Esterri d'Àneu).

Una passejada literària per Arties

Si bulets sabé fradís (Se voletz saber, fradins o Cançon des Vidales
ath teishineret dera Bordeta).

Versió de Joaquina Mòga (Gessa) i Joan Mòga (Bagergue).

Versió de Joaquina Mòga (Gessa)

Els enregistraments s'han pogut realitzar gràcies a l'aportació econòmica del Grup de Recerca Identitats en la Literatura Catalana (GRILC) de la Universitat Rovira i Virgili, reconegut i consolidat per la Generalitat de Catalunya (2021 SGR 150), i a les facilitats tècniques i humanes proporcionades per l'Espai Lab Ausa de la Biblioteca Pilarín Bayés de Vic.

Si tu te'n fas la lluna

Lent, ♩ = 63

Recollida per Palmira Jaquetti
Transcripció de Maika Casalí

The musical score is written on two staves in G major (one sharp) and 6/8 time. The tempo is marked 'Lent' with a quarter note equal to 63 beats. The melody is simple and folk-like. The lyrics are written below the notes.

Si tu te'n fas la lluna, la lluna d'un cel gran, jo
5 me'n fa - ré el nú - vol i te'n 'ni - re ta - pant.

*Les variacions assenyalades per Jaquetti s'han anotat a la partitura com a segones veus.

- Si tu te'n fas el núvol
i a mi me'n vas tapant,
jo me'n faré anguila,
anguila d'un mar gran.
- Si tu te'n fas anguila,
anguila d'un mar gran,
jo me'n faré pescaire
i me'n 'niré a pescar.
- Si tu te'n fas pescaire
i a mi me'n vas pescant,
jo me'n faré herbeta
i herbeta d'un prat gran.
- Si tu te'n fas herbeta,
herbeta d'un prat gran,
jo me'n faré dallaire
i te'n 'niré dallant.
- Si tu te'n fas dallaire
i a mi me'n vas dallant,
jo me'n faré pometa,
poma d'un pomer gran.
- Si tu te'n fas pometa,
poma d'un pomer gran,
jo me'n faré plegaire
i te'n 'niré plegant.
- Si tu te'n fas plegaire
i a mi me'n vas plegant,
jo me'n faré ovelleta,
ovella d'un ramat gran.

- Si tu te'n fas ovella,
ovella d'un ramat gran,
jo me'n faré pastor
i te'n 'niré guardant.
- Si tu te'n fas pastor
i a mi me'n vas guardant,
jo me'n faré mongeta,
monja d'un convent gran.
- Si tu te'n fas mongeta,
monja d'un convent gran,
jo me'n faré un frare,
te'n 'niré confessant.
- Si tu te'n fas un frare
i a mi me'n vas confessant,
jo me'n faré malalta,
malalta d'un llit gran.
- Si tu te'n fas malalta,
malalta d'un llit gran,
jo me'n faré el metge
i te'n 'niré visitant.
- Si tu te'n fas el metge
i a mi em vas visitant,
val més que Déu ens casi,
fora de patir tant.

Cantaire: Dolors Soler, filla de Gósol,
40 anys. Viu a la Seu d'Urgell.
La va aprendre de la seva mare.
Recollida a la Seu d'Urgell el 17 de juliol de 1925
(Ref. Fons Obra del Cançonier Popular de Catalunya, C-29, 211-214)

Ball cerdà

Lleuger, ♩ = 192

Recollida per Palmira Jaquetti

Transcripció de Maika Casali

The musical score is written in treble clef with a key signature of one flat (Bb) and a 3/4 time signature. It consists of four staves of music. The first staff contains measures 1 through 6. The second staff, starting at measure 7, includes a repeat sign and first/second endings. The third staff, starting at measure 14, features a key change to 2/4 time and includes triplets. The fourth staff, starting at measure 22, includes a key change to 3/4 time and ends with a double bar line.

Cantaire: Dolors Camps (probablement),
filla de Sant Julià de Lòria, on viu, 57 anys.
Recollida a Sant Julià de Lòria el 31 de juliol de 1925
(Ref. Fons Obra del Cançoner Popular de Catalunya,
C-30, 267).

La camisa me'n venria

Prest, ♩ = 126

Recollida per Palmira Jaquetti
Transcripció de Maika Casali

La cotilla me'n venria
per aquell bon vi.

Les enagües me'n venria
per aquell bon vi.

Les faldilles me'n venria
per aquell bon vi.

Les mitges me'n venria
per aquell bon vi.

Les sabates me'n venria
per aquell bon vi.

Cantaire: Maria Aleu, filla d'Escaló, 68 anys.

Viu a Esterri d'Àneu.

Recollida a Esterri d'Àneu el 23 d'agost de 1925

(Ref. Fons Obra del Cançoner Popular de Catalunya, C-32, 80-82)

Si vulets saber fradis

Allegretto, ♩ = 106

Recollida per Palmira Jaquetti
Transcripció de Maika Casali

Si vu-lets sa-ber fra-dís lo que'n guany mos suc-se - ís i en tot a-quest ter - çun no se'n

7
de - gue ren de vun que ru - la - la e la cau - sa se sa - be -

11
ra e - ru - la - la e Cur - nar quan tur - ne - ra.

Text original Transcrit per Carme Oriol	Text regularitzat per Aitor Carrera
Si bulets sabé fradis Si bulets sabé fradis lu que enguant m'us succeís que en tût aquest terçun nu s'es degue arrene de bunc E rul, la, la, e ra causa se saberà e rul, la, la, e Curnar, quan tornarà e rul, la, la, E na camí de ra Laca ja se'n jogue a ra sabata a ün prauve texiné l'at joguen dauan darrè A ün home de ra Bordeta li han vist bourra una jaqueta celestial de paradís. d'en tant en tant s'adormís. E paquet li han apriat. A l'estranger l'han enviat Dues heures antes de dia sigue qu'era despedida Te se passaie u chagrin tres uchans de vin. E t'acompanyo at sentiment u a liura d'aguardent. Es ennes des texiners que n'en de vounir papers, que les hagen firmat e per dret e per revés E, nul, la, la, e, ra causa se saberà, e, nul, la, la, e Curnar, quan tornarà! e rul, la, la,	Se vuletz saber, fradins Se vuletz saber, fradins, lo[çò] qu'enguan mos succeís, qu'en tot aguest terçon non s'esdegue arren de bon Erol-la-la! E era causa se saberà! Erol-la-la! E cornar quan tornarà! Erol-la-la! En Camin dera Laca ja se'n jogue ara sabata. A un praube teishinèr l'ac joguen dauant darrè. A un òme dera Bordeta l'an vist borra una[ua] giqueta. celestial de paradís. De tant en tant s'adormís. Eth paquet l'an apariat. Tar estranger l'an enviat. Dues ores antes de dia siguec era despedida. Se te passaue un chagrin, tres uchaus de vin! E «t'acompanyo ath sentiment», ua liura d'aiguardent! Es hemnes des teishinèrs que'n hèn, de boni papèrs, que les agen firmat e per dret e per revés. Erol-la-la! E era causa se saberà! Erol-la-la! E cornar quan tornarà! Erol-la-la!

Cantaire: Joaquina Mòga, filla de Bagergue, 64 anys.
Viu a Gessa. Recollida a Gessa el 30 d'agost de 1925
(Ref. Fons Obra del Cançoner Popular de Catalunya,
B-131, sobre 2, 607).

*Les diferències entre el text de la notació i el text
de la part inferior respecten l'original de
Palmira Jaquetti.

UNIVERSITAT ROVIRA I VIRGILI
Càtedra Josep Anton Baixeras

El Pirineu literari de Palmira Jaquetti és una invitació a redescobrir el paisatge pirinenc a través de la mirada sensible i poètica d'una de les grans figures de la cultura catalana del segle xx. El llibre posa en valor la memòria literària que Jaquetti va redactar durant la missió de recollida de cançons populars de 1925, realitzada amb Maria Carbó per encàrrec de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya, i n'ofereix fragments de gran vàlua poètica que transcendeixen la simple documentació etnogràfica. Organitzat en quatre passejades literàries —la Seu d'Urgell, Andorra la Vella, Esterri d'Àneu i Arties—, el volum ofereix un recorregut físic i emocional per uns espais que van marcar la seva trajectòria literària i vital. Cada itinerari combina fragments de la seva prosa i poesia amb textos d'altres autors, creant, així, una experiència immersiva que connecta literatura, territori i memòria.

Govern d'Andorra